

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND TALLINNAS
Karistusõiguse osakond

Kaitel Pikknurm

**INVESTEERIMISÜHINGU VASTAVUSKONTROLI TEOSTAJA JA
JUHA TUSE VASTUTUS RAHAPESU TÕKESTAMISEL EESTI
ÕIGUSRUUMIS**

Magistritöö

Juhendaja:
PhD Marko Kairjak

Tallinn
2018

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Rahapesu tõkestamine investeerimisühingus	7
1.1 Rahapesu mõiste ja olemus	7
1.1.1 Hoosusmeetmete ajalooline kujunemine	10
1.2 Rahapesu tõkestamise üksuse ülesanded	13
1.3 Järelevalveasutuste roll rahapesu tõkestamisel	13
2. Juhtimis- ja kontrollfunktsioonid investeerimisühingus	19
2.1 Sisekontrollisüsteemi tähendus	19
2.2 Vastavuskontrolli teostaja rolli käsitlemine	23
2.2.1 Vastavuskontrolli teostaja ülesanded	24
2.2.2 Vastavuskontrolli teostaja ülesanded rahapesu tõkestamise valdkonnas	26
2.3 Juhtimisfunktsiooni üldine ja rahapesu tõkestamisega seotud rollid	29
2.3.1 Juhatuselise liikme hoosuskohustus	33
2.4 Juhtimis- ja kontrollfunktsiooni esindajate omavaheline suhe	35
3. Rahapesu tõkestamisega seotud karistused ja haldusmeetmed	38
3.1 Euroopa Liidu juhised sanktsioonide kohaldamisele	38
3.2 Karistusõiguslikud sanktsioonid	40
3.2.1 Juriidilise isiku vastutus	42
3.2.2.1 Juhtorgani liige	44
3.2.2.2 Juhtivtöötaja	46
3.2.2.3 Pädev esindaja	47
3.2.2 Hoosusmeetmete mittekohaldamisega seotud süüteod	48
3.2.3 Rahapesu riskide juhtimisega seonduvad süüteod	52
3.3 Haldusmeetmed	56
3.4 Õigusrikkumisest teatamine ehk vile puhumine	61
Kokkuvõte	64
Liability of investment firms' Compliance Officer and Management Board for the prevention of money laundering in the Estonian judicial area	69
Kasutatud allikad	71
Kasutatud lühendid	78

Sissejuhatus

Rahapesu ja terrorismi rahastamine on kujunenud globaalse haardega probleemiks, mille tõkestamisele pööratakse aina rohkem tähelepanu. Eesti Vabariigi rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse (RahaPTS)¹ § 4 lg 1 kohaselt on rahapesu kuritegelikust tegevusest saadud vara või selle asemel saadud vara, mille eesmärk on ebaseadusliku tegevusega teenitud raha suunamine läbi uute tehingute finantsüsteemi raharinglusesse, et varjata kuritegeliku tegevuse tulemusel saadud vara tegelikku päritolu. Rahapesu risk on rahapesu ja terrorismi rahastamise tõenäosus ja mõju enne selle riski maandamist.² Rahapesu riski maandamiseks peavad nii finantssektori turuosalised kui ka teised kohustatud isikud, rakendama tunne-oma-klienti (ingl k *know-your-customer*) põhimõtteid ja hoolsusmeetmeid enne kliendisuhete loomist kui ka kliendisuhete ajal. Kuna finantssektori turuosalised on rahapesu riskile kõige rohkem avatud oma tegevusala tõttu, osutades tihti peale finantsteenuseid ka üle piiride, on oluline teostada rahapesu tõkestamisega seotud kohustuste täitmise osas kontrolli nii asutusesiseselt kui ka finantsjärelevalve teostaja poolt.

Finantsteenuste globaliseerumise fenomeni taustal suureneb finantsteenuste pakkujate jaoks ka pidevalt järgitavate standardite kogum, mis reguleerivad finantsteenuse osutamist kui ka rahapesu tõkestamisega seotud asutusesisest tegevust.³ Õigusaktide poolt ettenähtud rangemad reeglid on tugevasti mõjutatud 2008. aastal toimunud ülemaailmsest finantskriisist ning ka viimasel kümnendil sagenenud terroriaktide tõttu, mille tagajärjel on mõistetud, et probleemi saab leevendada suurendades turuosaliste tõkestamistegevusi ning reguleerides selle täitmisviise. Sellises finantsturu läbipaistvust nõudvas infoühiskonnas, kus teave pidevalt liigub, jääb mulje, et terve maailm jälgib finantsteenuste pakkujate tegevust – nii konkurendid, järelevalveasutused, kliendid kui ka koostööpartnerid, mis on muidugi õigustatud huvi finantssektori usaldusväärsuse kaitseks. Lisaks läbipaistvusele, nõutakse finantsasutustelt ka eetilist äriühingute juhtimist.

¹ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. – RT I 2008, 2, 21...RT I, 17.11.2017, 38.

² Euroopa Pangandusjärelevalve. Suunised riskitegurite kohta, 2018. Arvutivõrgus: https://www.fi.ee/public/pp_nr_10_Guidelines_on_Risk_Factors_ET_04-01-2018.pdf lk 4, 05.02.2018.

³ European Central Bank. The globalisation of financial markets. O. Issing, 2000. Arvutivõrgus: https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2000/html/sp000912_2.en.html, 25.01.2018.

Alates 1991. aastast on Euroopa Liit reguleerinud liiduüleselt aktiivselt rahapesu tõkestamise valdkonda ning on jõudnud selle aja jooksul kehtestada neli direktiivi. Viimane neist on Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2015/849/EL ehk IV rahapesu tõkestamise direktiiv⁴, mis jõustus 26. juunil 2017 ning millest tulenevad nõuded on ülevõetud RahaPTS-i. Direktiiv 2014/65/EL ehk nn uus finantsinstrumentide turgude direktiiv (MIFID II) jõustus 3. jaanuaril 2018, mis on parendatud versioon esimesest finantsinstrumentide turgude direktiivist⁵, milles on sätestanud investeerimisühingutele põhilised organisatsioonilised ja tegutsemisnõuded, mis on ülevõetud väärtpaberituru seadusesse (VPTS). Nii RahaPTS kui ka VPTS puhul on tegemist põhiliste õigusaktidega, mis on seotud investeerimisühingu reguleerimisega rahapesu tõkestamise valdkonnas ning millest tulenevate kohustuste täitmise osas teostab riiklikku järelevalvet Finantsinspeksioon.

Sellise regulatiivse surve tõttu on turuosaliste seas hakatud aina rohkem rõhku panema vastavuskontrolli (ingl k *compliance*) funktsiooni tähtsusele. Vastavuskontrolli teostaja ülesandeks on kontrollida äriühingusiseselt finantsteenuse pakkuja äritegevuse vastavust õigusaktides sätestatud nõuetele ning nõustada ühingut tema tegevust ohustavate riskide maandamise osas, mis hõlmab endas ka rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valdkonda. Olukorrad, kus finantsteenuse pakkuja on rikkunud rahapesu tõkestamisega seotud kohustusi, võib see tähendada turuosalise jaoks mitmeid negatiivseid tagajärgi, mille puhul võib finantsjärelevalve teostaja FIS § 55 lg 4 alusel kohaldada turuosalise suhtes erinevaid haldusmeetmeid (nt ettekirjutus, tegevusloa tühistamine jm)⁶ või kehtestada rahalisi sanktsioone läbi väärteomenetluse. Vältimaks reeglite vastu eksimist ning sellega seonduvaid potentsiaalseid sanktsioone, peaksid turuosalisel oma äritegevuses erilise tähelepanu all hoidma rahapesu riski juhtimist ja maandamise meetmete asjakohasust.

Kuigi äriühingu juhatus on organ, kes igapäevaselt esindab, juhib ja vastutab ettevõtte ärilise tegevuse eest, on ühiskonnas kerkinud küsimused, kes ikkagi peaks teostama sisulist järelevalvet ning tundma muret ettevõtte äritegevuse vastavuse osas. Kas see on mureks äriühingu juhatusele

⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiiv 2015/849/EÜ finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamise kohta. – Euroopa Liidu Teataja L 141/73, 05.06.2015.

⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 15.05.2014 direktiiv 2014/65/EL finantsinstrumentide turgude kohta. – Euroopa Liidu Teataja L 145/349, 12.06.2014.

⁶ Finantsinspeksiooni seadus.- RT I 2001, 48, 267 ... RT I, 31.12.2017, 3.

või vastavuskontrolli teostajale?⁷ Magistritöö piiritlemise eesmärgil on autor analüüsinud töös rahapesu tõkestamise kontekstis juriidilise isiku, juhatuse ja vastavuskontrolli teostaja rolli ja vastutust. Antud töö käigus analüüsitakse Eesti investeerimisühingutele otsekohalduvate Euroopa Liidu õigusaktidest tulenevate sätete ja siseriikliku seadusandlust arvestades järgmisi küsimusi:

1. Milline on vastavuskontrolli teostaja roll rahapesu tõkestamisel investeerimisühingus? Milline on juhatuse roll rahapesu tõkestamisel investeerimisühingus? Kuidas erineb see vastavuskontrolli teostaja seotusest rahapesu tõkestamise valdkonnas?
2. Kellel on pädevus otsustada äriühingu rahapesu tõkestamisega seotud strateegiat? Kes kehtestab hoolsusmeetmetega seotud reegleid?
3. Kes vastutab olukorras, kus investeerimisühing on rikkunud rahapesu tõkestamise nõudeid? Kas selleks on üldiselt juriidiline isik, juhatuse või tema liige, kelle vastutusvaldkonda kuulub rahapesu tõkestamine või langeb vastutus vastavuskontrolli teostajale? Milliseid meetmeid ja kelle osas saab finantsjärelevalveasutus kasutada, kui on toimunud rikkumine?

Magistritöö eesmärk on käsitleda õigusteoreetilist probleemi ning selgitada välja rahapesu tõkestamisega seonduvad vastutavad isikud Eesti õiguskorras. Töö struktuuri ülesehitusega on autor soovinud pakkuda lugejale korrastatud ning loogilise järjestusega teema avamist. Töö on jaotatud kolmeks osaks, et tekitada arusaam kõigist kolmest komponendist, et jõuda töös esitatud küsimuste lahendamiseni.

Esimene peatükk on sissejuhatav ülevaate, kuidas rahapesu tõkestamine on väljakujunenud, kes on rahapesu tõkestamise üksus, milliseid hoolsusmeetmeid peaks investeerimisühingud kohaldama ning milline roll on järelevalveasutustel rahapesu tõkestamisel. Teises peatükis seletatakse lahti sisekontrollisüsteemi kontseptsioon ja vastavuskontrolli funktsiooni seotus sellega. Lisaks analüüsitakse juhatuse ja vastavuskontrolli teostaja kohustusi rahapesu tõkestamisel, mis on turuosaliste seas tekitanud mitmesuguseid tõlgendusi. Kolmandas peatükis käsitletakse Eestis kehtiva õigusraamistiku alusel vastutuse küsimusi ja erinevate sanktsioonide kohaldamist rahapesu tõkestamise nõuete rikkumisel juriidilise isiku suhtes ja temaga seotud füüsiliste isikute tegevuse või tegevusetuse osas.

⁷ Bank for International Settlements. M Ibrahim: The challenges of corporate governance in the financial services sector. Arvutivõrgus: <http://www.bis.org/review/r140821d.htm> 21.02.2018.

Magistritöös käsitletud olulisemateks õigusallikateks on investeerimisühingute tegevust reguleerivad siseriiklikud õigusaktid VPTS, RahaPTS, nende seletuskirjad ning valdkonda reguleerivad Euroopa Liidu direktiivid ja määrused. Lisaks on töös kasutatud peamiselt välismaist kirjandust ning võõrkeelseid artikleid, kuna Eestis on antud valdkonnaga seotud õiguskirjandust suhteliselt vähe. Autor on toonud ka näiteid välismaal kasutatavast praktikast vastutuse küsimuste lahendamisel.

Magistritöös käsitletud allikate analüüsimisel on kasutatud süstemaatilis-teleoloogilise tõlgendamise meetodit milles on kasutatud peamiselt võrdlevat ja kirjeldavat meetodit esitatud uurimisküsimustele vastamiseks. Vastavuskontrolli funktsioonist ning rahapesu tõkestamisest on ka varasemalt magistritöid kirjutatud, kuid valdkonda pole käsitletud varem kombinatsioonis rahapesu tõkestamise nõuete rikkumisest tuleneva vastutusega. Magistritöös ei ole analüüsitud juhatuse ja vastavuskontrolli teostaja seotust süüteoga, kus investeerimisühing ise oleks rahapesu toimepanija (ingl k *self-laundering*).

Magistritöö teema on autori poolt valitud tööalase kokkupuute tõttu, töötades ühes Eesti investeerimisühingus, kust on saadud olulised põhiteadmised ja kogemused vastavuskontrolli teostamise osas ning kus on praktiseeritud ka rahapesu tõkestamise valdkonnas piiratud koordineerimisõigust ning kontrollitud kehtestatud protseduurireeglite järgimist. Kuna investeerimisühingute osakaal on Eesti finantssektoris minimaalne, on autor töös viidanud ka teistele finantsteenuseid pakkuvatele äriühingutele, kuna neile kohalduvad samad õigusnormid rahapesu tõkestamisel kui investeerimisühingutele.

1. Rahapesu tõkestamine investeerimisühingus

1.1 Rahapesu mõiste ja olemus

Rahapesu objektiks on kuritegeliku tegevuse tulemusel saadud vara ehk kriminaaltulu, mis suunatakse legaalsesse majandus- ja rahakäibesse. Rahapesu süüteo koosseis ei saa toimuda ilma selle kriminaalse tulu teenimise eelkuriteota.⁸ Rahapesu eelkuritegudeks võivad olla pettused, väljapressimised, altkäemaksud, narkootikumidega seotud kuriteod, inimkaubandus, illegaalne relvaäri, terrorismi rahastamine ja muud sarnased rasked kuriteod, millel on mõju terve ühiskonna heaolule. ÜRO uimastite ja kuritegevuse vastu võitlemise büroo hinnangul moodustab rahapesuga seotud raha igal aastal 2-5% globaalsest sisemajanduse koguproduktist, mille väärtus varieerub 800 miljardi USA dollari ja 2 triljoni USA dollari vahemikus.⁹ Edaspidiselt viitab autor töö piiritlemise eesmärgil rahapesule ja selle tõkestamisele selliselt, mis hõlmab ka terrorismi rahastamise võimalust ja selle tõkestamist.

Rahapesijate püüded ja oskus liigutada suuri ebaseaduslikke tulusid, jättes mulje nagu sellise raha päritolu oleks legitiimne, kujutab tõsist ohtu finantssektori stabiilsusele ja turvalisusele.¹⁰ Ühiskonnas õõnestab rahapesu juhtumite avastamine kodanike usaldust finantssüsteemi osas tervikuna, kuna õigusliku ootusena eeldatakse, et finantsasutused on nii sisemiselt kui ka väliselt reguleeritud niivõrd rangelt oma tegevuses, mis peaks nõuete osas eksimise või tahtliku rikkumise toimepaneku oma tõenäosuselt välistama. Siiski nende reeglite vastu eksitakse.

Rahapesu võib kahjustada kogu riigi finantssüsteemi terviklikkust, aga ka iga üksiku krediidi- ja finantseerimisasutuste stabiilsust erinevatel viisidel, mis võib tekitada märkimisväärseid finantskahjusid. Rahapesu toimumine läbi finantssektori turuosalise võib realiseerida tema jaoks reputatsiooni-, operatsiooni- ja kontsentratsiooniriskid, mis omakorda võib põhjustada likviidsusprobleeme, korrespondentpangandussuhete lõpetamisi, omavahendite ja klientide varade

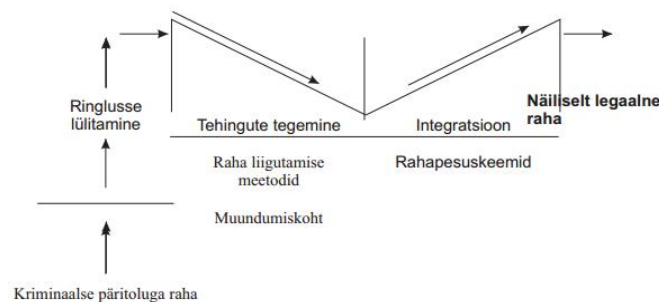
⁸ J. Sootak, P. Pikamäe (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 4. trükk. Tallinn: Juura, 2015, lk 994.

⁹ United Nations Office on Drugs and Crime. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/globalization.html> 27.01.2018.

¹⁰ Baseli Pangajärelevalve Komitee. Arvutivõrgus: <https://www.bis.org/bcbs/09.01.2018>.

külmutamisi, suurendada oluliselt laenukahjumeid, soodustada turuosalise aktsiate hinna alanemist ning tuua kaasa erinevaid sanktsioone. Rahapesul on otsene kui ka kaudne negatiivne mõju ümbritsevale ühiskonnale majanduslikul tasandil. Näitena võib välja tuua, et majandusliku mõju puhul välditakse rahapesuga maksude maksmist, jättes riigi ilma teatud tuluallikast, mis võib teistele kodanikele tähendada aga suuremat maksukoormust tekkinud riigi eelarve puudujäägi korral. Rahapesu võib põhjustada ka inflatsiooni, mõjutades selliselt rahanõudlust, intressimäära ning valuutakursse. Rahapesu toimumine soodustab varimajandust, ebatervet konkurentsi ning korruptsiooni, mis omakorda põhjustab kapitali ebapüsivust. Kõik eelloetletud riskid on omavahel seotud, kus üks risk võib lumepalli efektina muutuda veelgi märkimisväärsemaks riskiks.¹¹

Rahapesu võib käsitleda ka protsessina, kus tuuakse must raha tsiviilkäibesse, et näidata vara päritolu seaduslikuna. Antud tegevust on võimalik jagada kolmeks järgnevas etapiks: 1) kriminaaltulu muundamine ja paigutamine (ingl k *placement*); 2) kriminaaltulu päritolu varjamine, laotamine, kihitamine (ingl k *layering*); ning 3) kriminaaltulu lõimimine, integreerimine, omandamine (ingl k *integration*).¹² Alltoodud jooniselt (vt joonis 1) nähtub lihtsustatud versioon rahapesu skeemist.¹³

Joonis 1. Rahapesu kui protsess.

Klientide tehingute monitoorimine on vaieldamatult üks olulisemaid tegevusi rahapesu tõkestamisel, kuna ilma selleta oleks rahapesuga seotud kriminaale ilmselt pea võimatu ära tunda. Enamus rahapesu skeemid on ülesehitatud eelpool nimetatud kolmeosalisele protsessile, kus

¹¹ M.Kallion. Pangandusõiguse valitud loengud. Tallinn: Kivimurme 2011, lk 20-24.

¹² G. Stessens. Money laundering: a new international law enforcement model. Cambridge: University Press 2000, lk 114–115.

¹³ Joonisel 1 toodud skeem pärineb Rahapesu andmebüroo esimesest avaldatud aastaraamatust (kogumik). Ülevaade rahapesu tõkestamisest Eestis 1999 – 2005, lk 5. Arvutivõrgus: <https://www2.politsei.ee/dotAsset/27959.pdf>. 12.01.2018.

kasutatakse kombineeritud kujul erinevaid isikuid ja teenusepakkujaid. Kõige tõenäolisem on avastada rahapesu selle esimesel etapil, kuna side eelkuriteo ja sellest saadud rahast on kõige lühem. Iga järgneva etapiga hägustub raha seos, pikendades sidet vara ja selle tegeliku päritolu vahel. Mida keerulisemaid rahapesuskeeme on kasutatud, seda raskem on selle kuritegelikku päritolu tuvastada ja tõestada.

Rahapesu ja terrorismi rahastamine on dünaamiline tegevus, millega tegeletakse aina rohkem ka professionaalsel tasemel. Selliste illegaalsete tegevuste läbiviijad on targad, motiveeritud ning ääretult leidlikud. Aja jooksul laienevad ka kurjategijate teadmised, kuna infoühiskonnas on rahapesu tõkestamisega seotud teave ja juhised kättesaadavad kõigile. See võib anda rahapesijale ka eelise ennem oma dokumendid võltsida ja valmistuda pikemalt ette, et vähendada vahelejäämise riski ning paista näiliselt välja kui tavapärane seaduskuulekas kodanik. Tehniliste vahendite arengu ning kättesaadavuse leviku varjus arenevad aja jooksul ka rahapesu skeemid võttes suuremaid mõõtmeid ka rahvusvahelisel tasandil. Tekkinud olukord raskendab kuritegelike motiivide äratundmist ning tekitab omakorda vajaduse täiendavate hoolsusmeetmete väljatöötamiseks.

Rahapesu seostatakse otseselt ka terrorismi rahastamisega. Terrorismi rahastamiseks saab nimetada tegevust, kus isik tahtlikult edastab või kogub raha sooviga aidata otse või kaudselt terrorikuriteo toimepanemist, terroristlikku ühendust või üksikindiviidist terroristi. Terrorismi rahastamise tõkestamisel tuleb muu hulgas veenduda, et isikud ei tegeleks otseselt ega soodustaks kaudselt rahaliste vahendite kaasamist massihävitusrelvade leviku rahastamisse, st tuuma-, keemia- või biorelva või nende relvade valmistamiseks mõeldud muude materjalide valmistamisse, omandamisse, arendamisse, eksportimisse, ümberlaadimisse, vahendamisse, vedamisse, ladustamisse või kasutamisse. Terrorismi rahastamise tõkestamiseks kehtivad samad hoolsusmeetmed nagu rahapesu korral, kuna terrorismi rahastamiseks kasutatavad vahendid võivad selle algstaadiumis pärineda seaduslikest allikatest. Terrorismi rahastamise puhul on peamiseks eesmärgiks varjata raha sihtotstarvet, mistõttu võib terrorismi rahastamise tuvastamine olla keeruline.¹⁴

¹⁴ Finantsinspeksioon. Finantsinspeksiooni soovituslik "Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmed krediidi- ja finantseerimisasutustes", 2013. Arvutivõrgus: http://www.fi.ee/failid/Soovituslik_juhend_Rahapesu_tokestamine.pdf lk 4-5, 16.01.2018.

Rahapesu korraldatakse nii riigi piires kui ka rahvusvahelisel tasandil. Siseriiklikul tasandil rahapesu on karistatav vastavalt selle riigi seadusandlusele. Rahvusvahelisel tasandil toimub rahapesu piiriülevalt, kasutades erinevate riikide institutsioone ja isikuid nende endi teadmisel või mitte, eesmärgiga viia illegaalne tulu ühest riigist teise eesmärgiga varjata seost rahapesu eelkuriteoga ning raskendada raha liikumise trajektoori järgimist. Raha pestes on kurjategijatel võimalik peita eelmiste kuritegude jälgi, rahastada uusi plaanitavaid kuritegusid ning alusetult rikastuda.

Rahapesu puhul on levinud ka maksuvabades piirkondades tegutsevate pankade kasutus (maksuparadiisid, ingl k *tax haven*), mille kohalikku rahapesu tõkestamise regulatsiooni ja finantsjärelevalvet hinnatakse leebemaks ja nõrgemaks kui Euroopa Liidu liikmesriikide omi. Lisaks on rahapesijate seas levinud ka varipankade kasutus (ingl k *shell bank*), mis viitab krediidasutusele, mis on asutatud ja saanud tegevusloa teatud riigis, kuid millel puudub füüsiline kohalolek kontori ja töötajatega selles riigis.¹⁵ Hoolimata sellest, et enamustes riikides kehtivad rahapesu tõkestamise reeglid ning nõuded, kus finantsasutused on kohustatud andma välja klientidega seotud teavet ja dokumentatsiooni ametliku uurimise puhul, ei pruugi maksuparadiisis asuval finantsasutusel ega varipankadel olla tõendusmaterjali uurimisorganile esitamiseks, kuna klientide osas ei kohaldata enamasti piisaval määral hoolsusmeetmeid.¹⁶ Selliste krediidasutuste puhul otsivadki kurjategijad eelkõige enda anonüümseks jäämise võimalust. Rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud isikud võivad samas eelistada ka oma tegevuse edukaks koordineerimiseks ja ära kasutamiseks just Euroopa Liidus olevaid finantsasutusi, kuna liidu aluslepingu põhimõtted soosivad kapitali liikumise ja finantsteenuste osutamise vabadust.¹⁷ Kapitali liikumise vabadus on muutnud rahapesu protsessi kurjategijatele lihtsamaks, kuna liidusisesed tehinguid peetakse üldiselt turvalisemaks.

1.1.1 Hoolsusmeetmete ajalooline kujunemine

Ajalooliselt sai rahapesu, kui organiseeritud majanduskuriteo tüüp, tuntuks USA mafioosost kurjategija Al Capone tõttu, kes kasutas 1920. aastail illegaalselt tegevusest teenitud raha päriolu

¹⁵ Direktiiv 2015/849/EL, artikkel 3 lg 17.

¹⁶ R.Antonine. Confidentiality in off-shore financial law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2014, lk 160, 387-392.

¹⁷ Euroopa Liidu toimimise leping, artikkel 26 lg 2. – Euroopa Liidu Teataja C 202, 07.06.2016.

peitmiseks pesumaju.¹⁸ Al Capone ei pannud raha mitte pesumasinasse, vaid tasus pesumaja teenuste eest rahaga, mis oli kuritegevusega seotud. Teenindajaga kupüüre vahetades, sai kurjategija tagasi niinimetatud puhta raha ning illegaalselt teenitud rahatähed jäid pesumaja kätte. Al Capone'i eesmärk oli viia must raha raharinglusesse varjates selliselt toimides salaalkoholi müümisest, bordellide pidamisest ja hasartmängu korraldamisest teenitud raha päritolu ja liikumistrajektoori. Sel ajal oli rahapesu vastu võitlemiseks ainsaks instrumendiks raha konfiskeerimine kurjategijate käest kui järeltegevus, et vältida raha edasist kasutust.¹⁹ Rahapesu tõkestamine hakkas seega vajama aina rohkem meetodilist lähenemist, et tabada kurjategijaid juba selle tegevuse eos, kuid rahapesu tõkestamisega seotud reeglite kehtestamiseks möödus veel aastakümneid, et finantssektoris tegutsevatele äriühingutele kujuneks välja ühine standard.

1974. aastal loodi Baseli Pangajärelevalve Komitee²⁰, mis algatati G10 riikide keskpankade presidentide poolt, mille eesmärk oli luua ja harmoniseerida pankadele kohalduvaid standardeid, ühtlustada pankadevahelist koostööd ning koordineerida järelevalve teostamist pankade tegevuse üle.²¹ 1977. aastal otsustasid Šveitsi pangad omavahelises kokkuleppes võtta vastu tegevuskoodeksi²², mis oli selle riigi pankade ühine püüdlus rahapesu vastu võitlemiseks ja Šveitsi pangandusvaldkonna hea maine hoidmiseks. Antud tegevuskoodeksis käsitleti peamiselt kohustust tuvastada klientide isikusamasus vältimaks anonüümsete tehingute tegemist. Lisaks rõhutati tegevuskoodeksis paberdokumentatsiooni loomist ja hoidmist (ingl k *paper trail*) klientidega ärisuhtesse astumisel.

Ajalooliselt said hoolsusmeetmed ja tunne-oma-klienti põhimõtted rahvusvaheliselt tuntuks alles 1988. aastal, kui Baseli Pangajärelevalve Komitee avaldas oma esimese juhendi, mis kandis nime "Rahapesu eesmärgil pangandussüsteemi kriminaalse kasutamise vältimiseks".²³ Antud dokument hõlmas ka esmakordselt soovitusi teostada pangakonto avaja osas põhjalikum isikusamasuse tuvastamine isikut tõendava dokumendi alusel. Komitee soovitas võtta antud põhimõtted üle oma sise-protseduuridesse ning kontrollida kohustuste täitmist siseauditi funktsiooni abiga. Baseli

¹⁸ D.Southwell. Organiseeritud kuritegevuse ajalugu. Tallinn: Varrak, 2007, lk 30-31.

¹⁹ Guy Stessens. Money laundering. A new International law enforcement model. Cambridge: Cambridge university press, 2000, lk 4-5.

²⁰ Basel Committee. History of Basel Committee. Arvutivõrgus: <https://www.bis.org/bcbs/history.htm>, 12.04.2017.

²¹ R.Parlour. International Guide to Money Laundering. Law and practice. London: Butterworths 1995, lk 15.

²² *Ibid*, lk 146-147.

²³ Basel Committee. Prevention of criminal use of the banking system for the purpose of money-laundering. Statement of principles. 1988. Arvutivõrgus: <http://www.bis.org/publ/bcbsc137.pdf> 27.03.2018.

Pangajärelevalve Komitee poolt välja antud juhised ja standardid ei ole ka tänapäeval siduva iseloomuga, ent need on mitmetes riikides tehtud finantsinstitutsioonidele kaudselt kohustuslikuks läbi hea pangandustava või tunnustatud standardite.

Eesti Vabariigis tehti suur samm rahapesu tõkestamiseks 15. detsembril 1994, kui Riigikogu võttis esmakordselt vastu krediitiasutuste seaduse²⁴, mille 7. peatükis olid väljatoodud esimesed õigusnormid, mis kohustasid krediitiasutusi säilitama andmeid ja tuvastama nende klientide isikusamasuse, kelle tehingute summa ületas 15 000 krooni või kes tegid sularahatehinguid, mis ületasid 7500 krooni. Selliste lihtsate põhimõtete rakendamisel ei suudetud ilmselt kriminaalsete 1990-ndate ajal rahapesu riski ilmselt piisavalt maandada, kuna pankadele ei olnud kehtestatud teatamiskohustust kahtlaste isikute või nende tehingute osas õiguskaitseorganitele. Sellel ajal ei tundnud ka kriminaalseadustik rahapesu kuriteona.²⁵ Rahapesu kui süütegu tunnustati alles 1. juunil 1999, kui kuulutati välja eraldiseisev rahapesu tõkestamise seadus.

Euroopa Liidu liikmesriikide krediitiasutused ja finantseerimisasutused on kohustatud järgima rahapesu tõkestamise meetmeid alates 1991. aastast, kui vastu võeti esimene direktiiv 91/308/EMÜ rahandussüsteemi rahapesu eesmärgil kasutamise vältimise kohta, mis oli esimene rahapesu tõkestamist koordineeriv Euroopa Liidu direktiiv.²⁶ Antud direktiivis oli liikmesriikidele ettenähtud nõuded viia sisse isikusamasusega seotud protseduurid (ka juhuti tehtavate suuremahuliste tehingute läbiviimisel) ning juurutada teavitamiskohustuse täitmist siseriiklikus õiguses.

Hooldusmeetmed on alati olnud oma ajastu peegelpilt võttes arvesse selle aja infotehnoloogilisi võimalusi ja praktikas esinevaid probleeme. Selleks, et kurjategijatel ei õnnestuks karistuseta pääseda, tuleb pidevalt täiendada ja täiustada kehtivat rahapesu tõkestamise regulatiivset raamistikku. 2001. aasta lõpus rakendus direktiiv 2001/97/EÜ ehk II rahapesu tõkestamise direktiiv, mis kohustas ka õigusteenuste osutajaid, kinnisvara maakleritel, kasiinodel ja teistel

²⁴ Esimene krediitiasutuste seadus jõustus 3. jaanuaril 1995. aastal. Krediitiasutuste seadus RT I 1995, 4, 36.

²⁵ Rahapesu andmebüroo. Ülevaade rahapesu tõkestamisest Eestis 1999 – 2005, 2006. Arvutivõrgus: <https://www2.politsei.ee/dotAsset/27959.pdf> lk 5, 09.02.2018.

²⁶ Nõukogu 10. juuni 1991. aasta direktiiv 91/308/EMÜ rahandussüsteemi rahapesu eesmärgil kasutamise vältimise kohta. - Euroopa Liidu Teataja L 166/77, 28.6.1991.

asutustel, kes ei kuulu krediidasutuse ega finantsasutuste hulka, kohaldama oma klientide osas vajalikke hoolsusmeetmeid rahapesu riski vähendamiseks.²⁷

28. jaanuaril 2008 jõustus uus rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus, millega võeti Eesti õigussüsteemi üle III rahapesu tõkestamise direktiivist 2005/60/EÜ tulenevad põhimõtted.²⁸ III rahapesu tõkestamise direktiiv karmistas kliendisuhete loomiseks arvestatavaid põhimõtteid (nt riikliku taustaga kliendi osas) ning laiendas rahapesu andmebüroo võimalusi tehingute peatamiseks.

26. juuni 2017. a hakkasid kehtima uued rahapesu tõkestamise üldpõhimõtted IV rahapesu tõkestamise direktiivi, milles oli tehtud mitmeid olulisi muudatusi ning mistõttu tuli Eesti seadusandjal töötada välja uus rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse terviktekst. IV rahapesu tõkestamise direktiivis on suuresti rõhutatud riskipõhise lähenemise (ingl k *risk-based approach*) rakendamist, mis annab kohustatud isikutele teatud otsustus- ja tegevusvabaduse suunamiseks ressursid sinna, kus rahapesu risk on kõige suurem.²⁹ Selliselt toimides peaks rahapesu riski maandamine olema otstarbekam ja efektiivsem koormates vähem äriühingut.

1.2 Rahapesu tõkestamise üksuse ülesanded

Rahapesu tõkestamiseks on seadusandja näinud ette erilised toimingud, nn hoolsusmeetmed kui meetodilised kontrolltoimingud, millega on võimalik üheselt juhtida, vältida ja maandada rahapesu riski ning mis tõstab kurjategijate kättesaamise tõenäosust. Kuna rahapesijate eesmärk on liigutada raha tavakäibesse mööda kindlaid organisatsioonilisi ja geograafilisi kanaleid, on just finantssektori turuosalistel mängida suur roll ennetustööl, et selline must raha ei pääseks edasi raharinglusesse.³⁰ Finantssektoris on rahapesu realiseerumise oht kõige suurem pankade hulgas, kuna enamasti puutuvad just nemad kokku suurte tehingutega, millel võib olla kuritegelik päritolu või puudub mõistlik majanduslik eesmärk. Kurjategijad võivad siiski proovida ära kasutada ka teiste finantsteenuste pakkujate teenuseid kriminaalse töövahendina.

²⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 04.12.2001 direktiiv 2001/97/EC finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamise kohta. - Euroopa Liidu Teataja L 344/76, 28.12.2001.

²⁸ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26.10.2005 direktiiv 2005/60/EÜ rahandussüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise vältimise kohta. - Euroopa Liidu Teataja L 141/73, 05.06.2015.

²⁹ D. Siclari. The new anti-money laundering law. First perspectives on the 4th European Union Directive, 2016. New York: Palgrave Pivot, lk 12-13.

³⁰ RahaPTS § 2 lg 1.

Suuremates äriühingutes on tavaliselt moodustatud rahapesu tõkestamise üksus, mis võib olla osa kas vastavuskontrolli osakonnast, juriidilisest osakonnast või on tegemist täiesti eraldiseisva osakonnaga. Rahapesu tõkestamise üksuse peamiseks ülesandeks on sise-eeskirjade ja protseduurireeglite alusel kontrollida, hinnata ja ajakohastada klientide poolt esitatud andmeid ja dokumente. Lisaks on selle üksuse ülesandeks teha ka klientide tehingute osas seiret ning teavitada vajadusel kahtlastest asjaoludest kontaktisikut. Nende töötajate puhul on oluline, et nad oskaks ära tunda rahapesule viitavaid tunnuseid ning omaksid piisavaid teadmisi hoolsusmeetmete kohaldamiseks kliendi, tema tehingu või muu toimingu osas.³¹

Rahapesu tõkestamise üksuse töö on lähedalt seotud äriühingu poolt vastuvõetud riskipõhise lähenemisega, mille kasutamise eelduseks on äriühingu rahapesu riske kaardistav riskihinnang, milles on arvesse võetud ettevõtte tegevuse olemust ja organisatsiooni suurust. Riskihinnangus tuleb RahaPTS § 10 lg 1 alusel määratleda ning dokumenteerida ka äriühingu riskiisu, mis on riskide taseme ja tüüpide kogum, mida ta on valmis oma majandustegevuses võtma, et saavutada ettevõtte strateegiliste eesmärkide elluviimine. Riskitaluvus on võime taluda riski realiseerumise võimaluse põhjustatavat stressi ja hüve kaotust. Antud kontekstis on stress seotud tundeaga, kas suudetakse määratleda või kontrollida ettevõtte tulevikku. Mida vähem on kontrollitunnet, seda suurem on stress. Riskiisu ja riski taluvuse puhul peab kohustatud isik arvestama ka maine riskiga ning muude õiguslike riskidega, kui otsustatakse mitte järgida kohustusi RahaPTS-ist. Sama kehtib ka iga muu ebaeetilise äriotsuse osas.

Riskihinnangu toetamiseks on vaja äriühingutel välja töötada ka asjakohased meetmed tegevust ohustavate riskide maandamiseks. Riskihinnangu koostamisel tuleb kindaks teha väiksema ja suurema rahapesu ja terrorismi rahastamise riskiga valdkonnad, määratleda riskiisu ning riskijuhtimise mudeli (sh lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmed), võttes arvesse erinevaid riskitegureid, mis on seotud klientide tausta, riikide või geograafiliste piirkondade, toodete, teenuste, tehingute ja edastamiskanalitega.³² Rahapesu riskiga seonduvat riskihinnangut turuosalise majandustegevuses võib muuta ka kurjategijate poolt kasutatavad uued rahapesuskeemid.

³¹ D.Cox. Handbook of Anti-Money Laundering, Hoboken (N.J.): Wiley, 2014, lk 119.

³² RahaPTS §13 lg 3 p 1-3.

Tunne oma klienti põhimõtte täitmine on vaieldamatult kõige olulisem vahend finantssektoris kliendi tegevusega kaasnevate ohtude ärahoidmiseks ja tegevusriskide hindamiseks, mille rakendamist peetakse tänapäeva finantsmaailmas kohustuslikuks. Nende põhimõtete rakendamise puhul teostatakse isiku osas esmalt taustakontroll ning küsitakse kliendilt enne kliendisuhete loomist tema kontaktandmeid, kodakondsust, maksuresidentsust, tegevusala, finantsinformatsiooni ja muid relevantseid andmeid, mida finantsasutused peavad koguma ja hindama.³³

Rahapesu tõkestamise üksus tegeleb peamiselt RahaPTS-i § 20 sätestatud hoolsusmeetmete rakendamisega klientidega seonduva rahapesu riski maandamiseks, milleks on: 1) kliendi isikusamasuse tuvastamine ning esitatud teabe kontrollimine usaldusväärsete allikate põhjal; 2) klienti esindava isiku isikusamasuse ja esindusõiguse tuvastamine ja kontrollimine; 3) tegeliku kasusaaja tuvastamine ja selle kontrollimine allikate põhjal; 4) ärisuhte, tehingu või toimingust arusaamine ning vajadusel ka täiendava teabe kogumine kliendi rikkuse või vara päritolu kohta teabe kogumine; 5) teabe kogumine, et tuvastada, kas klient on riikliku taustaga isik, tema pereliige või lähedaseks kaastöötajaks peetav isik; ning 6) ärisuhte seire. Hoolsusmeetmeid on vaja kohaldada enne kliendisuhete loomist ning ka kliendisuhete vältel, et tagada kliendi andmete ajakohasus tema tegevuse ja tehingute hindamiseks.³⁴ Juriidiline isik peab tagama, et rahapesu tõkestamise osakonna töötajatele oleks kohustuste täitmiseks väljatöötatud sise-eeskirjad ja protseduurireeglid ning, et neile oleks võimaldatud piisavad vahendid selle töö tegemiseks.

IV rahapesu tõkestamise direktiiv laiendas ka kohustatud isikute võimalusi hoolsusmeetmete kohaldamiseks, mis on äriühingutele hoolsusmeetmete kohaldamiseks olulised nii öelda tööriistad. Liikmesriigid on direktiivi preambula punkt 14 alusel kohustatud looma järgmised võimalused kohustatud isikute jaoks: 1) avaliku juurdepääsu võimaldamine äriühingute tegelikke kasusaajaid puudutavale teabele; 2) õigustatud huvil põhinev juurdepääsu võimaldamine usaldusfondide ja sarnaste õiguslike üksuste tegelikke kasusaajaid puudutavale teabele; ning 3) kirjaliku taotluse korral antav avalik juurdepääs selliste usaldusfondide tegelike kasusaajate kohta, mis omavad väljaspool Euroopa Liitu asutatud äriühinguid.³⁵ Oluline on kehtestada investeerimisühingus

³³ D.Cox. Handbook of Anti-Money Laundering, Hoboken (N.J.): Wiley, 2014, lk lk 169-170.

³⁴ RahaPTS § 20 lg 1 p 1-6.

³⁵ Eesti puhul lisatakse teave juriidiliste isikute tegelike kasusaajate kohta äriregistrisse. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu seletuskiri 459 SE, lk 3.

järgitavad rahapesu tõkestamise põhimõtted, koolitada pidevalt oma inimressurssi ning kaasata võimalusel infotehnoloogilisi lahendusi rahapesu riskiga võitlemiseks.

1.3 Järelevalveasutuste roll rahapesu tõkestamisel

Eestis on finantssektori turvalisus ja rahapesu tõkestamine vägagi aktuaalsed teemad, kuna kuritegeliku raha sisse lülitumine seaduslikesse äridesse kujutab endast ohtu ka finantsstabiilsusele. Baseli komitee hinnangul on Eesti rahapesu tõkestamise riskiindeks 10 punkti skaalal tulemus 3.83, mis on küllaltki positiivne hinnang, kuid mille põhjal ei tohiks siiski turuosalistes oma valvsust kaotada.³⁶ Eesti finantsturg on turuosalistes arvukuse poolt on väike, mistõttu on rahapesu risk finantsasutustes jaoks kõrge. Investeeringisühingute turuosa, kuhu kuulub neli äriühingut on Eesti finantssektorist marginaalne osa.³⁷

Eestis teostab finantsasutuste üldise äritegevuse kui ka rahapesu tõkestamise nõuete täitmise osas järelevalvet Finantsinspeksioon, kelle ülesandeks on välja töötada turuosalistes jaoks ka soovitusliku iseloomuga juhendeid. Finantsinspeksioon teeb aktiivselt koostööd nii siseriiklike kui ka rahvusvaheliste institutsioonidega tagamaks kohalduvate normide vastavus finantsteenuste turu arengule, muuhulgas võetakse osa rahvusvahelistes rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise normide rakendamise ja efektiivsuse hindamisega tegelevates komiteedes ja töögruppides.³⁸

Teine oluline järelevalveasutus rahapesu tõkestamisel on Rahapesu Andmebüroo (RAB)³⁹, mis on kriminaalpolitseiosakonna iseseisev struktuuriüksus, mis tegutseb järelevalve teostamisel riigi nimel ning on oma tegevuses ja otsustes sõltumatu. RAB-i ülesandeks on tagada rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse täitmine kõigi kohustatud subjektide poolt. RAB-i peamine funktsioon on kontrollida ja analüüsida teatisi rahapesu või terrorismi rahastamise kahtluse kohta, mis on kohustatud isikutelt laekunud, muuhulgas investeerimisühingutelt. RAB

³⁶ International center for asset recovery, 2017. Basel AML Index. Arvutivõrgus: <https://index.baselgovernance.org/map> 24.03.2018.

³⁷ Eesti Pank, Finantsstabiilsuse ülevaade 1/2017. Arvutivõrgus: <https://www.eestipank.ee/publikatsioon/finantsstabiilsuse-ulevaade/2017/finantsstabiilsuse-ulevaade-12017> lk 25, 26.02.2018.

³⁸ Finantsinspeksioon. Finantsinspeksiooni 2017 aasta aruanne. Arvutivõrgus: https://www.fi.ee/public/Aastaruanne_2017.pdf lk 39-40, 04.04.2018.

³⁹ Rahapesu andmebüroo. Aastaraamat 2009. Arvutivõrgus: <https://www2.politsei.ee/dotAsset/54458.pdf> lk 6-7, 02.03.2018.

võtab vajaduse korral tarvitusele abinõud vara säilitamiseks ning edastab kuriteo tunnuste avastamisel materjali viivitama edasi ka teistele pädevatele asutustele menetlemiseks.

Eestis peavad finantsteenuste pakkujate sisemised protseduurireeglid vastama siseriiklikes õigusaktides ja teiste rahvusvaheliselt tunnustatud organisatsioonide poolt kehtestatud normidele. Piisava sisekontrollita toimetamine ning rahapesu tõkestamise nõuete rikkumine võib finantsasutuse riskantsele positsioonile asetada, mispuhul võib järelevalve teostaja kasutada kaalutlusõiguse põhjal erinevaid meetmeid, kas äriühingu karistamiseks või äriühingu rikkumise lõpetamise sundimiseks (vt ptk 3.2 ja 3.3). Rahapesu tõkestamise nõuete rikkumiste pinnalt on äriühingutel võimalik potentsiaalselt rohkem kasumit teenida, kuna sisemiste kontrollmeetmete kasutamisel ei täida tõenäoliselt kõik kliendid sobiva kliendi kriteeriumeid, mistõttu kaob nende isikutega tehingute tegemise võimalus ära. Viimase kahe aasta jooksul on siiski mitme Eestis tegutseva finantsteenuse pakkuja tegevuse osas tuvastatud rahapesu tõkestamisega seotud puudujääke, millel autor peatub pikemalt peatükis 3.

Alates 2014. aastast teostab Finantsinspeksioon tugevdatud järelevalvet turuosaliste seas rahapesu tõkestamise nõuete täitmise osas läbi kaugkontrollide (kirjalikud päringud turuosalistele) kui ka kohapealsete kontrollide formaadis. Finantsinspeksiooni ülesanne on koguda kontrollide käigus piisavalt asjakohast ja usaldusväärset teavet, et mõista turuosalise potentsiaalseid rahapesu ja terrorismi rahastamise riskitegureid ja nende maandamismeetmeid. Antud kontrollide eesmärgiks on kaardistada ettevõtete erinevate kaitseliinide ülesanded, rakendatavad hoolsusmeetmed, raporteerimisliinid ja sisekontrolli meetmed, et hinnata turuosalise organisatsioonilist korraldust ning valmidust rahapesu riski maandamiseks.⁴⁰

RahaPTS § 66 alusel on Finantsinspeksioonil õigus teostada kohapealset kontrolli tuvastamaks rahapesu tõkestamise normide täitmist finantsasutuses. Kohapealse kontrolli käigus on Finantsinspeksiooni esindajal õigus uurida piiranguteta dokumente ja andmekandjaid, teha nendest koopiaid ja jälgida tööprotsesse. Lisaks on Finantsinspeksiooni esindajal õigus küsida suulisi ja kirjalikke selgitusi äriühingu juhtorgani liikmetelt ja töötajatelt. Kontrolli tulemuste kohta

⁴⁰ Euroopa Pangandusjärelevalve. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise riskipõhise lähenemisviisi põhimõtete ja riskipõhise järelevalve läbiviimise etappide kohta, 2017. Arvutivõrgus: https://esas-joint-committee.europa.eu/Publications/Guidelines/Joint%20Guidelines%20on%20risk-based%20supervision_ET%20%28ESAs%202016%2072%29.pdf lk 9, 14.02.2018.

koostatakse akt, mille osas on finantsasutusel õigus esitada seitsme päeva jooksul kirjalikke selgitusi.⁴¹ Kohapealse kontrolli käigus, milles on tuvastatud puudusi nõuete rakendamises, saab Finantsinspeksioon alustada väärteo menetlust või kohaldada muid vajalikke haldusmeetmeid.

Järelevalve teostajatel on kasutada mitmeid erinevaid formaalseid meetodeid, kuidas analüüsida turuosalise rahapesu tõkestamise normide täitmist. Tegelikult on finantsjärelevalve asutusel võimalus saada lisateavet ka normide täitmise kohta registreerides end katse korras turuosalise juures kliendiks, mille puhul saab realselt kontrollida, millist teavet turuosaline oma klientide kohta kogub, milliseid hooldusmeetmeid turuosaline kasutab kliendisuhete loomisel ning kas see haakub turuosalise poolt antud varasemate selgitustega.

⁴¹ RahaPTS § 68.

2. Juhtimis- ja kontrollfunktsioonid investeerimisühingus

2.1 Sisekontrollisüsteemi tähendus

Sarnaselt riigi valitsemisega, kus lähtutakse võimude lahususe printsiibist ning on olemas seadusandlik ning täidesaatev võim, on ka ärijuhtimises funktsioonide lahususe põhimõtte alusel vajalikud juhtimis- ja kontrollfunktsioonide tasandid, kus mõlemal funktsioonil on täita oma rolli spetsiifikast tulenevad konkreetset ülesanded. Juhtimisfunktsioon tegeleb äriühingu igapäevase äritegevuse mõjutavate otsuste tegemisega ning koordineerib läbi selle juriidilise isiku tahet. Selleks, et kontrollida ettevõtte äritegevuslikku majapidamist, on vaja kaasata ka sõltumatuid kontrollfunktsioone. Selleks, et mõista, kes on vastutavad isikud peatükis 3 rahapesu tõkestamise regulatiivse raamistiku vastu eksimisel, peab lahti mõtestama kõigepealt sisekontrollisüsteemi tähenduse, vastavuskontrolli teostaja ning juhatuse ja tema liikmete kohustused oma rollis ning nende omavahelise õigusliku suhte.

2008. a globaalne finantskriis tõi välja selged puudused finantsturgude toimimises ja läbipaistvuses, mis oli põhjustatud puudulikust riskide juhtimisest juhtkonna tasemel, ebaselgest vastutuse jaotumisest juhtkonna seas, piisava kogemuse ja pädevuse puudumisest juhtkonna hulgas ning müügiosakondade ebausaldusväärset soosiva tasustamispoliitika kasutamisest, mille puhul ei lähtunud enam niivõrd klientide huvidest ja kaitsest.⁴² Finantssektoris esinevate tõsiste puuduste tõttu töötati välja parandatud finantsteenuste osutamise direktiiv MIFID II, mille üheks eesmärgiks oli tugevdada sisekontrollisüsteemi ja ühingusisese järelevalve toimimist ning milles peab olema kaasatud ka juhtkond (juhatuse ja nõukogu).

Eesti investeerimisühingutele tuleneb kohustus sisekontrollisüsteemi loomiseks VPTS § 83-st. Äriühingu sisekontrollisüsteemi olemasolu peetakse tänapäeva ettevõtlussektoris üheks olulisemaks organisatsiooniliseks meetmeks, mille abil tagatakse õigusaktidest tulenevate kohustuste täitmine, kontrollitakse nende kohustuste rakendamist praktikas ning tuvastatakse ja

⁴² N. Moloney. EU Securities and Financial Markets Regulation. Third edition. Oxford: University Press, 2014, lk 357 – 358.

hallatakse äritegevust mõjutavaid riske.⁴³ Sisekontrolli süsteemsuse loomise ülesanne on MIFID II alusel ettevõtte juhtkonnal.⁴⁴

Sisekontrollisüsteem koosneb tavaliselt kolmest kaitseliinist, kuhu peavad olema kaasatud investeerimisühingu juhid ja äriühingu töötajad. Esimese kaitseliini moodustavad tavaliselt äri- ja tugiüksused ning ka rahapesu tõkestamise üksuse töötajad, kes toetavad äriühingu teenuse osutamist oma ülesannete täitmisega. Esimese kaitseliini tegevus on tugevalt seotud äriühingu poolt kehtestatud sise-eeskirjade ja protseduurireeglite järgimise ja töös rakendamisega. Esimese kaitseliini töötajaid on vaja pidevalt koolitada, et suurendada nende üldist riskiteadlikkust äriühingus.⁴⁵

Teise kaitseliini moodustavad vastavuskontrolli ja riskijuhtimise funktsioonid, mida võib nimetada nii kontrollifunktsioonideks kui ka võtmefunktsioonideks, kes loovad riskide tuvastamisega seotud kontrollraamistikke ning nõustavad juhatust äritegevuses esinevate riskide juhtimise ja maandamise osas. Riskijuhtimise funktsiooni ülesandeks on nõustada ühingut finantsriskide (krediidirisk, operatsioonirisk, likviidsusrisk, operatsioonirisk jm) määramisel ja nende juhtimisel, abistada finantsriskidega seotud raporteerimiskohustuste täitmisel ning jälgida, et keskastme juhid kasutaks mõjusaid riskijuhtimise meetodeid.⁴⁶ Vastavuskontrolli funktsioon kontrollib peamiselt äriühingu teenuse osutamise seotud kohustuste täitmist kohalduvate õigusaktide ja juhendite alusel (vt ptk 2.2.1).

Kolmandas kaitseliinis on siseauditi funktsioon, kellel on organisatsioonis suurim sõltumatus ja kelle objektiivsed hinnangud peaks juhtkonnale andma tugevaima kindlustunde. Siseaudiitori ülim sõltumatuse tase ei ole asutusesisestele vastavuskontrolli ja riskijuhtimise funktsiooni teostajatele teises kaitseliinis niivõrd kättesaadav, kuna siseaudiitor on tavaliselt väljas poolt äriühingut sisse ostetud teenuseosutaja. Siseaudiitori ülesandeks on teostada süvendatud kontrolle valdkondades, mille kontrollimiseks võib siseauditi funktsioonil rohkem spetsiifilist eriteadmisi, oskusi või vahendeid. Lisaks on siseauditi ülesandeks kontrollida omakorda, kas asutuse teise kaitseliini

⁴³ Direktiiv 2014/65/EL, artikkel 16 lg 5.

⁴⁴ *Ibid*, preambula p 54.

⁴⁵ Siseaudiitorite Instituut. Mõjusa riskijuhtimise ja kontrolli kolm kaitseliini, 2013. Arvutivõrgus: <https://na.theiia.org/standards-guidance/Public%20Documents/PP-The-Three-Lines-of-Defense-in-Effective-Risk-Management-and-Control-Estonian.pdf>, lk 5, 03.03.2017.

⁴⁶ *Ibid*, lk 6.

üksused ehk vastavuskontrolli ja riskijuhtimise funktsioonid, teostavad oma tööülesandeid asjakohaselt ning kas nad on oma kontrolltegevustes hinnangute andmisel piisavalt adekvaatsed. Esineb ka käsitlusi, kus sisekontrollisüsteemi komponentidesse on arvestatud ka ettevõtte juhatus kui neljas kaitseliin, kuna nemad vastutavad teiste kaitseliinide efektiivse toimimise eest ning peavad nende üle omapoolset järelevalvet.⁴⁷

Euroopa Pangandusjärelevalve (ingl k *European Banking Authority*, EBA) on avalikustanud uued 2018. a juunis jõustuvad suunised krediitiasutuste ja investeerimisühingute sisejuhtimise korralduse kohta, milles on sisekontrolli funktsioonide juhte käsitletud kui kõrgeima hierarhiatasandi isikuid, kes vastutavad sõltumatute riskijuhtimise, vastavuskontrolli ja siseauditi funktsioonide igapäevase efektiivse juhtimise eest. Sisekontrolli funktsioonide juhte nimetatakse ka võtmeisikuteks, kuna neil on ametikohast tulenevalt märkimisväärne mõju investeerimisühingu juhtimisele hoolimata sellest, et nad ei kuulu juhtorgani liikmete hulka.⁴⁸ Juhatus, kes nimetab ja vastutab investeerimisühingu strateegilise tegevuse ja selle kontrollimise eest, peab jõudma läbi oma sisemise veendumuse hinnanguni, milline sisekontrollisüsteem on vajalik just selle ettevõtte jaoks, et tagada ärilise tegevuse vastavus VPTS-st, RahaPTS-st ja ka teistest õigusaktidest tulenevate nõuete osas.

Sisekontrollisüsteemi struktuuri ehitusel peab juhtkond võtma arvesse kolme olulist faktorit – juriidilise isiku majandus- ja kutsetegevuse laadi, tegevuse ulatust ning keerukusastet.⁴⁹ Oluline on selgelt määratleda sisekontrollisüsteemi kaitseliinide poolt teostatavad ülesanded ja vastutusala. Ettevõtte äritegevuse kontrollimisel tuleks vältida olukordi, kus näiteks teise ja kolmanda kaitseliini töötajad kontrolliks samu valdkondi samade meetoditega. Lisaks on oluline katta kontrollifunktsioonide vahel ära kõik kontrollimist vajavad valdkonnad äriühingus, et vältida olukordi, kus mõni teema või valdkond jääks tähelepanuta.

Komisjoni Sponsororganisatsioonide Komitee (ingl k *Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission*, COSO) hinnangul koosneb sisekontrolli raamistik selle kontrolli keskkonnast, riskide hindamisest, kontrolltegevustest, informatsioonist ja ettevõttesisesest

⁴⁷ *Ibid*, lk 7.

⁴⁸ Euroopa Pangandusjärelevalve. Suunised sisejuhtimise kohta. Jõustub 30.06.2018. Arvutivõrgus: https://www.eba.europa.eu/documents/10180/2164689/Guidelines+on+Internal+Governance+%28EBA-GL-2017-11%29_ET.pdf/5c758f17-adab-4337-a6b1-e719469bd307 lk 5, 01.04.2018.

⁴⁹ Määrus 2017/565, preambula p 33.

kommunikatsioonist.⁵⁰ Sisekontrolli keskkond on ettevõtjasisene käitumiskultuur, mis kujundab töötajate suhtumise nõuetega vastavuses olemise suhtes ning mille mõjutavateks teguriteks on organisatsiooni eetilised põhimõtted, sisemised formaalsed ja mitteformaalsed käitumiseeskirjad ning nõukogu, juhatuse ja struktuuriüksuste juhtide käitumine ning juhtimisstiil.⁵¹ Ettevõtte eetilisi põhimõtteid peaks esindama eelkõige investeerimisühingu juhatuse, mida põhjal võetakse vastu igapäevaseid ärilisi otsuseid. Seadusenõuetega vastavuses olemist ja selle prioritseerimist võib pidada ettevõtte eetiliseks väärtuseks.⁵²

Hea näide ebapiisavast sisekontrollisüsteemist olulisusest on Baringsi panga kokkuvarisemine 1995. aastal ühe töötaja tegevuse pärast. Baringsi panga Singapuris asuvas harukontoris tegutses ettevõtte kauplemisosakonna juhataja Nick Leeson, kes teostas panga nimel igapäevaselt tehinguid futuuridega. Kuna Leeson oli kauplemises pikka aega kasumlik, ei pidanud pank oluliseks tema tegevuse üle erilist järelevalvet teostada, seega lubati tal teha tehinguid nii kuidas heaks arvas, pidades ainuisikuliselt ka aruandlust selle üle, hoolimata asjaolust, et selline olukord nõuaks kahe erineva töötaja panust. Hiljem Leesoni õnn pöördus turusituatsiooni tõttu ning tema poolt tehtud tehingud hakkasid aina rohkem Baringsi panga omavahendeid kahandama. Tehingutest tulenevate kahjumite peitmiseks kasutas ta Baringsi kontot, mis oli raamatupidamise mõistes ettenähtud vigade paranduseks. Kuna Leeson tegutses iseseisvalt, oli kahjumite varjamine juhtkonna eest lihtne. Baringsi pank pakkus oma teenuseid ülemaailmselt ning nende suurimaks nõrkuseks kujuneski detsentraliseeritud lähenemine võtmefunktsioonidele (Singapuri filiaalis puudus sisekontrollisüsteem).⁵³ Puudustega sisekontrollisüsteemi tõttu ulatus panga varaline kahju Leesoni tegevuse tulemusel ligikaudu 827 miljoni Inglise naelani.⁵⁴

⁵⁰ COSO. An approach to internal control framework, 2015. Arvutivõrgus: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ng/Documents/audit/Financial%20Reporting/ng-coso-an-approach-to-internal-control-framework.pdf> lk 09.01.2018.

⁵¹ Finantsinspeksioon. Nõuded operatsiooniriski juhtimise korraldamiseks. Arvutivõrgus: https://www.fi.ee/public/pp_nr_06.2_20180202_Nouded_operatsiooniriski_juhtimise_korraldamiseks.pdf lk 2, 15.04.2018.

⁵² The 2013 COSO Framework & Sox Compliance. 2013. Arvutivõrgus: https://www.coso.org/documents/COSO%20McNallyTransition%20Article-Final%20COSO%20Version%20Proof_5-31-13.pdf lk 4, 12.02.2018.

⁵³ Bank of England. Report of the Board of Banking Supervision inquiry into the circumstances of the collapse of Barings Bank, 1995. Arvutivõrgus: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/235622/0673.pdf lk 119-122, 22.01.2018.

⁵⁴ J. Titcomb. Barings: the collapse that erased 232 years of history, 23.02.2015. Arvutivõrgus: <http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/banksandfinance/11427501/Barings-the-collapse-that-erased-232-years-of-history.html>, 22.01.2018.

2.2 Vastavuskontrolli teostaja rolli käsitlus

Uue VPTS redaktsiooniga tunnistati kehtetuks VPTS § 83¹, mis kehtestas varasemalt siseriiklikul tasandil investeerimisühingu vastavuskontrolli funktsiooni reguleerivad sätted. Antud muudatus ei tähenda, et investeerimisühingutele enam ei kehtiks vastavuskontrolli funktsiooni rakendamise nõuet⁵⁵, vaid et edaspidiselt tuleb järgida otsekohalduvat MIFID II täiendavat rakendusmäärust 2017/565 (ingl k *Markets in Financial Instruments Regulation*, MIFIR).⁵⁶ VPTS-is ja MIFIR-is kasutatud definitsiooni järgi nimetatakse vastavuskontrolli funktsiooni teostajat ettevõttes vastavuskontrolli spetsialistiks (ingl k *Compliance Officer*).

Euroopa Väärtpaberiturujärelevalve (ingl k *European Securities Markets Authority*, ESMA) poolt avaldatud juhendid on suunatud nii järelevalveasutustele kui ka turuosalistele, et anda täiendavaid selgitusi, kuidas äriühingud peaksid kontrollima ja tagama erinevatest direktiividest tulenevate kohustuste täitmise äritegevuse käigus. ESMA on avanud vastavuskontrolli funktsiooni olemust juhendis 2012/388 tuues välja, et vastavuskontrolli funktsioon on nõuetele mittevastavusest tulenevate investeerimisühingu riskide kindlaksmääramise, hindamise, nõustamise, järelevalve ja neid käsitleva aruandluse eest vastutava investeerimisühingu ülesanded.⁵⁷

Antud juhendi eesmärgiks oli tõsta vastavuskontrolli funktsiooni efektiivsust, autoriteeti ja tähtsust. Juhend on kehtiv ka peale MIFID II jõustumist, millele turuosalised võivad oma tegevuses toetuda. Eesti kontekstis võib investeerimisühingu puhul vastavuse riski tõlgendada kui riski, mis on avatud juriidilistele või regulatiivsetele sanktsioonidele. Vastavusrisk on seega olukord, kus ei suudeta olla täielikult vastavuses MIFID II-st, IV rahapesu tõkestamise direktiivist, VPTS-st ja RahaPTS-s ja teistest õigusaktidest tulenevate nõuetega. Juhendi punkt 4 kirjeldab lisaks, et vastavuskontrolli teostajal peaks olema piisavalt ulatuslikud teadmised, töökogemus ja asjatundlikkus, et ta suudaks võtta vastutuse kogu vastavuskontrolli funktsiooni täitmise eest ning suudaks tagada selle tõhususe.

⁵⁵ Väärtpaberituru seaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 507 SE, lk 54.

⁵⁶ Komisjoni 25.04.2016 delegeeritud määrus 2017/565 seoses investeerimisühingute suhtes kohaldatavate organisatsiooniliste nõuete ja tegutsemistingimustega ning nimetatud direktiivi jaoks määratletud mõistetega. – Euroopa Liidu Teataja L 87/1, 31.03.2017.

⁵⁷ ESMA. Suunised finantsinstrumentide turgude direktiivis (MiFID) sätestatud vastavuskontrolli funktsiooni käsitlevate nõuete teatud aspektide kohta, 2012. Arvutivõrgus: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/2015/11/2012-388_et.pdf lk 3, 27.02.2018.

2.2.1 Vastavuskontrolli teostaja ülesanded

Vastavuskontrolli funktsiooni ülesanded on kirjeldatud MIFIR-i artiklis 22 lõikes 2. Antud sätte alusel täidab vastavuskontrolli funktsiooni sõltumatu isik, kes:

- 1) teeb püsivalt järelevalvet ja hindab korrapäraselt ühingus kehtestatud meetmete ja tegevuspõhimõtete rakendamist ning puuduste kõrvaldamiseks võetud meetmete asjakohasust ja tulemuslikkust;
- 2) nõustab ja aitab investeerimisteenuste osutamise ja investeerimistegevuse eest vastutavaid asjaomaseid isikuid MIFID II-st tulenevate kohustuste täitmise osas;
- 3) annab juhtorganile (juhatusele) vähemalt kord aastas aru investeerimisteenuste ja -tegevuse üldise kontrollikeskkonna rakendamise ja tõhususe kohta koos ülevaatega tuvastatud riskide ning sellega võetud või võetavate parandusmeetmete kohta;
- 4) jälgib kaebuste lahendamise menetluse toiminguid ning käsitleb kaebusi asjakohase teabe allikana oma üldise järelevalvealase vastutuse puhul; ning
- 5) kehtestab riskipõhise tegevuskava, milles võetakse arvesse kõiki investeerimisühingu investeerimisteenuste, -tegevuse ja mis tahes asjaomaste kõrvalteenuste valdkondi.

Üldistades saab öelda, et vastavuskontrolli teostaja ülesanne on jälgida äriühingu teenuse osutamisega tegevust ning raporteerida regulaarselt oma hinnang avatud riskide ja nende võimalike maandamise meetmete osas juhatusele. Kontrollraportites kajastatakse investeerimisühingu temaatiliste kohustuste täitmise osas tehtud kontrollid, mis tulenevad VPTS-st ja hõlmavad endas näiteks parima täitmise reeglite täitmist, kliendikaebuste lahendamist, kliendile pakutava teenuse asjakohasuse hindamist, huvide konflikti käitlemist, tehingute raporteerimiskohustuste täitmist, tasustamise põhimõtete järgimist, investeerimisteenuse reklaamimist ja muude teenuse osutamisega seotud kohustuste täitmise kontrollimist ning nende vastavusriskide tuvastamist. Kontrollide tulemusel saab hinnata, kas äriühingu tegevuses rakendatud meetmed on piisavad õigusaktidest tulenevate kohustuste täitmiseks. Selliselt tegutsedes on vastavuskontrolli teostaja oluline infoallikas juhatusele, kes saab nõustada äriühingut vastavuse tagamiseks.⁵⁸

⁵⁸ ESMA. Suunised finantsinstrumentide turgude direktiivis (MiFID) sätestatud vastavuskontrolli funktsiooni käsitlevate nõuete teatud aspektide kohta, 2012. Arvutivõrgus: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/2015/11/2012-388_et.pdf lk 7,14.01.2018.

Vastavuskontrolli funktsioon võib olla korraldatud ka organisatsiooniväliselt kasutades selleks pädevaid teenusepakkujaid, kuid see võib kujuneda äriühingule liialt kulukaks. MiFID II artiklis 15 p 5 on väljatoodud nõue, et olulise ülesande edasiandmine, ka kontrollfunktsiooni teostamine, ei tohi toimuda viisil, mis kahjustaks oluliselt selle sisekontrolli kvaliteeti ning takistaks järelevalveasutusel jälgida kohustuste täitmist investeerimisühingu poolt. Sama põhimõtte on üle viidud VPTS § 82⁶ lg-sse 3, mis sätestab nõuded olulise tööülesande või tegevuse edasiandmise kohta.

Rahvusvaheline vastavuskontrolli ühendus (ingl k *International Compliance Association*, ICA) on välja toonud üldisema kirjelduse vastavuskontrolli spetsialisti ülesannetest, mille hulka kuulub: 1) ettevõtte äriliste riskide identifitseerimine ja kaardistamine; 2) protseduurikirjelduste ja sise-eeskirjade väljatöötamine; 3) seadustest tulenevate kohustuste täitmise kontrollimine ja nende osas ülevaadete koostamine; 4) esitatud ettepanekute täitmise kontrollimine; 5) õigusaktidest tulenevate kohustuste täitmisega seonduvate raskuste lahendamine; ning 6) üldiste juhiste andmine ettevõtte riskide vähendamiseks ja tõkestamiseks.⁵⁹

ICA käsitluses on võrreldes MIFIR-s sätestatuga ettenähtud vastavuskontrolli spetsialistile ka sise-eeskirjade ja protseduuride väljatöötamist. Levinud on turuosaliste seas väärarusaam, et iga kohalduva õigusakti muudatuste sisseviimise eest sise-eeskirjadesse ja protseduurireeglitesse, vastutab vaid vastavuskontrolli teostaja. Ühte töötajat ei saa panna olukorda, kus ta vastutaks ainuisikuliselt sise-eeskirjade loomise ja uuendamise eest tagamaks, et ettevõtte tegevus ja sise-eeskirjad peegeldaks äriühingu praktikast õigusaktidest tulenevate kohustuste osas. Nõuetega vastavuse tagamine nii praktikas kui ka sise-eeskirjades on pidev koostöö erinevate valdkondade spetsialistidega ja juhtkonnaga, kus iga osakonna juht ja töötaja peaks olema oma valdkonna spetsialist olles teadlik oma valdkonnaga seonduvate seaduste sisu. Seaduse nõuete teadmine ja nendest huvitumine ei ole ainult vastavuskontrolli teostaja ülesanne. Vastavuskontrolli teostaja peaks osalema nõustajana uute sise-eeskirjade väljatöötamisel ja aitama tõlgendada seadusest tulenevaid nõudeid, kuid mitte vastutama sise-eeskirjade sisu ja ettevõtte praktika eest ainuisikuliselt.⁶⁰

⁵⁹ International Compliance Association. What is Compliance? Arvutivõrgus: <https://www.int-comp.org/careers/a-career-in-compliance/what-is-compliance/>, 22.01.2018.

⁶⁰ J. Tabuena. Fitting a square peg in a round hole. Corporate secretary, 2009. Arvutivõrgus: <https://www.corporatesecretary.com/articles/compliance/28472/fitting-square-peg-round-hole> 22.03.2018.

2.2.2 Vastavuskontrolli teostaja seotus rahapesu tõkestamisega

VPTS § 82 lg 3 p 5 alusel peavad investeerimisühingus olema kehtestatud sisemised protseduurireeglid RahaPTS-st tulenevate nõuete täitmiseks ning nende täitmise kontrollimiseks. Praktikas esineb erinevaid käsitlusi, kuidas vastavuskontrolli teostaja on seotud investeerimisühingus rahapesu tõkestamisega. Autori hinnangul on vastavuskontrolli teostajaid võimalik jagada kahte leeri. Üldine vastavuskontrolli teostaja kontrollib ka rahapesu tõkestamisega seotud kohustuste täitmist tegevuskava alusel, mis piirduks vaid investeerimisühingu RahaPTS-st tulenevate kohustuste täitmise kontrolliga ning sise-eeskirja vastavust seadusenõuetele, mida kontrollitulemusi kajastataks kontrollraportis.⁶¹ Sellise lahenduse puhul ei puutu vastavuskontrolli teostaja kokku rahapesu tõkestamise valdkonna koordineerimisega, vaid seda teeb muu isik, näiteks rahapesu tõkestamise valdkonna eest vastutav juhatuse liige või kontaktisik. Teostatav kontroll on antud juhul sõltumatu.

Teine vastavuskontrolli teostaja variant on töötaja, kes on lisaks ka Rahapesu Andmebüroo kontaktisik. Praktikas on levinud vastavuskontrolli teostaja positsiooni ühendamine ka kontaktisikuks olemisega, kes tegeleb ka rahapesu tõkestamise valdkonna koordineerimisega.⁶² Varasemalt oli RahaPTS-is tõlgitud kontaktisik kui *contact person*, kuid viimase redaktsiooni käigus asendati kontaktisiku nimetus inglise keeles *compliance officer* 'iga, mille puhul on tegemist selge viitega vastavuskontrolli teostaja ametipositsioonile. ESMA vastavuskontrolli suuniste punktis 68 on väljatoodud, et vastavuskontrolli teostaja ei peaks tavapäraselt olema kaasatud tegevusse, mille üle nad järelevalvet teostavad, kuid rahapesu tõkestamise valdkonna puhul see siiski erandlikult aktsepteeritav tingimusel, et vastavuskontrolli teostaja poolne seotus rahapesu tõkestamise valdkonnaga ei hõlma endas huvide konflikti ega ohusta terve funktsiooni tõhusust. Teiste valdkondade kontrollimisel peaks vastavuskontrolli teostaja jääma probleemide otsesest lahendamisest kõrvale. Sellise variandi kasutamisel peaks investeerimisühingu sise-audiitor teostama antud valdkonna üle ka välist sõltumatut kontrolli, kuna antud olukorras ei saa vastavuskontrolli teostaja/kontaktisik ise pakkuda juhatusele täielikult sõltumatut analüüsi.

⁶¹ Euroopa Pangandusjärelevalve. Suunised riskitegurite kohta, 04.01.2018, lk 53. Arvutivõrgus: https://www.fi.ee/public/pp_nr_10_Guidelines_on_Risk_Factors_ET_04-01-2018.pdf 10.02.2018.

⁶² D.Cox. Handbook of Anti-Money Laundering. John Wiley & Sons, 2014, lk 162.

Kontaktisiku peamised ülesanded tulenevalt RahaPTS § 17-st, mille järgi kohustub ta finantsasutuses ebaharilike ja rahapesu või terrorismi rahastamise kahtlusega tehingute analüüsima ja nende jaoks teabe kogumine, vajadusel teabe edastamine Rahapesu andmebüroole edasiseks uurimiseks ning sarnaselt vastavuskontrolli teostajale, esitab ta kirjalikke ülevaateid juhatusele, milles ta võib esitada ka ettepanekuid rahapesu tõkestamisega seonduvate protseduurireeglite muutmiseks.

Sarnane praktika on kasutusel näiteks ka Ühendkuningriikides (ingl k *Money-Laundering Reporting Officer*, lühendina MLRO). Sealse kontaktisiku ülesanded hõlmavad endas: 1) rahapesu tuvastamiseks ja rahapesu tõkestamiseks sise-eeskirjade ja protseduurireeglite kujundamist; 2) rahapesu tõkestamise tegevuskava (raamistiku) juurutamist ja rakendamist; 3) rahapesu tõkestamise raamistiku juhtimist ja jõustamist; 4) töötajate koolitamist rahapesu tõkestamise raamistiku osas; ning 5) sõltumatu auditi tagamist rahapesu tõkestamise raamistiku kontrollimiseks.⁶³ Ühendkuningriigis kasutatava kontaktisiku roll on pisut laiem, kuna tal on rohkem koordineerimis- ja otsustusõigust oma valdkonnas, mistõttu toimub kontaktisiku heakskiitmine seal eelnevalt kohalike finantsjärelevalve (ingl k *Financial Conduct Authority*, FCA) nõusoleku saamisega.⁶⁴ Ühendkuningriikides on vastavuskontrolli teostaja positsioon kategoriseeritud kui CF10 neil kasutuses oleva juhtimis- ja kontrollifunktsioonide registris, mida peetakse iga äriühingu kohta (ingl k *controlled functions*) ehk vastavuskontrolli funktsiooni teostaja. Kontaktisik on CF11.⁶⁵

Kontaktisikul on kaks sarnast ametipositsiooniga seonduvat eripära, mis on ka üldisel vastavuskontrolli teostajal. Esimene sarnasus on, et kontaktisik on sõltumatu isik, kes allub juhatusele ning kellele peab olema antud piisav pädevus, vahendid ja juurdepääs teabele kõigis finantsasutuse relevantsetes struktuuriüksustes oma ülesannete täitmiseks. Teiseks on ka kontaktisikul õigus esitada muudatusettepanekuid ettevõtte rahapesu tõkestamise programmi osas, mida tavaliselt koostatakse samuti perioodiliste ülevaadetena. Mõlema tegevust iseloomustab

⁶³ Guidance: Money laundering supervision: nominated officers and employee training. Arvutivõrgus: <https://www.gov.uk/guidance/money-laundering-regulations-nominated-officers-and-employee-training#who-you-can-appoint-as-your-nominated-officer> 12.02.2017.

⁶⁴ FCA. Supervision Chapter 10A Approved Persons, 2018. Arvutivõrgus: <https://www.handbook.fca.org.uk/handbook/SUP/10A.pdf>, 29.03.2018.

⁶⁵ Financial Conduct Authority. SYSC 6.1 Compliance. Arvutivõrgus: <https://www.handbook.fca.org.uk/handbook/SYSC/6/1.html> 03.01.2018.

kontrolltegevuste läbiviimine. Kontaktisiku piiratud valdkonna koordineerimisõigust väljendab kontaktisiku õigus nõuda investeerimisühingu rahapesu tõkestamise struktuuriüksuselt tuvastatud puuduste kõrvaldamist mõistliku aja jooksul. Rahapesu tõkestamise valdkonna koordineerimisel saab vastavuskontrolli teostajat/kontaktisikut nimetada ka rahapesu tõkestamise osakonna juhiks, kui talle on antud volitus tegeleda ülalmainitud tegevustega ning esitada tegevusest ülevaateid juhatusele. Osakonna juhil on õigus koordineerida oma osakonna igapäevast töö tegemist, kuid tal ei ole õigus võtta vastu antud valdkonnas ärilisi otsuseid, mille pädevus on ainult juhtkonnal.

Vastavuskontrolli teostaja ei ole automaatselt kontaktisik ega ka rahapesu tõkestamise osakonna juht. Kontaktisik peab olema juhatuse poolt määratud ning tema töölepingus või ametijuhendis peab olema selge viide selliste kohustuste täitmiseks. Üldisel vastavuskontrolli teostajal sellist nõudeõigust töötajate või juhtkonna tegevuse haldamiseks ei ole nii rahapesu tõkestamise valdkonnas kui ka teiste osakondade töö korraldamiseks. Selline nõude- ja korraldusõigus on vaid juhatusel. Üldise vastavuskontrolli teostaja ja kontaktisikust vastavuskontrolli teostaja vahe on selles, et kontaktisik tegeleb ka valdkonna koordineerimise ja sealsete riskide lahendamisega, astudes sammu tagasi juhtimis- ja kontrollifunktsioonide võimu lahususest.

RahaPTS seletuskirjas on selgitatud, et kuigi kontaktisiku positsioon ei ole ettenähtud FATF-i soovitusetes ega ka EL direktiivides, on Eestis kontaktisiku rolli rakendamine nii järelevalveasutuste kui ka turuosaliste poolt toetatud korraldusega, kus töötaja on spetsialiseerunud konkreetset rahapesu tõkestamise valdkonnale ning jõuab jälgida antud valdkonnas toimuvaid arenguid.⁶⁶ Seadus ei ole selgelt viidanud kas vastavuskontrolli teostaja ja kontaktisiku roll peaks olema täidetud sama isiku poolt kuigi mõlema positsiooni puhul on väljatoodud ka äriühingu sisene raporteerimiskohustus rahapesu tõkestamise protseduurireeglite rakendamise osas. Kohati on mõistlik allutada rahapesu tõkestamise osas vastavuskontrolli teostaja ja kontaktisiku rollid ühele isikule, et vältida kontrollide dubleerimist, kuid siinkohal tuleks kindlasti arvestada mõlema töö mahukust, mis tuleneb tegelikult otse investeerimisühingu suurusest, teenuste eripärast ning teenindatavate klientide arvust. Seletuskirjas on veel rõhutatud, et Rahapesu Andmebürooga aktiivselt koostöö tegemisel peaks suhtlus toimuma ühe isiku kaudu äriühingust, kuna see hoiab kokku ressursi ning võimaldab kiiremini reageerida ka ajakriitilistes asjades. See, kus ja kuidas kontaktisik finantsasutuse organisatsiooni struktuuris paikneb, on kohustatud isiku enda otsustada.

⁶⁶ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu seletuskiri 459 SE, lk 34.

Struktuuriline paiknevus ei tohi siiski mõjutada neid õigusi, mis kontaktisikule on RahaPTS-i alusel antud.

RahaPTS §17 lg 9 kohaselt täidab kontaktisiku rolli äriühingus juhatuse liige, kui ettevõttes ei ole eraldi kontaktisikut määratud. Autori hinnangul sobiks antud positsiooni täitma vaid rahapesu tõkestamise valdkonna eest vastutav juhatuse liige, kes sellise positsiooni täitmisel peaks sel juhul olema ka rahapesu tõkestamise üksuse osakonna juht, täites kontaktisikule kohaseid põhi- ja lisäülesandeid. Muude juhatuse liikmete puhul, kes vastutavad teiste valdkondade eest, võib puududa nii huvi kui ka piisavad teadmised, et analüüsida ning raporteerida ettevõttega seotud klientide tehinguid või muid toiminguid kahtluse korral Rahapesu Andmebüroole. Siiski võib kontaktisiku rolli täitval juhatuse liikmel ilmned teatamiskohustusega kaitserefleks äripoolle osas, mille puhul ei soovita Rahapesu Andmebüroole edastada teavet, mis võib äriühingu klientide osas liigset tähelepanu äratada või jätta muljet nagu ettevõttega oleks seotud kahtlased isikud. Juhatuse liige ei pruugi teatamiskohustust täites jääda sõltumatuks.

2.3 Juhtimisfunktsiooni üldine ja rahapesu tõkestamisega seotud rollid

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 24 alusel on juriidiline isik seaduse alusel loodud õigussubjekt ehk abstraktne vorm, mis koosneb isikutest, kelle tegevusel kujundatakse juriidilise isiku teod, et saavutada juriidilise isiku nime all seatud eesmärged.⁶⁷ Tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS) § 34 alusel on juriidilise isiku juhtorganiks juhatuse või seda asendav organ, kelle ülesandeks on esindada ja juhtida juriidilist isikut. Äriseadustiku (ÄS) § 306 lg 1 alusel on aktsiaseltsi juhtorganiks juhatuse, kes esindab aktsiaseltsi ja juhib selle igapäevast majandustegevust.⁶⁸ Nõukogu ülesandeks on planeerida aktsiaseltsi tegevust ja anda selleks juhatusele korraldusi ning teostada ka järelevalvet juhatuse tegevuse üle.⁶⁹

MIFID II preambula punkti 54 kohaselt vastutab investeerimisühingu juhtorgan investeerimisühingu üldise strateegia eest, võttes arvesse ettevõtte tegevus- ja riskiprofiili. Samuti on juhtorgani vastutus määratleda kogu äriühingu löikes sisemine juhtimissüsteem ettevõtte strateegiliste eesmärkide täitmiseks ja riskijuhtimise strateegia ettevõtte kaitseks. Antud MIFID- st

⁶⁷ Tsiviilseadustiku üldosa seadus 01.10.2015 - RT I, 12.03.2015, 106.

⁶⁸ ÄS § 306 lg 1.

⁶⁹ ÄS § 316 – 317.

tulenev nõue on ülevõetud VPTS § 79 lg 5, mille alusel on investeerimisühingu juhtidel (siin mõeldud nii juhatust kui ka nõukogu) kohustus määrata kindlaks investeerimisühingu efektiivse ja usaldusväärse juhtimise meetmed ning vastutada nende rakendamise ja regulaarse ülevaatamise eest.

VPTS § 79 näeb ette nõuded, millele investeerimisühingu juhid peavad vastama, mille alusel on võimalik hinnata, kas isikud on suutelised investeerimisühingut kohaselt juhtima. Nendeks on nn *fit & proper* nõuded, millest lähtuvalt peavad juhatuse ja nõukogu liikmetel olema kollektiivselt piisavad teadmised, oskused ja kogemused, et mõista investeerimisühingu tegevust ja äritegevusega seotud peamisi riske.⁷⁰ Investeerimisühingu juhid peaksid äriühingut juhtima ettenägelikult ja piisava pädevusega, kehtestades iga funktsiooni ja osakonna tarbeks läbipaistvad ja selgelt määratletud vastutusalaadega sise-eeskirjad ja protseduurid, mis käsitleksid riskide tuvastamist, mõõtmist, juhtimist, pidevat jälgimist ja raporteerimisliine.⁷¹

Lisaks on investeerimisühingu juhtidel vaja ka omavahel määratleda kindlaks juhtkonna liikmete ja töötajate kohustused koos selgete vastutusvaldkondadega, et tagada osakonna ja tegevusvaldkonna nõuetele vastav haldamine. Äriühingu riskide ja kontrollide tõhusa haldamise eelduseks on eelkõige juhatuse liikmete vastutusvaldkondade piiritlemine. Juhul, kui vastutusvaldkonnad ei ole jagatud, võib organisatsiooni tõhus juhtimine olla komplitseeritud.

MIFID II-s on rõhutatud, et juhatuse liikmed peavad pühendama piisavalt aega, et täita oma funktsioone investeerimisühingus⁷², mis hõlmab kohustust omada ülevaadet osakondade juhtide tööst ning hinnata nende tegevust osakonnas.⁷³ EBA juhendi käsitlemise kohaselt kuulub juhtorgani kohustuste hulka lisaks järgnevate dokumentide väljatöötamine, kinnitamine ja rakendamise järelevalve:

- 1) investeerimisühingu üldine äristrateegia ning aluspõhimõtted kehtiva õigus ja regulatiivraamistiku raames, võttes arvesse investeerimisühingu pikaajalisi finantshuve ja maksevõimelisust;

⁷⁰ Väärtipaberituruseaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 507 SE, lk 37.

⁷¹ VPTS § 79 lg 5-7.

⁷² Direktiiv 2014/65/EL, preambula p 53.

⁷³ S.M.Bainbridge. Corporate Governance after the financial crisis. OUP USA, 2012, lk 44-48.

- 2) üldine riskistrateegia, muu hulgas investeerimisühingu riskiisu ja riskijuhtimise raamistik ning meetmed, mis tagavad, et juhtorgan ohjab piisavalt neid riske;
- 3) asjakohane sisejuhtimise ja sisekontrolli raamistik, mis hõlmab selget organisatsioonilist ülesehitust, kus sisekontrolli juhtidel oleks oma ülesannete täitmiseks piisavalt võimu, kaalu ja vahendeid omavaid hästi toimivaid sõltumatuid riskijuhtimise, vastavuskontrolli ning auditi funktsioone.⁷⁴

Baseli komitee on 2015. a. andnud välja pankadele suunatud juhendi ettevõttesisese järelevalve korraldamiseks, milles on samuti käsitletud juhatuse kohustusi. Juhendi punktis 9 on väljatoodud põhimõte, mille alusel on just juhatuse vastutusalas vormistada ja rakendada vastavuskontrolli funktsioon, sätestades kohustuse omada pidevat ülevaadet riskidest ning olema kursis tegevusega, kuidas neid maandatakse. Punkt 11 rõhutab, et juhatuse peab omama ülevaadet riskidest ja teostama nende üle järelevalvet.⁷⁵ Seega võib üldistavalt öelda, et juhatusel peab olema terviklik pilt äriühingus toimuvast, mille osas panevad nemad paika juriidilise isiku tahte, mida osakonna juhid (keskastmejuhid) koordineerivad ning tavatöötajad rakendavad.

Rahapesu riski haldamisega peab juriidilises isikus aktiivselt tegelema ka juhatuse, kes kohustub hindama regulaarselt RahaPTS-ist tulenevate nõuete täitmist ja rakendatavate sise-eeskirjade ja protseduurireeglite tõhusust. Lisaks peab juhatuse tagama sisekontrolli toimumise nende reeglite täitmise üle.⁷⁶ Juhatuse ei tegele igapäevaselt valdkonna koordineerimisega, kuid peab aegajalt antud valdkonnas edasiseks koordineerimiseks tegema vastavaid otsuseid ja neid jõustama. Juhatuse liikmete osalemine rahapesu tõkestamise valdkonnas on oluline tulenevalt nende pädevusest võtta vastu äritegevust mõjutavaid otsuseid.

Tulenevalt IV rahapesu tõkestamise direktiivi artikkel 8 punktist 5 on finantsasutustel kaks olulist tegevust rahapesu tõkestamise osas. Nendest esimene kohustab juriidilist isikut kehtestama rahapesu tõkestamise põhimõtted, mis väljenduvad äriühingu riskihinnangus ja

⁷⁴ Euroopa Pangandusjärelevalve. Suunised sisejuhtimise kohta. Arvutivõrgus: https://www.eba.europa.eu/documents/10180/2164689/Guidelines+on+Internal+Governance+%28EBA-GL-2017-11%29_ET.pdf/5c758f17-adab-4337-a6b1-e719469bd307 lk 8, 01.04.2018.

⁷⁵ Basel Committee on Banking Supervision. Guidelines Corporate governance principles for banks. 2015. Arvutivõrgus: <http://www.bis.org/bcbs/publ/d328.pdf> lk 4, 20.02.2018.

⁷⁶ Finantsinspeksioon. Finantsinspeksiooni soovituslik juhend. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmed krediidi- ja finantseerimisasutustes, 2013. Arvutivõrgus: http://www.fi.ee/failid/Soovituslik_juhend_Rahapesu_tokenamine.pdf lk 6, 15.02.2018.

protseduurireeglites (sise-eeskirjad), mille peab heaks kiitma kõrgem juhtkond. Teiseks peavad finantsasutused jälgima äriühingus kasutavaid rahapesu tõkestamisega seotud meetmeid ning vajaduse korral tõhustama neid, et olla rahapesu tõkestamise nõuetega vastavuses ja vähendada juriidilise isiku jaoks rahapesu riski.

RahaPTS § 13 lg 1-2 kohustab finantsasutusi koostama juriidilisele isiku osas riskihinnangut, mis peegeldaks juriidilise isiku ärihuve ja võtaks arvesse rahapesu tõkestamise nõudeid. Riskihinnangu eesmärk on koostada ülevaade riskikategoriatest, võttes arvesse: 1) klientidega seonduvat riski; 2) riikide ja geograafiliste piirkondadega seotud riske; 3) toodete, teenuste ja tehingutega seotud riske; ning 4) klientide vaheliste suhtluskanalite ja toodete ja teenuste edastamisega seotud riske. Lisaks on riskihinnangu eesmärk määrata kindlaks äriühingu: 5) väiksema ja suurema rahapesu ja terrorismi rahastamise riskiga valdkonnad; 6) riskiisu, sealhulgas äritegevuse käigus pakutavate toodete ja teenuste mahu ning ulatuse; ning 7) riskijuhtimise mudeli, sealhulgas lihtsustatud ja tugevdatud hoolsusmeetmed, et tuvastatud riske maandada. RahaPTS § 14 kohustab finantsasutusi kehtestama protseduurireegleid, millega maandatakse ja juhitakse rahapesuga seonduvaid riske. Sama säte kohustab finantsasutusi kehtestama ka protseduurireeglite kontrollimise sise-eeskirja, mis kirjeldab sisekontrolli süsteemi toimimise, sealhulgas siseauditi ja vajaduse korral vastavuskontrolli rakendamise korda, kus on muu hulgas kirjeldatud töötajate kontrollimise kord.

Riskihinnangus on oluline saavutada tasakaal äriliste huvide ja nõuete vahel, mille määratlemise ja jõustamise õigus on vaid investeerimisühingu juhtidel. Riskihinnang tuleks seega vastu võtta juhatuse või terve juhtkonna ühise otsusena.

2.3.1 Juhatuse liikme hoolsuskohustus

ÄS § 315 lg 1 alusel kohustub juhatuse liige täitma oma kohustusi korraliku ettevõtja hoolsusega. Juhatuse liige peab oma tööülesannete täitmisel lähtuma oma positsioonist tuleneva juhatuse liikmele omasest erilisest hoolsuskohustusest. Juhatuse liige täidab oma hoolsuskohustust, kui ta käitub heas usus, lojaalselt, võtab ettevõtte juhtimisel arvesse selle majanduslikke huve⁷⁷, ei taotle

⁷⁷ K.Saare jt.Ühinguõigus. Tallinn: Juura, lk 139.

isiklikku kasu ning usub ratsionaalselt, et tema äriiline otsus on tehtud äriühingu parimates huvides.⁷⁸

RahaPTS-i § 17 alusel peab finantsasutus, kellel on rohkem kui üks juhatuse liige, määrama juhatuse liikme, kes vastutab lõplikult rahapesu tõkestamise valdkonda reguleerivate õigusaktide ja juhendite rakendamise eest. Antud kohustus oli väljatoodud juba 2013. a Finantsinspektsiooni rahapesu tõkestamise juhendis on nimetatud, et kohustatud isiku juhatus määrab isiku(d), kes vastutab juhatuse tasandil RahaPTS-is sätestatud hoolsusmeetmete rakendamise eest. Taoline pädevus ja vastutus peab olema kirjalikult jäädvustatud (näiteks juhatuse liikme ametijuhendis või juhatuse liikme teenistuslepingus).⁷⁹

Rahapesu tõkestamise valdkonna eest vastutava juhatuse liikme tegevuses tähendab hoolsuskohustuste täitmine rahapesu tõkestamise valdkonnas järelevalve teostamist, mis hõlmab endas ka delegeeritud toimingute teostajate asjakohast funktsioneerimist (rahapesu tõkestamise üksuse ja kontaktisiku ülesannete täitmise kontrollimine), et olla teadlik valdkonnas toimuvatest protsessidest ning tagada kohustuste õigeaegsed ja nõuetekohased sooritused. RahaPTS eelnõu seletuskirjas on väljatoodud, et juhatuse liige oma hoolsuskohustust eriti rängalt rikkunud, kui ta jätab kontrollimata ja tagamata, et RahaPTS-st tulenevad kohustused oleks täidetud.

ÄS § 306 lg 7 kohustab juhatust tagama vajalike abinõude rakendamist, eelkõige sisekontrolli korraldamist, et avastada investeerimisühingu tegutsemist ohustavad asjaolud, mis tähendab, et vastutav juhatuse liige võib teatud tegevusi edasi delegeerida teistele töötajatele, kui see on valdkonnas esinevate kohustuste ja sisemise järelevalve kohustuste täitmiseks mõistlikuim lahendus. Tulenevalt TsÜS § 31 lg 3 teisest lausest ei saa juhatuse liige delegeerida edasi aga oma vastustust.

Antud põhimõtte on kinnitust saanud ka läbi kohtupraktika, milles on leitud, et juhtorgani liikme pädevust ei saa delegeerida oma pädevust ega vastutust edasi, kuid võib oma käsundi täitmisel kasutada kolmandaid isikuid, jäädes sealjuures ise äriühingu ees vastutavaks, sealhulgas selle osas,

⁷⁸ K.Madisson, U.Volens jt. Juhatus vastutus. Advokaadibüroo Sorainen. Tallinn: Äripäev 2014, lk. 43.

⁷⁹ Finantsinspektsioon. Finantsinspektsiooni soovituslik juhend. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmed krediidi- ja finantseerimisasutustes, 2013. Arvutivõrgus: http://www.fi.ee/failid/Soovituslik_juhend_Rahapesu_tokestamine.pdf lk 6, 15.02.2018.

mida teeb käsundi täitmisel kolmas isik (nt õigusnõustaja).⁸⁰ Antud põhimõtte kehtib ka ettevõtte sisesel delegeerimisel. Kohustuste delegeerimisel on juhatuse liikmel järelevalvekohustus ja otsene vastutus, et delegeeritud kohustused saaks täidetud.⁸¹ Sama põhimõtte on väljatoodud ESMA vastavuskontrolli suuniste punktis 74, mis toob välja, et vastutus vastavuskontrolli nõuete täitmise eest lasub ühingu tippjuhtkonnal.⁸²

Juriidilise isiku nimel tegutsedes, muuhulgas võttes tema nimel vastu ärilisi otsuseid, on juhtorgani liikmete juriidiliste kohustuste täpne ja standardne õiguslik reguleeritus läbi juhatuse liikme lepingu tähtis eelkõige nende isikliku õigusliku vastutuse küsimuse puhul. Selleks, et juhatuse liikme kohustuste rikkumine kuuluks õiguslikult karistamisele, on esialgu vaja tuvastada tema konkreetsed kohustused ning siis vaadata, kas nende kohustuste täitmine on toimunud nõuetekohaselt ning kas juhatuse liige teadis või pidi teadma, et teatud otsuse langetamine on õigusvastane. Ka selleks, et juhatuse liikmelt saaks nõuda tema kohustuste nõuetekohast täitmist, peab sellel kohustusel olema konkreetne ning määratletud sisu. Praktikas esineb siiski olukordi, kus juhtorganite liikmete kohustusi iseloomustavad juhatuse liikme lepingus või ametijuhendis abstraktsed ning täpselt määratlemata õigustumõisted. Rikkumiste vältimiseks peavad juhtorganite liikmete vastutusalad olema selgelt määratletud, kuna nemad on esmajärjekorras ettevõtte käekäigu eest vastutavad isikud. Juhatuse liikme üldine hoolsuskohustus kätkeb ka kohustust omada äriühingu tegevuste osas piisavat ülevaadet ka teiste vastutusvaldkondades toimuva üle, mõistmaks millised on valdkonna arengud ning probleemkohad, millega finantsasutus tegelema peaks.

Peatükis käsitletud õigusaktides sätestatud normide põhjal korreleerub rahapesu tõkestamise valdkonna eest vastutava juhatuse liikme hoolsuskohustus. Juhatuse liige, kellel on antud valdkonna eest vastutus, peab mõistma, et vastutusega käivad automaatselt kaasas ka kohustused millekski ja otsene vastutus temapoolseks järelevalveks, et tagada kohustuste täitmine.

⁸⁰ RKÜKo 3-2-1-82-14 p 30-32.

⁸¹ TlnRnk 2-14-11759.

⁸² ESMA. Suunised finantsinstrumentide turgude direktiivis (MiFID) sätestatud vastavuskontrolli funktsiooni käsitlevate nõuete teatud aspektide kohta, 2012. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/2015/11/2012-388_et.pdf, 27.02.2017, lk 12.

2.4 Juhtimis- ja kontrollfunktsiooni esindajate omavaheline suhe

COSO vastavuskontrolli tööraamistiku hindamisel on leitud, et ettevõttes tuleks esmalt saavutada tasakaal vastavuskontrolli teostaja ja juhatuse vahel, kus ka juhatusel oleks aktiivsem roll rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamisel osalemisel. Muuhulgas peaks õigete ja sobivate juhtivtöötajatele pakkuma sellist tasustamist, mis justkui korvaks juhatuse liikmeks ja sellega seonduvate ülesannete täitmist, kuna juhatuse vastutus laieneb terve ettevõtte tegevuseni ja selle seaduslikkuseni.⁸³

Rahapesu tõkestamise valdkonna kontrollimise ja juhtimise seisukohast on oluline, et juhatuse jõuaks kontrollraportite kaudu adekvaatne informatsioon koos murekohtade ja võimalusel ka konkreetsete parendusettepanekuga nii vastavuskontrolli teostajalt, kontaktisikult kui ka siseaudiitorilt. Siiski tuginedes p 2.3.1 käsitletud rahapesu tõkestamise valdkonnas seonduvale juhatuse liikme hoolsuskohustusele, ei tohiks vastavuskontrolli teostaja poolt tehtud kontrollidele liialt toetuda, kuna tegemist on samuti ettevõtte siseselt delegeeritud ülesandega, mille osas peaks valdkonna eest vastutav juhatuse liige samuti piisavat järelevalvet teostama, et veenduda vastavuskontrolli tegevuse adekvaatsuses ja kontrollraportites kajastatud tulemuste õigsuses.

Nõuetega mittevastavuse puhul, on sisekontrollisüsteemi osalistel kohustus anda ülevaadet äriühingu tegevust ohustavatest riskidest, mille osas peab äriühingu juhatuse otsustama, kas riske aktsepteeritakse või alustatakse tegevusega, et neid riske maandada. Kui teostatud kontrollide tulemuste tõttu on vaja paika panna tegevuskava muudatuste planeerimiseks, tuleks silmas pidada, et kontrolli tulemustest oleksid informeeritud ka teiste osakondade juhid, kes saaks samuti panustada probleemide lahendamisel. Vastavuskontrolli teostaja on kohustatud ka maandatava riski lahendamist jälgima.

Vastavuskontrolli teostaja ei ole ombudsmani rollis ega saa nõuda juhtkonnalt teatud otsuse või tegevuse tegemist. Juhatuse ei ole kohustatud võtma arvesse vastavuskontrolli teostaja poolt esitatud riskihinnangutes väljatoodud parendusettepanekuid, kuid kindlasti on see indikaator heast ühingujuhtimisest, kui nõuetega vastavuses olemist hinnatakse investeerimisühingus kõrgelt ning

⁸³ J. McNally. The 2013 COSO Framework & SOX Compliance, 2013. Arvutivõrgus: https://www.coso.org/documents/COSO%20McNallyTransition%20Article-Final%20COSO%20Version%20Proof_5-31-13.pdf lk 5, 17.02.2018.

soovitakse aktiivselt tegeleda riskide maandamisega. Ainult juhatusel on õigus otsustada, kuidas ühingu juhitakse – kas riske taluva või riske maandava juhtimisstiiliga. Oluliste äriliste otsuste puhul peaks juhatusele siiski arvestama vastavuskontrolli teostaja hinnanguga äriliste otsuste kujundamisel, kuna vastavuskontrolli teostajal on raske kaitsta ja seista juhatuse seisukohtade ja tegevuste eest, kui juhatusele on milleski väga riskantses kokku leppinud, mille osas vastavuskontrolli teostajal on eriarvamus. Vastavuskontrolli teostaja võib nõustada ka tegevuskava väliselt juhtkonda regulatiivsest perspektiivist ja teostada nõustada juhatust *ad hoc* korras, kuid selleks peab ta olema äriliste otsuste tegemise protsessi kaasatud.⁸⁴

Siseaudiitorite Instituut on määratlenud vastavuskontrolli funktsiooni kui juhtimisfunktsiooni, kes on sõltumatu oma tegevuses ning kellel on lubatud otseselt sekkuda sisekontrollimeetmete muutmisesse ja arendamisse.⁸⁵ Autor ei ole siinkohal nõus antud seisukohaga, kus vastavuskontrolli funktsiooni olemust võrdsustatakse ning tuuakse samale tasemele kui juhtimisfunktsiooni esindajaid. Juhtimisfunktsioon oma loomusest ei saa olla esiteks sõltumatu, kuna tegemist on ärihuvidel esindamisega ning äri juhtimisega, mille osas vastavuskontrolli teostajal puuduvad juhtimisfunktsioonile omased õigused.

VPTS § 83 sätestab kohustuse investeerimisühingutele rakendada ettevõttesiseselt piisavalt efektiivset sisekontrollisüsteemi. Sama sätte teine lause täpsustab, et sisekontrollisüsteem, kus on vähemalt vastavuskontrolli ja siseauditi funktsioon, tagab investeerimisühingu teenuse osutamise seotud tegevuse vastavuse ettevõttes kehtestatud sise-eeskirjadele ning vastuvõetud otsustele selle kõigil juhtimis- ja tegevustasanditel.⁸⁶ Magistritöö autori hinnangul on seadusandja poolt esitatud teine lause oma konstruktsioonilt eksitav, kuna sellise sõnastuse kasutusel võib seaduse lugejale jääda mulje, et vastavuskontrolli või siseauditi kontrollitulemused alati adresseeritakse ühingu juhatuse poolt otsusega riskide osas midagi ette võtta. Selline olukord on ideaalvariandi kirjeldus, kuid praktikas saab ühingu juhatusele lähtuda ühingu strateegilisest riskisust ja riskitaluvusest (VPTS § 79 lg 6 p 2).

⁸⁴ ESMA. Peer review on certain aspects of the compliance function under MIFID, 2017.

https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma42-111-4285_peer_review_on_certain_aspects_of_the_compliance_function_under_mi-fid_i.pdf lk 5, 19.02.2018.

⁸⁵ Siseaudiitorite Instituut. Mõjusa riskijuhtimise ja kontrolli kolm kaitseliini. Arvutivõrgus:

<https://na.theiia.org/standards-guidance/Public%20Documents/PP-The-Three-Lines-of-Defense-in-Effective-Risk-Management-and-Control-Estonian.pdf> lk 6, 18.01.2018.

⁸⁶ VPTS § 83.

Negatiivse stsenaariumi puhul võivad vastavuskontrolli kui ka siseauditi funktsioon anda edasi oma hinnangu avatud riskidest ja isegi suunised kuidas kitsaskohti lahendada, kuid see ei tähenda seda, et juhatus nende hinnangute osas soovib aktiivselt tegutseda riskide maandamiseks. Tegevuse vastavust selle juhtimis- ja muudel tegevustasanditel saab tagada vaid juhatuse enda aktiivne huvi riskide maandamise osas, mitte ainult vastavuskontrolli teostaja enda poolne analüüs ja tegevus, kuna selliselt täidaks vastavuskontrolli juhtimise ja järelevalvefunktsiooni, mis funktsioonide lahususe põhimõttes lähtuvalt tekitab otsese huvide konflikti. Sisekontrollimeetmete muutmine ja arendamine viitab meetodilistele lähenemisele, mille osas on õigusi vastavuskontrolli teostajal/kontaktisikul vaid rahapesu tõkestamise valdkonnas efektiivsuse ja vastavuse tagamiseks, seega tegemist on autori hinnangul piiratud nn juhtimisfunktsiooniga. Muudatused, mis mõjutavad riske, tuleb siiski kinnitada IV artiklis 8 punktis 5 alusel juhatuse poolt.

Olukordades, kus juhatus ja vastavuskontrolli teostaja või kontaktisik on eriarvamusel rahapesu tõkestamise valdkonna riskide lahendamise osas, peaks vastavuskontrolli teostaja veenduma, et erinevad seisukohad ja vastuvõetud otsused oleks dokumenteeritud. Antud olukorras on dokumenteerimine ääretult oluline, kuna selliselt on võimalik vajadusel demonstreerida, et juhatus on teinud informeeritud otsuse.

3. Rahapesu tõkestamisega seotud karistused ja haldusmeetmed

3.1 Euroopa Liidu juhised sanktsioonide kohaldamisele

Sanktsioonid on omased kõikidele õigusharudele ning nende eriseadustele. Kui isikud rikuvad käitumist kirjeldavat normiosa, avaldub ühiskonna reageerimisvorm selle tegevuse sanktsioneerimisel. Sanktsioon on igasugune negatiivne õigusjärelm normi vastu eksimisel.⁸⁷

On tähelepanuväärne, et juba 2010. aastal räägiti Euroopa Liidus finantssektoris sanktsioonide tõhustamisest, kuna finantsjärelevalve asutused eelistasid pigem haldusmeetmete kasutamist kui juhtumite lahendamist läbi krimimaalõiguse.⁸⁸ 2014. aastal hindas MONEYVAL⁸⁹ Eesti rahapesu tõkestamise valdkonna suurimaks probleemiks tema sanktsionisüsteemi, mis oli võrreldes teiste liikmesriikide praktikaga kohalike rikkujate osas liialt leebe ja liberaalne.⁹⁰ Kuivõrd Euroopa Liidu tasandil peeti ebaühtlast praktikat rahapesu tõkestamise normide rikkumisel suureks ohuks, töötati välja tõhusamad haldusmeetmeid ja karistusõiguslikke sanktsioneerimise põhimõtteid pakkuvad MIFID II ja IV rahapesu tõkestamise direktiiv, mis on peaaegu täielikult Eesti õiguskorda ülevõetud vastavalt VPTS-i ja RahaPTS-i. Samuti on RahaPTS-i eelnõus välja toodud, et varasemad karistusmeetodid ei vastanud kaitstavate õigushüvede olulisusele, mistõttu ei mõjutanud see piisavalt äriühinguid hoiduma rikkumiste toimepanemisest.⁹¹

Vajadusest reguleerida liikmesriikide sanktsioneerimise praktikat siseturu ühtlustamiseks on uue regulatsiooni valguses rahapesu tõkestamise nõuete rikkumisel Euroopa Liidus märksa karmimad tagajärjed. Säilitatud on juhtmõte, et kohaldatavad karistused ja meetmed peavad olema tõhusad,

⁸⁷ R.Kiris jt. Sanktsiooniõigus, 2017. Tallinn: Juura, lk 15-16.

⁸⁸ Euroopa Liidu Komisjoni teatis. Sanktsioonide tõhustamine finantsteenuste sektoris, 2010. Arvutivõrgus: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2010/1497/COM_S_EC\(2010\)1497_ET.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2010/1497/COM_S_EC(2010)1497_ET.pdf) 18.03.2018.

⁸⁹ Committee of experts on the evaluation of anti-money laundering measures and the financing of terrorism ehk Rahapesu tõkestamise eksperkomitee, kes hindab rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise alaste meetmete rakendamist Euroopa Nõukogu liikmesriikides, kes ei ole FATF-i liikmed.

⁹⁰ Report on forth assessment visit. Anti Money laundering and combating the financing of terrorism, 2014. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/report-on-fourth-assessment-visit-anti-money-laundering-and-combating-/168071601f> lk 13 p 31, 16.01.2018.

⁹¹ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu seletuskiri 459 SE, lk 54.

proportsionaalsed ja hoiatavad⁹², mille osas on varasemalt ka Euroopa Ühenduste Kohus öelnud, et liikmesriigi kohustuste rikkumise aluseks võib olla kohalik halduspraktika, mis on vastuolus ühenduse õigusega. Lahend C267/10 on oluline, kuna selles rõhutati, et riik ei tohiks EL praktika ühtsust rikkuda kohalikul tasandil muude lisameetmete rakendamisel.⁹³

Liikmesriikidele on jäetud õigus mitte kehtestada halduskaristusi ja -meetmeid käsitlevaid siseriiklike õigusnorme, kui asjaomaseid õigusrikkumisi reguleeritakse siseriiklikus õiguses kriminaalkaristustega. Lisaks on liikmesriikidel kohustus tagada, et siseriiklike sätete rikkumise korral kohaldataks karistusi ja meetmeid ka rikkumise toime pannud juhtorgani liikme(te) ja teiste füüsiliste isikute suhtes, kes siseriikliku õiguse alusel õigusrikkumise eest vastutavad.⁹⁴ Seega oodatakse liiduüleselt rikkumise toimepanemisel nii juriidilise isiku kui ka füüsilise isiku karistamist ühe rikkumise tõttu, kui see on võimalik.

Euroopa Inimõiguste Kohus on lahendis *Grande Stevens vs. Itaalia* leidnud, et erinevate karistuste kohaldamine (antud juhul turukuritarvituse eest haldussunni kohaldamine ja kriminaalmenetluse algatamine), millel on nii haldusõiguslik ja karistusõiguslik mõte, on vastuolus *ne bis in idem* põhimõttega, seega jääb praktikas küsitavaks IV rahapesu tõkestamise direktiivi artikkel 58, mis annab juhised kohaldada erinevaid meetmeid ja karistusi, kuid finantssektoris selle osas veel lahendid puuduvad.⁹⁵

IV rahapesu tõkestamise direktiivi artiklis 59 on ettenähtud konkreetsed juhised liikmesriikidele, mida liikmesriigid peaksid arvesse võtma – see on eri halduskaristuste ja -meetmete kohaldamine, kui rikkumine on tõsine, korduv või süstemaatiline ning see on seotud: 1) kliendi suhtes rakendatavate hooldusmeetmete rakendamisega; 2) andmete säilitamise kohustuse täitmisega; 3) kahtlastest tehingutest teatamisega; või 4) kohustatud isiku sisekontrolliga. Sellise loetelu põhjal võib järeldada, et seadusandja jaoks on need neli rikkumist kõige suurema mõju ja ohuga, mis tõstab rahapesu riski äriühingus ning võib potentsiaalselt mõjutada riigi finantssektori usaldusväärsust. Lisaks näeb direktiiv ette liikmesriikidele kohustuse halduskaristuste- ja

⁹² Direktiiv 2015/849, artikkel 58 lg 1.

⁹³ EK 07.11.2009, C 267/10, Euroopa Ühenduste Komisjon vs Kreeka Vabariik.

⁹⁴ Direktiiv 2015/849, artikkel 58 lg 2-3.

⁹⁵ EIKo 04.03.2014, 18640/10, Grande Stevens vs. Itaalia.

meetmete ning kriminaalkaristuste mõistmisel võtma arvesse kohustatud isiku suurust, eripära ja ärimudeli laadi. Samad põhimõtted on MIFID II artiklis 72 lg 2.

IV rahapesu tõkestamise direktiivi artikkel 60 lg 4 annab pädevatele asutustele lisajuhised, mille puhul on nad kohustatud ükskõik millise karistuse või muu meetme mõistmisel võtma arvesse veel: 1) õigusrikkumise raskust ja kestust; 2) õigusrikkumise toime pannud füüsilise või juriidilise isiku vastutuse ulatust; 3) õigusrikkuja finantsseisundit; 4) saadud kasu või välditud kahjumi suurust (kui seda saab määrata); 5) kolmandate isikute kahjumi suurust (kui seda saab määrata); ning 6) pädeva asutusega koostöö tegemise valmidust ning varasemaid õigusrikkumisi.

Õiguskirjanduses on varasemalt analüüsitud haldus- ja karistusõiguslike sanktsioonide häägustumist, mille puhul on leitud, et erivaldkondi reguleerivad EL õigusaktid ning ka finantsjärelevalve asutused ei kasuta ühtset terminoloogiat sõnade sanktsiooni ega karistuse osas, mistõttu ei ole ka finantsturuosaliste jaoks rikkumiste kategoriseerimine ja nendega seotud tagajärjed piisavalt õigusselged. Kohaldatava sanktsiooni mõistmiseks tuleb neid hinnata kõrvutades selle sisu haldusõiguslike ja karistusõiguslike põhimõtetega.⁹⁶

3.2 Karistusõiguslikud sanktsioonid

Enne 2015. a KarS revisjoni, olid mõned konkreetsed rahapesu tõkestamisega seotud kohustuste rikkumised käsitletud seadusandja poolt ka kuritegudena. KarS-i revisjoni käigus tunnistati rahapesu tõkestamisega seotud süütegude alamjaotuses kehtetuks KarS § 395, mis käsitles isikusamasuse tuvastamise kohustuse täitmata jätmist ning KarS § 396, mis reguleeris rahapesu kahtlusest teavitamata jätmist ja ebaõigete andmete esitamist järelevalveasutusele. Enne kehtetuks tunnistamist, oli antud rikkumine sätestatud ka väärteona RahaPTS-is, kuid varasemate põhimõtete järgi käsitleti väärteolist korduvrikkumist hiljem kuriteona. KarS revisjoni käigus sooviti saavutada suuremat õigusselgust vältides sätete dubleerimist mitmes seaduses, seega otsustati, et varasem väärteoprejuditsioon ehk olukord, kus isik võetakse kriminaalkorras vastutusele tingimusel, et ta on varasemalt sama teo eest väärteo korras karistatud, tunnistatakse kehtetuks.⁹⁷

⁹⁶ M.Kairjak. Karistusõiguse areng revisjonist Euroopa Liidu ühtse karistusõiguseni. *Juridica* V/2015, lk 359.

⁹⁷ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri SE 554, k 89-90.

Karistusõiguslikud sanktsioonid riivavad kõige intensiivsemalt isiku põhiõigusi. Karistusõigusliku sanktsiooni eripära avaldub selles, et seda kasutatakse kõige raskemate õigusrikkumiste korral olukordades, millega kaitstakse sotsiaalseid väärtusi ja õiguskorda.⁹⁸ Sanktsiooni ülesanne karistusõiguses on avaldada mõju isiku hälbinud käitumisele ning taastada rikutud õiguskord ja õiglus, seega karistusõigusliku sanktsioonil on spetsiifiline toime. Rakendades karistusõiguslikku karistust, on selle idee kaitsta ühiskonnas põhiväärtusi ja õiguskorda kahel viisil: repressiivselt ehk tehtud ülekohtu eest tasudes ning preventatiivselt uut ülekohtu ära hoides.⁹⁹

Kriminaalõiguse puhul lähtutakse minimalistlikkuse ehk *ultima ratio* põhimõttest, mis tähendab, et kriminaalõigust ei tohiks rakendada väikeste ja tühiste kahjude korral ega juhul, kui tsiviil- või haldusõiguse normist piisab eeldatava sotsiaalse väärtuse hõlmamiseks ja kaitsmiseks. Teisisõnu, kriminaalõigust võib kasutada siis, kui tsiviil- või haldusõiguse reegli rakendamine eeldatava avaliku huvi kaitseks on kohatu või tulutu. Selle põhjuseks on, et seadusandjad ei tohiks teguviisi karistatavaks määrata ilma selle kriminaliseerimise tõenäolist mõju ja tõhusust analüüsimata ning nende teguviisidega võitlemiseks vähem sekkuvaid viise otsimata.¹⁰⁰ KarS põhine karistuste süsteem näeb ette karistusi kuriteo ja väärteo eest nii füüsilisele kui ka juriidilisele isikule. Väärtegude ja kuritegude erinevus seisneb määratava sanktsiooni ranguses ning ette nähtud karistuse liigis. Rahapesu tõkestamise nõuete rikkumisi ei klassifitseerita karistusõiguslikus mõistes kuritegudena, vaid väärtegudena. Eriseadustes sätestatud väärtegude puhul viib menetluse läbi kohtuväline menetleja, FIS § 18 lg 2 p 6 alusel on selleks finantsasutuste puhul Finantsinspektsioon.

Nendest põhimõtetest lähtuvalt on kehtiva karistusseadustiku alusel rahapesu tõkestamisega seotud rikkumised käsitletud vaid väärtegudena nii juriidilise kui ka füüsilise isiku suhtes RahaPTS 10. peatükis. Kõiki rikkumisi eriõigusaktide põhjal ei koondata ühte seadusesse, kuna vastasel juhul peaks karistusseadustikku pidevalt muutma ja täiendama. Väärtegude puhul, ka nende osas väljatoodud valdkonnaseadustes, kohaldatakse karistamisel KarS üldosa sätteid. Hirm väärteokaristuse ähvarduse ees võib ehk ennetada rahapesu tõkestamise alaste rikkumiste toimepanemist. Siiski on väärteo puhul tegemist karistusõigusliku reaktsiooniga õigusrikkumise osas.

⁹⁸ J. Sootak. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura, 2010, Sootak, lk 17.

⁹⁹ *Ibid*, lk 40.

¹⁰⁰ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri SE 554, k 15-16.

Iga õigusrikkumise puhul saab rääkida neljast küsimusest – kes pani toime rikkumise, millal rikkumine toimus, millises ulatus rikkumine toimus ning millist normi rikutakse.

Uues RahaPTS-is on juriidilise isiku rahatrahv väärteo toimepanemise ülemmäärasid tõstetud 32 000 eurolt 400 000 eurole, mis oli seadusandja hinnangul vajalik arvestades seaduse eesmärke ja selle alusel kaitstud avalike huvide olulisust. RahaPTS §§ 82 – 94, mille vastu saab investeerimisühing kui juriidiline isik oma tegevuses eksida, on seadusandja näinud väärteo korras rahalist karistust kuni 400 000 eurot. Erandiks on RahaPTS § 95, mis käsitleb tegeliku kasusaaja andmete esitamata jätmist või valeandmete esitamist, mille puhul on maksimaalne rahaline karistus juriidilisele isikule 32 000 eurot. Rahapesu tõkestamisega seotud väärtegude puhul ei ole vangistust karistusmeetmena ettenähtud. Väärteo karistuse mõistmisel peab kohtuväline menetleja arvestama kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, samuti võimalust mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma väärtegude toimepanemisest. Karistust kergendavad asjaolud on näiteks kahjulike tagajärgede ärahoidmine, kahju vabatahtlik hüvitamine, puhtsüdamlik kahetsus või väärteo avastamisele aktiivne kaasaaitamine. Karistust raskendavad asjaolud on omakasu või muu madal motiiv või raske tagajärje põhjustamine.¹⁰¹

Autori hinnangul saaks RahaPTS 10. peatüki alusel jagada väärteosid kahte kategooriasse: rahapesu riski juhtimisega seonduvad süüteod ning hoolsusmeetmete kohaldamisega seotud süüteod. Rahapesu tõkestamise nõuete rikkumiste süüteo koosseisud on olemuselt formaalsed deliktid ehk teodeliktid, kus ei hinnata teo tagajärge. Rahapesu tõkestamisega seotud nõuete rikkumistega seotud süüteod on kohustusdeliktid ehk süüteod seisnevad RahaPTS-ist sätestatud normi osas eksinud või jätnud kohustuse täitmata. Erinevalt kuritegudest saab väärteogudes karistada vaid süüteo toimepanijat. Väärteole kaasaaitamine või kihutamine ei kuulu karistamisele.¹⁰²

3.2.1 Juriidilise isiku vastutus

Juriidilise isiku vastutus saab realiseeruda ainult füüsilise isiku teo alusel. Juriidilisele isikule omistatakse vastutus KarS § 14 lg 1 alusel tema organi, selle liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja süüteost, kui tema käitumises esinevad kõik KarS § 2 lg-s 2 sätestatud deliktistruktuuri

¹⁰¹ KarS § 57-58.

¹⁰² KarS § 23.

elemendid ehk kui tegu vastab süüteo koosseisule, on õigusvastane ja füüsiline isik on selle toimepanemises süüdi.¹⁰³ Sellise derivaatse ehk tuletatud vastutuse põhimõttel eeldab see kõikide karistatavuseelduste tuvastamist teo vahetult toime pannud füüsilise isiku või isikute (organi puhul) käitumises. Juriidilise isiku vastutus on füüsilise isiku teole lisanduv vastutus.¹⁰⁴

Juriidilise isiku vastutuse kontrollimisel on vaja hinnata, kas on esinenud kolm järgnevat tingimust füüsilise isiku teos: 1) süüteo koosseisus on sätestatud konkreetne alus (seadusnorm) juriidilise isiku vastutusele võtmise kohta; 2) süüteo koosseisule vastav tegu on toime pandud kas juriidilise isiku organi, organi liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja poolt; ning 3) tegu peab olema toime pandud juriidilise isiku huvides.¹⁰⁵ Seadusandja näeb ette väärteo karistuse, kui tegemist on tahtlikult toime pandud teoga kui ka ettevaatamatusest juhtunud teoga.¹⁰⁶

Ka juriidilise isiku tegevusetusele õigusaktidest tulenevate nõuete mitte järgimisele võib järgneda vastutusele võtmine KarS § 13 lg 1 alusel. Tegevusetusdeliktide objektiivne koosseis nõuab muu hulgas tegutsemiskohustuse tuvastamist ja isikult nõutava teo konstrueerimist, tähendades, et KarS § 14 lg 1 alusel sätestatud isiku tegevusetuse koosseisupärasuse hindamisel tuleb näidata, milline oli konkreetne nõutav tegu, mis tegemata jäeti ning tuvastada millisele füüsilisel isikule see tegutsemiskohustus oli määratud. Valdkonna spetsiifilistes õigusaktides sätestatud selgesõnalise kohustuse kohaldamine juriidilise isiku esindajale ei saa kohustust tuletada üleüldisest hoolsuskohustusest, kuna see läheks karistusõiguse määratluse põhimõtetega vastuollu.¹⁰⁷

KarS § 14 lg 2 täpsustab, et lisaks juriidilisele isikule võib karistada ka füüsilisest isikust teo toimepanijat, kuid see ei ole kohustuslik, mis on erinev käsitlus IV rahapesu tõkestamise direktiivist, milles on soovitatud kasutada nii füüsilise kui ka juriidilise vastutusele võtmist. Riigikohtu kriminaalkolleegium on lahendis 3-1-1-137-04 leidnud, et juriidilise isiku vastutusele võtmise korral on normaaljuhiks ka organi liikme või tema juhtivtöötaja vastutusele võtmine, et vältida süütegude toimepanemist vaid juriidilise isiku nimel. Seega on tegemist paralleelvastutusega, mis ei kujuta endast *ne bis in idem* põhimõtte rikkumist. Tegemist on

¹⁰³ RKKKo 4-16-5811/27, p 11.

¹⁰⁴ J. Sootak, P. Pikamäe (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 4. trükk. Tallinn: Juura, 2009, lk 31.

¹⁰⁵ *Ibid*, lk 33.

¹⁰⁶ *Ibid*, lk 39.

¹⁰⁷ RKKKo 4-16-5811/27, p 12-15.

olukorraga, kus süüteo eest vastutavad kaks eraldi isikut, mis ei ole samastatavad rikkumise kaastäideviimise ja sellest osavõtuga.¹⁰⁸

Kohtupraktikas on laiendatud juriidilise isiku vastutust *obiter dictum* korras. Riigikohtu kriminaalkollegium on juriidilise isiku vastutust analüüsinud lahendites 3-1-1-90-14¹⁰⁹ ning 3-1-1-83-04¹¹⁰, milles on leitud, et juriidiline isik vastutab KarS § 14 lg 1 alusel ebaseadusliku teo toimepanemise eest ka siis, kui ei ole võimalik tuvastada korraldust täitnud tavatöötajat. Sellisel juhul peab menetluse käigus tuvastama millise isiku poolt korraldus oli antud – kas organi, organi liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja poolt. Sellisel juhul piisab karistamiseks sellest, kui korralduse andja ise täitis seda moodustades subjektiivse koosseisu käitudes õigusvastaselt ning süüliselt. Kuigi antud kohtulahendid ei olnud seotud rahapesu tõkestamisega seotud nõuete rikkumisega, kohalduvad karistusõiguslikud põhimõtted KarS üldosast ka eriseaduste kontekstis.

3.2.2.1 Juhtorgani liige

Juhtorgani liige on sisuliselt kaetud organi mõistega. Organi all saab mõista juhatust ja nõukogu, kuid rahapesu tõkestamise valdkonna puhul nähakse otsustava organina siiski juhatust, kes peab antud valdkonna koordineerimise üle järelevalvet teostama. Kollegiaalse organi puhul võib tema vastutuse tuua kaasa ka üksiku organi liikme koosseisuline tegu hoolimata sellest, et tegu polnud teiste organi liikmetega kooskõlastatud.¹¹¹

ÄS § 315 lg 2 sätestab, et juhatuse liikmed, kes on oma kohustuste rikkumisega tekitanud kahju aktsiaseltsile, vastutavad tekitatud kahju hüvitamise eest solidaarselt. Juhatuse liige vabaneb vastutusest, kui ta suudab tõendada, et on oma kohustusi täitnud korraliku ettevõtja hoolsusega, rakendades enda poolt piisavat hoolt ja sisekontrollimeetmeid, et kahju või kohustuse rikkumist ära hoida. Strateegilist ärilist riski mõjutava otsuse tegemiseks on pädevus ainult juhatusel, näiteks otsus hakata kliente vastu võtma Afganistaanist või kui otsustatakse loobuda isikutuvastuse kohaldamisest klientide osas. Sellist äri mõjutavad riskantsed otsuseid saab jõustada juhtorgani koosseis, kes esindab juriidilise isiku tahet.

¹⁰⁸ RKKKo 3-1-1-137-04, p 15.

¹⁰⁹ RKKKo 3-1-1-90-14, p 37-38.

¹¹⁰ RKKKo 3-1-1-83-04, p 11.

¹¹¹ J. Sootak, P. Pikamäe (koost). Karistuseseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 4. trükk. Tallinn: Juura, 2009, lk 34.

RahaPTS-i § 17 lg 1 alusel on vaja investeerimisühingutes määrata vastutav juhatuse liige. Seega juriidilisele isiku vastutuse tuletamine juhtorgani liikme kohustuse rikkumise korral on lihtsam, kuna RahaPTS-is on väljatoodud selle ametipositsiooniga ka eraldi väärted (vt ptk 2.3.1, 3.2.2.2 ja 3.2.2.4).

Juhul, kui juhtimis- ja kontrollfunktsiooni lahususe põhimõtetest äriühingus kinni ei peeta ning vastavuskontrolli teostajale on vaikimisi antud valdkonna reguleerimine üle, kas sellisel juhul saaks vastavuskontrolli teostajat pidada faktiliseks ühingujuhiks rahapesu tõkestamisel? Faktiliseks ühingujuhiks saab olla igasugune teovõimeline isik, kellel on mingit sorti seotus ühinguga. Faktilise ühingujuhi puhul ei ole pruugi juht ühinguga formaalselt seotud olla, st teda ei ole juriidiliselt korrektselt ühingu juhtkonda kinnitatud ehk puudub sellekohane otsus, mis oleks äriregistri pidaja poolt üle kontrollitud ning puudub ka juhtorgani liikme leping. Faktilise ühingujuhi puhul puudub tema karistusõiguslik vastutusele võtmise võimalus, kuna tema mitteformaalne seotus tähendab, et temale ei saa laieneda ka juhtorgani liikme lojaalsus- ja hoolsuskohustus, mis on äriseadustiku alusel juhtorgani liikmele sätestatud kohustus. Juhul, kui ühingu faktiline juht tegutseb kehtiva volituse alusel, siis võib see tähendada, et läbi oma esinduse võib ta vastutada ka muude juhatuse tegude eest, mis temale antud esindusõigus ei kata, mis tähendaks, et ta kuuluks KarS § 14 lõikes 1 nimetatud isikute alla, kui tegemist ei ole muu pädeva esindaja või keskastme juhiga.

Faktilise ühingujuhi mõte avaldubki selles, et isikut käsitletakse KarS raames kui tavalist juhatuse liiget: ta vastutab sisemise jaotuse alusel kogu oma valdkonnas toimuva eest täideviijana tingimusel, et juhatuse liikmete vastutusvaldkonnad on jagatud.¹¹² Oluline on siinkohal nüanss, et faktilise juhatuse liikmega on tegemist siiski vaid tingimusel, kui juhtkond teab ja aktsepteerib seda, et antud isik tegutseb äratuntavalt justkui juhatuse liige, kuigi selle osas puudub vastav juhtorgani kirjalik otsus ja volitus, mistõttu puudub ka äriregistri kanne selle kohta.¹¹³ Autori hinnangul on seega teoorias vastavuskontrolli teostaja tegutsemine rahapesu tõkestamise valdkonnas faktilise ühingujuhina võimalik, kuid see peaks olema aktsepteeritud tegevus teiste juhatuse liikmete poolt. Sellist varjatud juhtimisega isikut ei ole võimalik RahaPTS sätestatud rikkumiste eest karistada.

¹¹² M.Kairjak. Faktilise ühingujuhi karistusõiguslik vastutus. *Juridica* VII/2011, lk 542.

¹¹³ M.Virks. Faktiline juhatuse liige ja tema vastutus äriühingu ees. *Juridica* 6/2017, lk 403.

3.2.2.2 Juhtivtöötaja

Seadusandja kasutab juriidilise isiku vastutuse tuletamiseks ka juhtivtöötaja mõistet. Kas Eesti õigusruumis saaks viidata vastavuskontrolli teostajale kui juhtivtöötajale? Juhtivtöötaja tunnuseks on sarnaselt organile omastele volitustele, õiguspädevus teha juhtimisotsuseid ja suunata juriidilise isiku tahet. Juhtivtöötaja positsiooni iseloomustab juriidilises isikus sisemise struktuurilise hierarhia tipus olek.¹¹⁴

Riigikohtu kriminaalkolleegium on tõlgendanud juhtivtöötaja olemust otsuses 3-1-1-137-04, milles on leitud, et juhtivtöötajat võib mõista kui keskastme juhti, kellele on juriidilise isiku organi või tippjuhi poolt vastutus delegeeritud ning kes on seetõttu konkreetses valdkonnas pädev tegema oma vastutusvaldkonnas iseseisvaid otsustusi, et suunata sellega juriidilise isiku tahet (nt tegevdirektor).¹¹⁵ Kui töötajal puudub õigus iseseisvalt oma valdkonda juhtida, otsides selleks juhtivorganilt või tema liikmelt kooskõlastusi, ei ole juhtimisotsuste tegemise eeldus täidetud.

RahaPTS § 3 lg 15 defineerib kõrgema juhtkonna öeldes, et kõrgem juhtkond on juht või töötaja, kellel on piisavalt teadmisi kohustatud isiku riskidest seoses rahapesu ja terrorismi rahastamisega ning kellel on piisav volitus riske mõjutavate otsuste tegemiseks, kuid kes ei pea alati olema juhatuse liige. IV rahapesu tõkestamise direktiivi artikli 60 lõige 6 sätestab reegli, et juriidilist isikut saab võtta vastutusele juhul kui juhtivat positsiooni hoidev isik pole teostanud piisavat sisemist järelevalvet või kontrolli rahapesu tõkestamisega seotud kohustuste täitmise osas.

Autor on töös varem leidnud, et üldine vastavuskontrolli teostaja ei saa oma rollist tulenevalt äri mõjutavaid otsuseid langetada, kuna tema tegevused on piiritletud kontrollfunktsiooni teostamisega (vt ptk 2.2.1 ja 2.2.2). Kui rääkida vastavuskontrolli teostajast, kes on samaaegselt ka kontaktisik, siis ka tema puhul ei esine sellist otsustusõigust, millega saaks suunata juriidilise isiku tahet. Mõlema variandi puhul on tegemist kontrollide teostajaga, kelle ülevaadete põhjal on juhatusel võimalik vastu võtta otsuseid ja mõjutada läbi selle protsessi kaudselt juriidilise isiku tahet mingis suunas. Samuti ei ole rahapesu tõkestamise üksuse töötajal õigus ise riske mõjutavaid otsuseid vastu võtta. Need otsused, kuidas mingitel hetkedel käituda, on juriidilise isiku vastutava

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ RKKKo 3-1-1-137-04, p 14.4.

juhatuse, vastutava juhatuse liikme või siis kontaktisiku poolt juba paika pandud äriühingu rahapesu tõkestamisega seotud riskihinnanguga ja selle alusel kehtestatud protseduurireeglite alusel. Tavatöötaja on kohustatud järgima kindlaksmääratud reegleid oma tegevuses – ta ei saa ise juhtumipõhiselt riske võtta.

Autori hinnangul vastaks juhtivtöötajale rahapesu tõkestamise valdkonna eest vastutav juhatuse liikme positsioon, kellele on antud rahapesu tõkestamise valdkonnas delegeeritud õigus vahendada ja kujundada juriidilise isiku tahet ning kes peab pidama järelevalvet, et valdkonnas oleks tegevus koordineeritud täites kõiki RahaPTS-st tulenevaid nõudeid (vt ptk 2.3.1).

3.2.2.3 Pädev esindaja

KarS kommentaaride põhjal on pädeva isiku kasutamise soovinud seadusandja katta füüsilise isiku tegutsemist juriidilise isiku huvides, kes on juriidilise isikuga seotud mingil muul alusel, jäädes juriidilise isiku struktuurist välja.¹¹⁶ P. Pikamäe on oma analüüsis järeldanud, et esindajat saab pidada pädevaks isikuks siis, kui talle on juriidilise isiku sees antud õiguspädevus oma ülesannete täitmiseks ning koosseisupärane süütegu pannakse toime nende ülesannete teostamise sfääris.¹¹⁷ Sellise tõlgenduse puhul, kohalduvad teatud õiguslikud raamid juba esindaja mõiste kasutamisel, mis tähendab õigust esindada juriidilist isikut teatud valdkonnas või tegevusalal. Kui RahaPTS-st tulenevad kohustused on täitmiseks antud sellise tõlgenduse alusel pädevale isikule, vastutab siiski juhatuse delegeeritud kohustuste täitmise ja kontrollimise eest.

Jättes välja tingimuse, et pädev esindaja on isik, kes pole juriidilise isiku struktuuris, on autori hinnangul iga tavatöötaja kui ka juhatuse liige, kontaktisik, vastavuskontrolli spetsialist tegelikult esindaja mingist äriühingu osakonnast, kellel on õiguspädevus oma tööülesannete täitmiseks ning kelle süütegu on teostatud tema hallatava valdkonna ülesannete spetsiifika piirdes. Autori hinnangul saaks antud põhimõtte järgi omistada pädeva isiku staatust rahapesu tõkestamise valdkonnas nii vastavuskontrolli teostajale, kontaktisikule kui ka töötajale nende pädevuse tõttu, kuna neil on siiski teatud õigused ja kohustused rahapesu tõkestamise valdkonnas (vt ptk 2.2.2). Nii üldine vastavuskontrolli teostaja kui ka kontaktisik saaks vastutada näiteks riskide mittetuvastamise või ülevaadete mitte esitamise eest juhatusele, kuid selliseid koosseise pole

¹¹⁶ *Ibid*, 35.

¹¹⁷ P.Pikamäe. Kes on juriidilise isiku pädev esindaja karistusseadustiku § 14 mõttes? *Juridica I/2010*, lk 6.

RahaPTS-is ettenähtud ning nende kohustuste täitmise osas peab järelevalvet teostama ka rahapesu tõkestamise valdkonna eest vastutav juhatuse liige.

3.2.2 Hoosusmeetmete mittekohaldamisega seotud süüteod

Juriidiline isik teostab oma tahet ja täidab oma kohustusi läbi äriühingus töötavate füüsiliste isikute, mistõttu lasub rahapesu tõkestamise kontekstis igal esimese kaitseliini töötajal kohustus tagada hoosusmeetmete kohaldamisel tema tegevuse vastavus investeerimisühingu sise-eeskirjadest ja protseduurireeglitest tulenevate nõuetega, mis peegeldavad nõudeid rahapesu tõkestamise valdkonda reguleerivatest õigusaktidest. Tavatöötajad esimesest kaitseliinist võivad arvata, et rahapesu tõkestamise alane vastutus on mureks vaid juhatusele, vastavuskontrolli teostajale ja kontaktisikule, kuid töötaja hoosuskohustustest tulenevalt ei tohiks nad rikkumisi tahtlikult toime panna nii juriidilise isiku kasuks kui ka kahjuks.

Järgnevalt sisustab autor RahaPTS-is sätestatud väärteokoosseise selle tegeliku toimepanijaga praktikas ning normi kirjelduse alusel, mis on seotud investeerimisühingu klientide osas teostatavate hoosusmeetmetega ja rahapesu riskide juhtimisega. Autori hinnangul on rahapesu tõkestamise üksuse osakonna töötajad seotud eelkõige väärtegudega, mis kujutavad endast hoosusmeetmete mittekohaldamisega seotud süütegusid. Kontrollimisel hindab autor RahaPTS juriidilise isiku vastutuse tuletamist, võttes arvesse, kas rikkumise puhul esineb: 1) juriidilise isiku vastutust hõlmav säte; 2) kas tegu on toime pandud organi, organi liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja poolt; ning 3) kas tegu on toime pandud juriidilise isiku huvides. Lisaks analüüsib autor füüsilisest isikust vastutusele võtmist.

RahaPTS § 83 reguleerib anonüümse konto avamist, mis viitab, et kliendi osas ei ole kohaldatud ühtegi hoosusmeedet. Antud sätte osas on seadusandja mõistnud, et antud otsuse ja teo saaks praktikas toime panna vaid töötaja, kes sellisel juhul rikuks tahtlikult nii seadusest tulenevaid nõudeid kui ka asutusesiseseid reegleid. Juhul, kui töötaja tegi ainuisikuliselt otsuse avada anonüümne konto, võis töötajal olla huvi käituda juriidilise isiku huvides, kuid KarS § 14 lg 1 alusel ei saaks vastutust kohaldada juriidilise isiku suhtes, kuna tavatöötajat ei ole lisatud füüsiliste isikute nimistusse, kes juriidilise isiku vastutuse võiks tuua. Samas kui eesmärgiks polnud juriidilise isiku huve teenida, ei peaks juriidilise isiku suhtes menetlust alustama, vaid tegema seda vaid füüsilise isiku suhtes. Suuremates investeerimisühingutes on tavapäraselt konto avamise

õigused tehniliselt võimaldatud vaid esimese kaitseliini töötajatele, et välistada konto avamist muu töötaja poolt, kellele see pole tööülesandena ettenähtud.

RahaPTS § 84 alusel on isikusamasuse tuvastamise ja kontrollimise kohustuse täitmata jätmine karistatav väärteona vastutava juhatuse liikme ja töötaja osas. Juhul, kui tegemist oleks isikusamasuse tuvastamisega, kus nõue on viibida kliendiga samal ajal samal kohas, siis kuuluks selle kohustuse täitmine kliendihaldurile (kuulub samuti esimesse kaitseliini), kes kohtub kliendiga kohtub ning saab tuvastusprotsessi läbi viia. Rahapesu tõkestamise osakonna töötajad samuti esimeses kaitseliinis kontrolliksid enne kliendisuhte loomise kinnitamist kõiki avaldusele juurde lisatud dokumente. Dokumentatsiooni põhjal peab olema võimalik järeldada, et klient on tuvastatud. Puuduva dokumentatsiooni puhul ei kiidetaks kliendisuhte loomist heaks. Kui kliendi isikusamasus tuvastatakse lisaks või ainult elektroonselt esitatud andmete ja isikut tõendava dokumendi koopia abil, siis on tavaliselt rahapesu tõkestamise osakonna kasutuses ka infotehnoloogilised lahendused, mille abil teha kindlaks, kas esitatud dokumendid on võltsitud või mitte. Kui osakonna töötaja ei kasutaks ettevõtte infotehnoloogilisi lahendusi kliendi isikusamasuse kontrollimiseks, ei kontrollitaks konto loomiseks vajalikku dokumentatsiooni ning kasutaks oma otsustusõigust aktsepteerida klient ilma selleta, oleks teo toime pannud rahapesu tõkestamise osakonna töötaja siinkohal vastutav. Antud teo juures ei näe autor, kuidas üldine vastavuskontrolli teostaja, vastavuskontrolli teostaja kontaktisikuna ja juhatuse liige saaks olla siin vastutav füüsilise isikuna, kui nad ei teosta toiminguid kliendisuhte loomise protsessis. Autori hinnangul saab antud sätte osas eksida vaid töötaja. Juriidilise isiku huvides käitumine võib olla töötajale ka hierarhias kõrgemate töötajate poolt käsuna antud, mille puhul saaks kasutada tuletatud vastutus juriidilisele isikule. Selliselt oleks süütegu toimunud juriidilise isiku huvides, kuid KarS § 14-s puudub tavatöötaja tegevuse kohta norm, millest juriidilise isiku vastutus tuletada. Kui juriidilise isiku huvid ei olnud süüteo toimepanekul olulised, võis töötaja eksida või tahtlikult toime panna rikkudes, mis tähendab, et ta saaks füüsilise isikuna selle väärteo eest vastutada.

RahaPTS § 85 sätestab rikkumise, kui tegelik kasusaaja on kliendi puhul jäänud tuvastamata. Antud andmete kontrollimine on tavapäraselt rahapesu tõkestamise osakonna töötaja töö protseduurireeglite alusel, kuid kohustuse rikkumise omistamise võimalust nähakse ka juhatuse liikme puhul. Selleks, et veenduda kliendi omandi- ja kontrollstruktuuris, palutakse kliendil esitada teavet ja dokumente (kui elektroonilise kontrollimise võimalus on välistatud) esimese

kaitseliini töötajale, mille vajadus kommunikeeritakse kliendile otse kliendile või läbi kliendihalduri. Dokumendi edastamisel kohustub esimese kaitseliini töötaja teavet kontrollima. Töötajal on võimalus rikkuda kohustust kätudes nii juriidilise isiku huvides, kuid juriidilise isiku vastutust sellest ei saaks tuletada vastava sätte puudumise tõttu. Ilma juriidilise isiku huvita, rikuks töötaja normi kui füüsiline isik. Antud protsessiga ei puutu tegelikult otseselt kokku juhatuse liige, vastavuskontrolli teostaja ega kontaktisik.

RahaPTS § 86 sätestab väärteona rikkumise, kui investeerimisühing ei täida teabe kogumise ja hindamise nõudeid. Füüsilise isikuna nähakse vastutust nii töötaja kui juhatuse liikme puhul. Rahapesu tõkestamise osakonna töötajad on kohustatud kontrollima üle kliendiga seonduvad andmed ja dokumendid ja ajakohastama neid vajadusel. Suurte tehingute osas, mis ei lähe kokku enam kliendi olemasolevate finantsandmete ja tema profiiliga, peab investeerimisühing uurima kliendilt investeeritava vara päritolu kohta, mille osas allkirjastatakse tavapäraselt eraldi dokument. Sama teabe kogumise põhimõtte kehtib ka siis, kui tegemist on väiksemate summadega aga jäävad monitooringu käigus silma oma ebatavalisusega (näiteks klient kannab kauplemiskontole raha sisse- ja välja aga ei kauple või klient proovib kolmanda isiku kaudu kauplemiskontot finantseerida jms). Teabe kogumise ja hindamise protsess toimub enne ärisuhte loomist ja ärisuhte ajal. Andmete kogumise ja hindamisega tegeleb esimese kaitseliini töötaja rahapesu tõkestamise üksusest. Juhatuse liige ise otseselt klientide poolt esitatud teabe kogumise ja hindamisega ei tegele. Töötaja tegevus ei tekita juriidilise isiku vastutust, kui tegemist pole korralduse täitmisega. Füüsilise isikuna saab töötaja vastutada väärteo korras, kuna ta on rikkunud oma töölepingust/ametijuhendist ja protseduurireeglitest tulenevat hoolsuskohustust.

RahaPTS § 87 reguleerib riikliku taustaga isikuga tehingu tegemise nõuete rikkumist. Riikliku taustaga isiku tuvastamise protsess käib läbi esimese kaitseliini töötaja, kes kontrollib seda kliendi suhtes taustakontrolli käigus. Riikliku tausta isiku tuvastamise jaoks kasutatakse tänapäeval automatiseeritud elektroonilisi süsteeme. Kliendisuhete loomine riikliku taustaga isikuga peab olema juhatuse poolt heakskiidetud. Antud kohustuste osas võiks süü omistada töötajale, kui teave selle potentsiaalse kliendi kohta ei ole juhatusele edastatud. Vastutuse omistamise võimalus on ettenähtud ka juhatuse liikmele kui füüsilisele isikule. Autor näeb siinkohal vastutust siiski rohkem töötajal, kuna riikliku taustaga isikuga puhul on vaja alati kohaldada kõrgendatuid hoolsusmeetmeid, kelle puhul on vaja samuti veenduda tema varaliste vahendite päritolus. Lisaks

peaksid sellise kliendi tehingud olema pidevas monitooringus. Töötaja tegevus ei saa antud olukorras pädeva isikuna tuletada juriidilise isiku vastutust KarS § 14-s puuduva tavatöötaja viite tõttu, isegi kui see on toimepandud juriidilise isiku huve silmas pidades. Töötaja saaks vastutada füüsilise isikuna. IV rahapesu tõkestamise direktiivi preambula punktis 34 on mainitud, et ärisuhete loomise kooskõlastamine ei pea alati tähendama kooskõlastuse küsimist juhtkonnalt, vaid et nõusoleku saab anda ka muu isik ettevõttes, kellel on piisavalt teadmisi asutuse riskidest seoses rahapesu tõkestamisega ning kes on piisavalt kõrgel ametikohal riske mõjutavate otsuste tegemiseks. Antud põhimõtet saaks laiendada ka vastavuskontrolli teostajale, kui talle on teatud korralduslik otsustusvõime selles valdkonnas antud, kuid autori hinnangul on tegemist siiski ärilise ja riske mõjutava küsimusega, mille osas saab otsuseid vastu võtta ainult juhatus või vastutav juhatuse liige, kuna vastavuskontrolli teostaja ei esinda äripoole huvisid. Tehingu nõuete rikkumise puhul saaks rääkida olukorrast, kus rahapesu tõkestamise osakonna töötaja ei ole riikliku taustaga kliendi puhul andnud korralduse vara päritolu tuvastamiseks. Autori hinnangul peaks antud säte reguleerima ka teisi olukordi riikliku taustaga kliendi ja tema tehingute käsitlemise vastu eksimusi.

Haldustrahvi põhiselt on pangandusvaldkonnast saanud karistada Ühendkuningriikides tegutseva Standard Bank Plc, kellele FCA määras 7 640 400 £ (inglise nael) suuruses rahalise trahvi, kellel ei olnud sisemiselt kehtestatud piisavalt protseduurireegleid tuvastamiseks, kas nende kliendid on riikliku taustaga isikud või mitte. Kontrolli tulemusel selgus, et 5339-st kliendist olid 282 klienti riikliku taustaga isikud või olid nendega kuidagi seotud.¹¹⁸ Riikliku taustaga isikuga kliendisuhete loomisel nõuete vastu eksimisel võib äriühingule seega potentsiaalselt palju kahju tekitada.

RahaPTS § 88 reguleerib ärisuhete loomist ja juhuti tehingu tegemist, kui see on keelatud. Antud risk on avatud olukordades, kus töötaja tahtlikult eirab sise-eeskirjadest ja protseduuridest tulenevaid reegleid. Näiteks kiidab töötaja heaks kliendisuhete loomise avalduse, kuid klient on pärit Iraanist, kust ühing kliente vastu ei võta. Juhatuse liikmel peaksid puuduma tehnilised võimalused ise kliendisuhete loomiseks (avalduse heakskiiduks) või tehingu tegemise lubamiseks. Sellised tehnilised võimalused peaksid olema võimaldatud vaid rahapesu tõkestamise osakonna töötajatele, et vältida juhatuse liikme tegutsemist salaja (näiteks võimalikult palju kliendikonto avamise taotluste heakskiitmist). Esimese kaitseliini töötaja saab rikkumise toimepanemisel tegutseda

¹¹⁸ FCA. Standard Bank PLC fined £7.6m for failures in its anti-money laundering controls, 2014. Arvutivõrgus: <https://www.fca.org.uk/news/press-releases/standard-bank-plc-fined-%C2%A376m-failures-its-anti-money-laundering-controls> 04.04.2018.

juriidilise isiku huvides, kuid juriidilise isiku vastutust ei saa sellest tuletada KarS § 14 puuduva tavatöötaja tegutsemist käsitleva sätte puudumise tõttu (va organi, organi liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja korralduse täitmisel). Tavatöötaja saab vastutada füüsilise isikuna väärteo eest.

RahaPTS § 89 alusel nähakse väärteo karistust juhatuse liikmele ja töötajale ärisuhte seire kohustuse rikkumisel. Ärisuhte seire ülesanne on rahapesu tõkestamise osakonna töötajal kanda vastavalt sise-eeskirjades sätestatud põhimõtete alusel. Juhatuse liikmel tavaliselt puudub praktikas otsene tegevus ärisuhte seires. Juriidilise isiku vastutust saaks tuletada juhatuse liikme tegevuse kaudu, kui see on juriidilise isiku heaks tegutsedes toimunud. Tavatöötaja saaks vastutada vaid füüsilise isikuna, kui ta ei tegutsenud juriidilise isiku huvides ega täitnud ka kõrgemate positsioonide poolt antud korralduse alusel.

RahaPTS § 94 reguleerib andmete registreerimise ja säilitamise kohustuste rikkumist, milles pole konkreetset füüsilist isikut väljatoodud, seega omistatakse seda tegu vaid juriidilisele isikule. Kliendiandmete registreerimise ja säilitamise kohustus on tavapäraselt väljatoodud äriühingu rahapesu tõkestamise sise-eeskirjas, mis võetakse vastu juhtorgani otsusega. Juhul, kui sise-eeskirjad selle kohustuse täitmist ette ei näe, siis saaks juriidilisele isikule omistada väärteo karistust läbi tema juhtorgani tegevuse, kes on kiitnud heaks sise-eeskirja ja reeglid äriühingus, mis ei käsitle õigusaktidest tulenevat kohustusi tema äritegevuses. Samuti saab andmete registreerimise ja säilitamise all mõista näiteks kohustust säilitada kliendi tehingutega seonduv teave (tehingute ajalugu peab olema kättesaadav ka kliendile).

3.2.3 Rahapesu riskide juhtimisega seonduvad süüteod

RahaPTS-i 10. peatükis on ainult juhatuse liikme otsese vastutusega seotud kolm väärtegu. RahaPTS § 82 sätestab juhatuse liikmele (vastutav juhatuse liige) kui rahapesu ja terrorismi rahastamise hooldusmeetmete, riskihinnangu, protseduurireeglite ning sisekorraeeskirja rakendamata jätmise korralduse andmise eest väärteo korras karistuse. Tegemist on ühekordse või üleüldise korraldusega töötajale keelates antud meetmete kasutamist nende tavatöös. Antud korraldust saab tõesti anda vaid juhtival positsioonil isik ehk siis rahapesu tõkestamise valdkonna eest vastutav juhatuse liige. See on ehe olukord, kus rahapesu tõkestamise osakonna töötajad peaksid oskama keelduda sellise erandi tegemisest isegi kui see juhul on antud vastutava juhatuse

liikme poolt. Selliste olukordade tõttu ei pruugi rahapesu tõkestamise osakonna töötajad olla finantsasutuses palavalt armastatud, kuna äriliste poole pealt võivad nad pidurdada klientidega seonduvate tehingute läbiviimist. Turuosaline peab arvestama, et ilma rahapesu tõkestamise nõuete täitmiseta on finantsteenuse osutamine peaaegu, et võimatu. Erinevate kontrollide tulemusel, võivad rikkumised välja tulla välja varem või hiljem, mistõttu ei tasu autori hinnangul rahapesu tõkestamise nõuete järgimise osas mööndusi teha, kuna potentsiaalne kahju riskide realiseerumisel on eelkõige kulukas ja kahjustab turuosalise mainet.

RahaPTS § 90 alusel on tegevuse edasiandmise keelu rikkumine uus koosseis, milles karistatakse vastutavat juhatuse liiget. Antud säte on jätnud töötaja välja, kuna tegevuse edasiandmise otsus on vaja vormistada juhatuse otsusena. Finantsinspeksiooni on vaja teavitada kõikidest oluliste ülesannete edasiandmistest, millega tavaolukorras tegeleks investeerimisühing ise. Edasiantud tegevuste osas, mis on täidetud kolmanda isiku poolt, tuleb teostada järelevalvet. IV rahapesu tõkestamise direktiivi preambula punkt 36 täpsustab, et kohustatud isikute ja direktiivis hõlmamata isikute vahel lepinguliste esindussuhete või tegevuse edasiandmise suhete korral, võivad rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise kohustused nendele esindajatele või tegevuse edasiandmise teenuse osutajatele osana kohustatud isikutest tuleneda vaid pooltevahelisest lepingust ja mitte direktiivist.

RahaPTS § 92 näeb ette väärteo karistuse rahapesu kahtlusest Rahapesu Andmebüroole RahaPTS § 92 näeb ette vastutuse rahapesu andmebüroole teate mitte edastamise korral, kui esineb rahapesu kahtlus või kui toimub valuutavahetus või muu tehing, mis on suurusega üle 32 000 euro ning täidetakse sularahas. Teavitamise kohustuse täitjat ei ole füüsilise isikuna eraldi välja toodud. Teatamiskohustuse rikkumist võib autori hinnangul jagada kaheks. Üks neist on investeerimisühingu sisene, kus rahapesu kahtlusest ei teavita töötaja kontaktisikut (juhul, kui kontaktisiku rolli täidab vastavuskontrolli teostaja), kes uuriks kliendiga seotud asjaolusid edasi ja vajadusel raporteeriks Rahapesu andmebüroole. Teine teatamiskohustuse rikkumise variant on kui kontaktisikul on rahapesu kahtlusega seotud teave, kuid otsustab selle osas mitte edastada teadet Rahapesu andmebüroole. Autori hinnangul peaksid mõlemad teavituse vormid olema väärteo korras karistatavad vältimaks kontaktisiku vastutust asja eest, mida talle ei raporteeritud ning reguleerides kontaktisiku karistamist tema tegevusetuse korral. Antud rikkumise osas ei mõista autor seadusandja põhjust mitte nimetada vastutavad füüsilised isikud seadusenormis.

RahaPTS § 93 reguleerib olukorda, kus juhatuse liige, töötaja või kontaktsik on ebaseaduslikult teavitanud isikut, kelle kohta on saadetud teavitust Rahapesu Andmebüroole. Antud säte on ainuke rahapesu tõkestamise väärtegade nimekirjas, mis toob füüsilise isikuna vastutuse ka kontaktsikule. Juriidilise isiku vastutust saaks siinkohal tuletada juhatuse liikme tegevuse läbi. Juriidilise isiku vastutuse tuletamiseks saaks teda kategoriseerida kui pädevat esindajat.

Vastavuskontrolli teostajate seas on siiski tekkinud hirm otsese vastutusele võtmise osas, kuna aina rohkem on võetud sihikule finantsasutuste vastavuskontrolli teostajaid finantsteenuste osutamise mekast, Ühendkuningriikidest, kus on vastavuskontrolli teostajatele ja kontaktsikule määratud suuri rahatrahve oma kohustuste mittetäitmise eest. Põhjus erinevas käsitluses tuleneb ilmselt kohaliku regulatsiooni eripärast ja volitustest antud kontaktsikule (vt ptk 2.2.2). Nimelt on Ühendkuningriikides finantsasutuses erinevad kategooriad funktsioonidest, mille puhul käib isiku nimetamine ametipositsioonile läbi kohaliku finantsjärelevalve, kes peab ühingu otsuse isiku määramiseks heaks kiitma. Seega on rikkumistele lähenemine lihtsustatud – registrikande järgi saab ülesande eest vastutav isik karistada. Samas rõhutab autor siinkohal, et kõike, mis välismaailm kajastab, ei tasuks ei tasuks üks ühele võtta. Ühendkuningriigis aset võtnud juhtumitesse süvenedes, on autor tuvastanud, et eelkõige on vastutusele võetud vastavuskontrolli teostajad, kes täidavad samaaegselt mitme ametipositsiooni ülesandeid, olles samuti ka kontaktsikuks või näitkeks juhatuse/nõukogu liikmeteks, mille puhul on tõesti räägitud oma kohustuste täitmist rikutud. Rikkumised on rohkem seotud üldise vastavuskontrolli teostaja kohustustega riskide tuvastamisel pigem teenuse osutamisega seonduvalt kui rahapesu tõkestamisega. Ühendkuningriikide finantsjärelevalve teostaja on varasemalt rahapesu tõkestamisega seotud rikkumisi omistanud pigem juriidilisele isikule.¹¹⁹

FCA poolt on individuaalse rahalise ja haldusliku karistuse näiteks John L. Douglas, kes oli määratud CF4 (partner), vastavuskontrolli teostaja (CF10) ja kontaktsiku (CF11) jt rollidesse, kuid ei täitnud oma ülesandeid nende positsioonide hoolsuskohustustele vastavalt. FCA leidis tema tegevuse puhul, et Douglas ei täitnud oma ülesandeid piisava hoolsusega, kuna prospektis polnud piisavalt andmeid avaldatud investoritele. Kuigi tema rikkumine ei olnud seotud kõigi kolme

¹¹⁹ Financial Conduct Authority. 2016 Fines. Arvutivõrgus: <https://www.fca.org.uk/news/news-stories/2016-fines> 24.03.2018.

positsiooniga, keelati tal töötamast kontrollfunktsiooni kohal ning talle määrati rahaline karistus 28 000 £ (inglise nael) väärtuses.¹²⁰

Juhul, kui vastavuskontrolli teostaja on kaks-ühes rollide täitja, kuulub võrrandisse igal juhul ka juhatuse, kes peab olema teadlik avatud riskidest ettevõttes ning kuidas neid maandatakse kui probleemide lahendamine on samuti vastavuskontrolli teostaja delegeeritud (kuigi see rikub nõuet, kus vastavuskontrolli teostaja ei peaks koordineerima valdkonda, mida ta on kohustatud kontrollima). Juhtkond on ettevõtte igapäevase strateegilise äritegevuse eest vastutav ning seda pädevust ei saa edasi delegeerida. Ühendkuningriigis on juhatuse ja nõukogu liikme ühendamine lubatud vastavuskontrolli teostaja ja/või kontaktisiku rolliga, mistõttu esineb ilmselt ka seal rohkem rikkumisi nende isikute poolt, kuna ajaliselt ei ole võimalik hallata piisavalt põhjalikult mitut valdkonda korraga, mistõttu võibki esineda rohkem tegevusetusega seotud rikkumisi. Siiski jääb arusaamatuks, kuidas faktiliselt on selline käsitus nendes riikides lubatud olnud, kui vastavuskontrolli teostaja peab olema juhatusest sõltumatu kontrollfunktsioon ainult.

Ühendkuningriikides jõustus 2016. aastal *Senior Management Regime*¹²¹, mis on pisut ehk dramaatiline selline käik liikuda järelevalve teostajate poolt aina rohkem juhtkonna personaalse vastutuse otsimisele, tekitades justkui garandiseisundi juhile, kus juht vastutaks justkui ka iga tavatöötaja liigutuse eest.¹²² Autori hinnangul on vastutuse küsimuste osas vajalik mõelda ühingu sisesele käsuliini rõhumisele. Käsu- või raporteerimisliin võib tunduda midagi ehk eelmisest sajandist, kuid samas on selle eesmärk mõjutada finantssektori turuosaliste juhte olema tõeliselt kursis oma vastutusvaldkonnas toimuvaga, vältimaks olukordi, kus juht delegeerib näiteks oma ülesande täitmise töötajale või las töötajal teha oma töö ära, kuid ei teosta selle osas ka järelevalvet. Aeg on näidanud, et juhid kaugenevad oma tööülesannetest, lastes töö ära teha teistel töötajatel. Ka vastavuskontrolli teostajal võib tekkida raskusi investeerimisühingu juhtkonnaga, kelle ootus on, et raporteeritud riskid saaks ka vastavuskontrolli teostaja poolt iseseisvalt lahendatud, kuid ühte inimest selliste kohustuste pagasiga ei saa lõhki tõmmata. Nii oluliste kui ka vähemoluliste

¹²⁰ Financial Conduct Authority. Final notice, 2013. Arvutivõrgus: <https://www.fca.org.uk/publication/final-notices/john-leslie.pdf> 17.03.2018.

¹²¹ Deloitte. Senior Manager Regime. Individual accountability and reasonable steps, 2016. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/financial-services/deloitte-uk-senior-manager-regime.pdf> 04.04.2018.

¹²² M. Kairjak. Krediitiasutuste tegevusega seotud süüteod *Juridica* V/2008, lk 299 – 300.

ülesannete täitmisest peab valdkonna eest vastutaval isikul (juhatas) olema ülevaade valdkonnas toimuvast, et teha juhtidest jälle juhid.

3.3 Haldusmeetmed

Haldusmeetmete kasutamise eesmärk ei ole finantsasutuse karistamine vaid õigusrikkumise tõkestamine ning kahjulike tagajärgede ärahoidmine. Rahapesu tõkestamise rikkumise peatamiseks on Finantsinspeksioonil FIS § 55 alusel võimalik haldusmenetluses rakendada juriidilise isiku suhtes selliseid haldusmeetmeid nagu tegevusloa kehtetuks tunnistamine, ettekirjutuse väljastamine, haldussunnimeetmete rakendamine, erakorraline audiitorkontrolli või ekspertiisi määramine või muu erirežiimi kehtestamine. Finantsinspeksioonil on õigus rakendada haldussundi iga RahaPTS-is sätestatud kohustuse rikkumise osas. Haldusmenetluses saab rahalise haldusmeetmena kasutada Eestis kasutada sunniraha. Haldussund on olemuselt väärtusneutraalne mitterahaline kohustus, mis on üksnes eesmärgile orienteeritud.¹²³ Sunniraha on ettekirjutuses kindlaksmääratud summa, mille turuosaline peab tasuma, kui ta Finantsinspeksiooni ettekirjutusega pandud haldussundi ei täida märgitud tähtaja jooksul. Sunnivahendit kohaldatakse üksnes mahus, mis on ettekirjutuse täitmiseks minimaalselt vajalik.¹²⁴ Oma olemuselt on sunniraha mõjutusvahend, mitte karistus, mille eesmärk on mõjutada juriidilist isikut oma kohustusi täitma.¹²⁵

Investeeringisühingus rikkumise toimepannud füüsilise isiku puhul rakendatakse sunniraha haldusakti mitte nõuetekohase täitmise eest esimesel korral kuni 5000 eurot ja järgmistel kordadel kuni 50 000 eurot ühe ja sama kohustuse täitmisele sundimiseks, kuid kokku mitte rohkem kui 5 000 000 eurot. Juriidilise isiku puhul on sunniraha esimesel korral 32 000 eurot ja järgmistel kordadel kuni 100 000 eurot ühe ja sama kohustuse täitmisele sundimiseks. Haldussunniga on võimalik kuni 5 000 000 eurot või kuni 10 protsenti juriidilise isiku aastasest kogukäibest (vastavalt viimasele kättesaadavale juhtorgani kinnitatud raamatupidamise aastaaruandele) sunniraha välja mõista, et nõuda rikkumise lõpetamist.¹²⁶ J.Sootak on enne 2015. a

¹²³ S.Kütt. Sunniraha rakendamise menetlus. Õiguskeel 4/2015, lk 1. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/siret_kutt._sunniraha_rakendamise_menetlus.pdf 16.02.2018.

¹²⁴ TlnRnk 09.06.2009, 3-08-118, p 10.

¹²⁵ RKHKo 3-3-1-72-14, p 27.

¹²⁶ RahaPTS § 65 lg 2.

karistusseadustiku (KarS) revisjoni leidnud, et haldussund on Eestis alarakendatud meede, kus riik on praktikas eelistanud väärteomenetlust, mille eesmärk ei ole kõrvaldada rikkumist vaid karistada toimepandud süüteo eest.¹²⁷ RahaPTS § 65 lg-s 2 ei ole täpsustatud füüsilise isiku sõna kasutust läbi RahaPTS-is kasutatud kõrgema juhtkonna definitsiooni. Samas omistatakse rikkumised, mis on toimunud rahapesu tõkestamise valdkonnas peamiselt vastutava juhatuse liikmele, kes on järelkult oma vastutusvaldkonnaga seonduvalt hoolsuskohustuse jätnud täitmata, mistõttu saab ettekirjutuse täitmise suunata teoorias nii juriidilisele isikule kui ka vastutavale juhatuse liikmele füüsilise isikuna.

Juhul, kui turuosaline ei täida haldusaktist tulenevaid kohustusi puuduste kõrvaldamiseks, on liikmesriikidele nähtud ette IV rahapesu tõkestamise direktiivi artikkel 59 lg 2 alusel kasutamiseks rangemad halduskaristused ja -meetmed, kui rikkumine on olnud oma loomuselt raske, korduv ja süstemaatiline ning on seotud nelja raskemat tüüpi väärteoga (hoolsusmeetmete kohaldamine, kahtlastest tehingutest teatamine, andmete säilitamine ning sisekontroll). Selliste juhtumite puhul on Finantsinspeksioonile nähtud ette miinimumtegevused, mida peab turuosalise suhtes kasutama, mis on: 1) avaliku teadaande tegemine, milles on märgitud turuosalise juriidiline nimetus ja õigusrikkumise laad (ingl k *name and shame*); 2) korralduse andmine, millega nõutakse, et turuosaline lõpetaks asjaomase finantsteenuse osutamisega seotud tegevuse ja hoiduks rikkumise aluseks oleva tegevuse kordamisest; 3) turuosalise tegevusloa kehtetuks tunnistamine või peatamine; 4) juhtimiskohustusi täitva isiku suhtes või õigusrikkumise eest vastutava muu füüsilise isiku suhtes ajutise keelu kehtestamine juhtimisülesannete teostamisele; 5) maksimaalse rahalise halduskaristuse mõistmine, mis on vähemalt sama suur kui kahekordne kasu, mis saadi õigusrikkumise tulemusel, mille puhul on võimalik kasu kindlaks määrata või halduskaristus vähemalt 1 000 000 euro ulatuses. Sama artikli lõige 3 sätestab siiski erandi, et kui tegemist on krediidi- või finantseerimisasutusega, siis võib kohaldada ka lihtsalt rahalist karistust väärteo eest, kuid see pole kohustuslik (vt ptk 3.2).

IV rahapesu tõkestamise direktiivi artikkel 59 lg 2 p 4 viitab, et haldusmeetmena peab kehtestama juhtimisülesandeid täitva isiku või muu rikkumise eest vastutava isiku osas ajutise keelu oma tööd teha. Antud säte ei viita konkreetselt direktiivis kasutatud kõrgema juhtkonna mõistele vaid kasutab laiahaardelisemat sõnastust. Nagu varasemalt analüüsitud peatükis 2.3 ja 2.3.1, leiab autor, et

¹²⁷ J. Sootak. Karistusõiguse revisjon kuriteo-, väärteo- ja haldusõiguse piirimal. *Juridica IV/2013*, lk 248.

vastavuskontrolli teostaja ega töötajad ei kategoriseeri kõrgema juhtkonna mõiste alla, kuna neil puudub riske mõjutavate otsuse tegemiseks pädevus. Samuti ei tegele nad ka rahapesu tõkestamise mõistes juhtimisülesannetega. Seega saaks keelu ajutiselt määrata rahapesu tõkestamise valdkonna eest vastutavale juhatuse liikmele.

Nagu varasemalt väljatoodud, ei tunne Eesti seadusandlus IV rahapesu tõkestamise direktiivi artikkel 59 lg 2 p 5 väljatoodud haldustrahvi siseriiklikus finantsturu järelevalves. Kuna Eestis ei ole kasutusel haldustrahve, siis on direktiivist tulenevad põhimõtted võetud üle RahaPTS-i § 65 lg 2 p 1-2 sätestades sunniraha ülempiirid haldusakti täitmata jätmise korral või ebakorrektsel täitmisel. EL riikidest ei kasuta haldustrahvi kontseptsiooni ka Taani, kes on direktiivist tulenevad haldustrahvid paigutanud kriminaalõigusesse.¹²⁸ Finantsinspeksioon juhtis tähelepanu juba 2013. a KarS revisjoni eelnõu arvamusingis käigus, et väärteo korras kriminaalkaristuse mõistmine on põhiõiguste riive, mille puhul tuleb menetlusõiguslikke põhimõtteid järgides anda menetlusalusele isikule võimaluse kaitsta oma õigusi kaitsta¹²⁹, mis annab rohkem alust võtta üle haldustrahvide kasutus Eesti õiguskorda. Läbi kehtiva haldusmenetluseõiguse ei ole finantssektori turuosalistele võimalust seega rahalisi haldustrahve määrata (sunniraha haldusakti täitmiseks ei loeta karistuseks vaid mõjutusvahendiks), mistõttu loodetakse kooskõlastusel oleva haldussanktsioonide eelnõuga taaselustada haldustrahvide kasutust Eesti õiguskorras, mis tagaks EL haldussanktsioonide täieliku ülevõtmise ning võimaldaks lähtuda liiduülesest praktikast. Rahandusministeerium on kooskõlastusringil toonud välja ka põhjenduse, et pädevatel asutustel peab olema õigus kehtestada rahalisi halduskaristusi, mis peaksid olema piisavad, et tasakaalustada loodetavat kasu ning heidutada sellega suuri krediidi- ja finantseerimisasutusi ja nende juhte.¹³⁰ Selline muudatus võimaldaks Finantsinspeksioonil määrata turuosalistele suuri haldustrahve kuni 20 miljoni euro väärtuses nagu teistes Euroopa Liidu riikides.

¹²⁸ Komisjoni 27.04.2016 delegeeritud määrus 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus).- Euroopa Liidu Teataja L 119/1, 04.05.2016.

¹²⁹ Karistuseseadustiku revisjoni arvamuste tabel, 2013. Arvutivõrgus: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/arvamuste_tabel_3.12.2013.pdf lk 53-56, 16.02.2018.

¹³⁰ Kooskõlastuste tabel, 2013. Arvutivõrgus: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/kooskolastuste_tabel_3.12.2013.pdf lk 2, 10.04.2018.

Haldusõiguses esineb karistusi, millel on oma olemuselt karmid karistusõigusliku mõjuga, mistõttu võiks neid pidada ehk karistusõiguslikuks sanktsiooniks. Finantssektori turuosalise jaoks on kõige negatiivsem tagajärg äriühingu tegevusloa piiramine või kehtetuks tunnistamine. Tegevusloa kehtetuks tunnistamise osas on spekulieritud, kas see ikkagi haldusmeede või on tegemist karistusliku meetmega. Ohutõrje seisukohalt on tegemist rikkumise edasise toimumise ärahoidmisega, kuid oma loomult on see haldusmeede ka karistava natuuriga, kuna äriühingult võetakse ära õigus edasi oma teenuseid osutada.¹³¹ Tegevusloa kehtetuks tunnistamise varianti kasutatakse siiski vaid juhtudel, kus rahapesu tõkestamise alane nõuete rikkumine on olnud niivõrd tõsine, et Finantsinspeksioon ei näe enam muud võimalust rikkumiste peatumiseks. Finantsinspeksioon ei pea tõendama, et rahapesu ka päriselt läbi turuosalise toimus, vaid peab tuvastama, et asutusesisesed meetmed ei olnud selle riski maandamise jaoks olnud piisavad. Antud õigusdogmaatiliste küsimuste osas puudub veel selged vastus ja kindlad regulatiivsed väljavaated tulevikuks.

Olukordades, kus Finantsinspeksioon tuvastab kaugkontrolli või kohapealse kontrolli käigus RahaPTS-is sätestatud nõuete osas rikkumise, võib Finantsinspeksioon oma kaalutusõigusest¹³² lähtudes valida, kas ja milliseid haldusmeetmeid oleks kohane rakendada või tuleks alustada koheselt väärteomenetlusega lähtudes legaalsuspõhimõttest. Finantsinspeksioon leidis 2017. aastal teostatud kohapealsete ja kaugkontrollide põhjal, et krediidasutustes esineb puudusi peamiselt organisatsioonilises ülesehituses (sisekontrollisüsteem), mis ei ole taganud piisavalt asjakohaste meetmete rakendamist, viidates ilmselt puudustele hoolsusmeetmete rakendamises ning rahapesu tõkestamise programmi sisemisele järelevalvele. Teiste turuosaliste seas leiti puudused tunne oma klienti põhimõtete rikkumisel ärisuhte loomisel ja ärisuhte seires. Finantsinspeksioon juhtis puuduste korral turuosaliste tähelepanu neile ning tegi ühele turuosalisele ettekirjutuse.¹³³ Järgnevalt toob autor mõned näited haldusmeetmetest ja haldustrahvidest, mis finantssektoris on kasutatud.

22. jaanuaril 2018 seadis Finantsinspeksioon makseasutusele Talveaed AS-i tegevusele olulised piirangud, kuna äriühing ei täitnud makseasutuste ja e-raha asutuste seadusest ning ka RahaPTS-st

¹³¹ K.Aavik. Tegevusloa kehtetuks tunnistamine: kas haldussund või karistus? *Juridica* IV/2011, lk 271-280.

¹³² HMS § 4 lg 1.

¹³³ Finantsinspeksioon. Finantsinspeksiooni 2017 aasta aruanne, 2018. Arvutivõrgus: https://www.fi.ee/public/Aastaaruanne_2017.pdf lk 25, 04.04.2018.

tulenevaid kohustusi. Finantsinspeksioon tuvastas, et äriühingus rikuti sisekontrolli meetmete ja sise-eeskirjade rakendamise nõuet, hoolsusmeetmete kohaldamise nõudeid, rikuti Rahapesu andmebüroole kahtlastest tehingutest teatamise kohustust ning lisaks puudus makseasutusel ülevaade oma klientide tegevusprofiili, tehingu eesmärkide ja rahaliste vahendite päritolu kohta. Tegevuse piiramisel keelati teatud tehingute tegemist klientidega, kes ise või kelle vähemalt üks tegelik kasusaaja ei ole Eesti resident. Talveaiale anti neli kuud aega, et likvideerida puudused oma tegevuses. Vastaselt juhul, võib Finantsinspeksioon kaaluda tegevuse kehtetuks tunnistamist.¹³⁴

26. märtsil 2018. aastal tuli Eesti finantsturuosalistele üllatusena Finantsinspeksiooni teadaanne Versobank AS-i tegevusloa kehtetuks tunnistamisest.¹³⁵ Finantsinspeksioon esitas Euroopa Keskpangale avalduse Versobanki tegevusloa kehtetuks tunnistamise kohta juba varem, kuna pank ei suutnud täita rahapesu tõkestamisega seotud norme ning rikkus samuti ka muid teenuste osutamisega seotud nõudeid Euroopa Liidus. Varasemalt ei ole Finantsinspeksioon krediidi- või finantsasutuste suhtes niivõrd karmi lähenemist demonstreerinud, kuid samas meedia kajastuste põhjal on aru saada, et tegemist oli siiski pikaajaliste ning süstemaatiliste rikkumistega, mida Versobank ei suutnud kõrvaldada ka peale Finantsinspeksiooni korduvat sekkumist. Üks Versobanki juhatuse liikmetest tunnistas hiljem meediaväljaannetele, et tegelikult ootas Versobank rikkumiste eest rahalist karistust või tegevusloa piiramist, kuid mitte tegevusloa äravõtmist.¹³⁶

23. novembril 2016 teavitas Läti finants- ja kapitalituru komisjon (ingl k *Financial and Capital Markets Commission*) sealse Swedbankis aset võtnud rahapesu tõkestamise rikkumisest, kus pank ei kontrollinud piisavalt klientide suuri tehinguid ega kogunud selle osas lisateavet ega dokumente. Pank ja finantsjärelevalve teostaja jõudsid kokkuleppele, kus Swedbank kohustub tasuma 1 361 954 euro suuruse haldustrahvi ning peab tegutsema sisekontrollimeetmete parendamisele edasiste

¹³⁴ Finantsinspeksioon. Finantsinspeksioon piirab aktsiaselts Talveaed tegevust, 2018. Arvutivõrgus: <https://www.fi.ee/index.php?id=22278&year=2018> 10.04.2018.

¹³⁵ Finantsinspeksioon, 2018. Versobank AS-i tegevusluba tunnistati kehtetuks. <https://www.fi.ee/index.php?id=22610&year=2018> 26.03.2018.

¹³⁶ Postimees.Adamson. Me ei väärinud nii räiget karistust, 2018. Arvutivõrgus: https://majandus24.postimees.ee/4451289/adamson-me-ei-vaarinud-nii-raiget-karistust#cxrecs_s 28.03.2018.

rikkumiste vältimiseks.¹³⁷ Lätis lähtutakse IV rahapesu tõkestamise direktiivis ettenähtud haldustrahvidest.

3.4 Õigusrikkumisest teatamine ehk vile puhumine

Vilepuhujaga on õigusrikkumisest teataja, kes on finantssektori turuosalise juures töötaja, kellel on teavet äriühingus toimunud või toimuva õigusrikkumise ning kes, teavitab sellest kolmandat isikut eesmärgiga juhtida tähelepanu õigusrikkumisele (ingl k *whistleblowing*). Antud töötaja võib olla rahapesu tõkestamisega valdkonnaga seotud näiteks vastavuskontrolli teostaja, kontaktisik kui ka iga muu töötaja äriühingus.

MIFID II artikkel 73 lg 1 p b sätestab liikmesriikidele kohustuse, kus nende pädevad asutused rakendaksid rikkumisest teavitatakse töötajate asjakohase kaitse vähemalt kättemaksu, diskrimineerimise või muud laadi ebaõiglase kohtlemise ees. Punkt c sätestab kohustuse kaitsta õigusrikkumisest teavitanud isiku isikuandmeid kõigis menetluse etappides (va haldus- või kohtumenetluse raames). Investeeringusühingutel on kohustus kehtestada äriühingu siseselt kord, mille kohaselt saaks nende töötajad võimalikest või tegelikest rikkumistest ettevõttesiseselt sõltumatu ja iseseisva erikanali kaudu teavitada. Sama põhimõte on väljatoodud ka IV rahapesu tõkestamise direktiivi artiklis 61, mis käsitleb töötajate kaitset ähvarduste ja muu agressiivse käitumise eest, kui nad õigusrikkumisest teatavad.

Vile puhumisel eristatakse kolme erinevat tüüpi: sisemine vilepuhumine (näiteks töötaja teavitab vastavuskontrolli teostajat), välimist teavitust järelevalveteostajale ning välimist teavitust kolmandatele isikutele (näiteks meediakanalid). Lisaks on vilepuhujatel võimalus kas jagada või varjata oma identiteeti. Avatud vilepuhumisega on tegemist siis, kui õigusrikkumisest teataja identiteet on teada kõigile. Konfidentsiaalne vilepuhumine on omane olukordades, kus teavitus tehakse järelevalveteostajale, kus keegi töötajatest siiski teab teataja identiteeti, kuid ei tohi seda jagada väljapoole. Kõige levinum on anonüümsete teavituste tegemine, kuna vilepuhumise puhul

¹³⁷ Latvian Financial and Capital Markets Commission. FCMC enters into administrative agreement with Swedbank AS, a fine imposed on the bank, 2016. Arvutivõrgus: <http://www.fktk.lv/en/media-room/press-releases/6037-fcmc-enters-into-an-administrative-agreement-with-swedbank-as-a-fine-imposed-on-the-bank.html?highlight=WyJzd2VkYmFuayIsIidzd2VkYmFuayciLCJzd2VkYmFuayciLCInc3dlZGJhbmsiXQ==> 26.03.2018.

on alati risk negatiivsete tagajärgede realiseerumiseks.¹³⁸ Eestis ei ole riiklikul tasandil vile puhumise jaoks teadaolevalt meetmeid võetud, mis tagaks teataja anonüümsuse.

Vastavuskontrolli teostaja on tavaliselt finantsasutusega tööandja-töötaja alluvussuhtes. Mõningaid vastavuskontrolli teostajaid, kes on õigusrikkumisest teadlikud, võib haarata instinkt hakata olukorda nii öelda päästma, kuna teatamiskohustuse täitmise korral võib investeerimisühing ajaliselt hiljem otsustada siiski tööalase suhte lõpetada (et töösuhte lõpetamine ei oleks näiliselt seotud rikkumisest teavitamisega), kui on saadud aru, kes võib õigusrikkumisest teavitada järelevalve asutust. Finantsteenuse pakkujal võib olla huvi hoida enda juures pigem sellist vastavuskontrolli teostajat, kes valiks raskes situatsioonis olukorra päästmise kui õigusrikkumisest teavituse tegemise asemel.

Vile puhumise konflikti olukorra vältimiseks võiks seadusandja kaaluda ehk eristust sisemise (vastavuskontroll) ja välise (siseaudit) kontrollfunktsiooni kohustamisel vile puhumiseks, kui vastavuskontrolli teostaja on organisatsioonisisene töötaja. Sisemise kontrollfunktsiooni teostajal on vile puhumise olukorras palju rohkem kaotada – töökoht ja ka potentsiaalsed töövõtjad tuleviku perspektiivist, kuna ilmselt ei ole ükski turuosaline huvitatud sõlmimast lepingut isikuga, kes on varasemalt olnud seotud rikkumise raporteerimisega (seda juhul kui see teave peaks avalikuks tulema).

Hetkel puudub Eestis eraldiseisev õigusakt, mis kaitseks õigusrikkumisest teatajaid. Eestis ei ole riiklikul tasandil vile puhumise jaoks teadaolevalt meetmeid võetud, mis tagaks teavitaja anonüümsuse. Efektiveid meetodeid, mis tegelikult kaitseks ettevõtte sisest kontrollfunktsiooni õigusrikkumiste teavitamise osas puuduvad ning see survestab vastavuskontrolli teostaja ametikohta ning karjäärivõimalusi. Finantssektori töötajate kaitseks on asutatud Eesti Finantssektori Liit, mille eesmärgiks on tagada töötaja kui töösuhte nõrgema poole huvide ja õiguste esindamine ja kaitsmine individuaalse töövaidluse tekkimise ja töötaja õiguste rikkumise korral nii töösuhte alustamisel kuni selle lõpetamiseni. Seni pole ametiühingu abil vilepuhumisega ega vastutusega seonduvaid küsimusi lahendatud.¹³⁹

¹³⁸ European Data Protection Supervisor. Guidelines on processing personal information within a whistleblowing procedure, 2016. Arvutivõrgus: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/16-07-18_whistleblowing_guidelines_en.pdf lk 7-8, 17.02.2018.

¹³⁹ Eesti Finantssektori Töötajate Liit. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://efl.ee/>, 22.04.2017.

Luksemburgi vastavuskontrolli teostajate liit (ALCO) on öelnud oma pöördumises ESMA konsultatsioonijuhendile tagasisidena MIFID I raames, et sealsetel investeerimisühingutel on kohustatud sõlmida vastavuskontrolli teostajale õigusliku kaitse tagamiseks kindlustuspoliis.¹⁴⁰ Sellisel viisil toimimine tagaks, et kvalifitseeritud vastavuskontrolli teostajatel püsiks motivatsioon tegeleda antud ametipositsioonil sõltumatult ning jääda sellel tegutsema, kasvõi teise finantsteenuse pakkuja juures. Lisaks survestab see äriühinguid reegleid rohkem järgima. ESMA on vilepuhujatele jaganud informatsiooni oma kodulehel, et isegi olukordades, kus ESMA-le raporteerimise korral lubatakse rikkumisest teataja andmed jätta konfidentsiaalseks, peaks teataja siiski teadvustama endale rikkumisest teavitamisega seotud potentsiaalseid riske. Riskide hulka kuulub teataja maine risk, kättemaksu risk (endise) tööandja poolt ning potentsiaalsed tsiviilhagid ning kriminaalmenetlused, mille tõttu võib teataja kannatada veel mitu aastat peale õigusrikkumisest teatamisest.¹⁴¹

Seega võib öelda, et vastavuskontrolli teostaja, kellel on sügavam arusaamine ettevõttes toimuvast ning kellel võib olla teadmine toimunud või toimuvast rikkumisest – saab valida, kas olla avalikkuses austatud vilepuhujaga või olla põlatud ettevõtte poolt kui nuhist informator. Siiski on rahapesu tõkestamise alaste rikkumiste osas raporteerimise võimaluse kasutamine igäihe sisemise eetilise küsimus.

¹⁴⁰ ALCO. Response of the Association of Luxembourg Compliance Officers (“ALCO”) to the ESMA Consultation paper on “Guidelines on certain aspects of the MiFID compliance function requirements”. Arvutivõrgus: <https://www.esma.europa.eu/press-news/consultations/guidelines-certain-aspects-mifid-compliance-function-requirements> 15.02.2018.

¹⁴¹ ESMA. Whistleblowers corner. Arvutivõrgus: <https://www.esma.europa.eu/whistleblowers-corner> 28.03.2018.

Kokkuvõte

Finantssektori turuosalised on oluliseks lüliks globaalses võitluses rahapesuga tegelevate kurjategijate tabamiseks. Selle igavese võitluse eesmärgiks on tagada finantssektori usaldusväärsus ja stabiilsus. Investeerimisühingutel on tulenevalt IV rahapesu tõkestamise direktiivist ning RahaPTS § 14 alusel kohustus maandada rahapesu riski läbi kolme tegevuse, mis hõlmab tegevuspõhimõtete kehtestamist, kontrollide teostamist ja riskide maandamist. Rahapesu tõkestamise nõuete täitmist kontrollitakse nii ühingusiseselt kui ka finantsjärelevalve teostajate poolt. Eestis tegutsevad investeerimisühingud peavad vastavalt MIFID II ja VPTS § 83 alusel looma kolme kaitseliiniga sisekontrollisüsteemi, mille eesmärgiks on analüüsida õigusaktidest tulenevate kohustuste täitmist äriühingus, tuvastada ühingule avatud riskid ning anda nõu nende riskide maandamiseks.

Vastavuskontrolli funktsiooni teostaja on oma tegevuses sõltumatu töötaja, kes juhib kontrollifunktsioonilist tegevust, mis hõlmab äriühingu teenuse osutamiseiga seotud tegevuse hindamist riskipõhise tegevuskava alusel, muuhulgas rahapesu tõkestamise osas. Kontrollide käigus analüüsitakse äriühingu teenuse osutamist kõrvutades need õigusaktidest tulenevate normidega. Identifitseeritud riskide puhul peab juhatus otsustama, kas riski osas võetakse ette maandamismeetmed või seda kavatakse taluda oma äritegevuses. Otsus riski talumiseks kui ka riski maandamiseks on vaja dokumenteerida. Riskide identifitseerimisel saab vastavuskontrolli teostaja nõustada äriühingut, kuidas kohustuste täitmine oleks tagatud. Lisaks peab juhatus riskide maandamise otsuses määrama isikud, kes tegelevad edasi riski maandamismeetmete loomise ja rakendamiseiga.

Vastavuskontrolli teostaja võib erandkorras olla rahapesu tõkestamise valdkonnaga rohkem seotud kui kontrollifunktsioonile omaselt, mis on Euroopa Liidus aktsepteeritud praktika vastavalt ESMA vastavuskontrolli funktsiooni suuniste punkt 68 põhjal eeldusel, et see ei tekita huvide konflikti. Antud juhendi alusel on vaikumisi kujunenud kahte tüüpi vastavuskontrolli teostajad – üldine vastavuskontrolli teostaja, kes kontrollib ka rahapesu tõkestamise valdkonna ning ei sekku selle erivaldkonna koordineerimisse ning teine rahapesu tõkestamisega seotud vastavuskontrolli teostaja, kes on ühtlasi ka rahapesu tõkestamise kontaktisik ning sellega seonduvalt ka rahapesu

tõkestamise üksuse osakonna juht. Kui vastavuskontrolli teostaja on määratud lisaks ka kontaktisiku rolli täitma, peab see kohustus olema kirjalikus vormis fikseeritud. Suurim erinevus, mis on kontaktisikust vastavuskontrolli teostaja ja üldise vastavuskontrolli teostaja vahel on nende organisatsioonisisised õigused ja kohustused. Üldise vastavuskontrolli teostaja ja kontaktisikust vastavuskontrolli teostaja vahe on selles, et kontaktisik tegeleb ka probleemide lahendamisega, astudes sammu tagasi juhtimis- ja kontrollifunktsioonide võimu lahususest. Nii vastavuskontrolli teostaja kui ka vastavuskontrolli teostaja/kontaktisiku võrdluses eristab neid juhatusega siiski fakt, et vastavuskontrolli teostajal puudub õigus võtta iseseisvalt vastu äri mõjutavaid otsuseid. Autori hinnangul on kahe rolli täitmisel ilmselge huvide konflikt, kuna selliselt ei ole vastavuskontrolli teostaja sõltumatuse tingimus ja juhtimis- ja esindusfunktsioonide lahusus äriühingus rahapesu tõkestamise valdkonnas täidetud. Lisaks on mitme rolli pidamine suures investeerimisühingus ebanõistlik, Lisaks kaasneb iga positsiooniga oluline tegevuste pagas, mille täitmine vajab aega ja keskendumist.

Juhatusel on täita äriühingus kõige olulisem roll, kuna tegemist on juhtimisfunktsiooni esindajatega, kes vastutavad ettevõtte äri mõjutavate otsuste tegemise eest juhtides sellega juriidilise isiku äritegevust. Juhatusel on kohustus omada põhjalikke teadmisi äriühingu tegevusalast ning peab mõistma tegevuse omapärast äriühingule avatud riske. Tulenevalt juhatuse spetsiifilisest pädevusest, kuulub juhatuse kohustuste hulka investeerimisühingu üldise äristrateegia ja riskistrateegia määramine, milles on arvestatud ka äriühingu riskiisu ning sisekontrollisüsteemsuse loomise ja haldamise. Rahapesu tõkestamise valdkonna osas peab investeerimisühingu juhatus samuti looma riskihinnangu, võtma vastu protseduurireeglid ja tagama sisemise kontrolli nende täitmise üle. Riskihinnangus peab olema kaardistus kliendiriski, geograafilise riski, suhtluskanalite riski ja teenuste ja toodete riski haldamise põhimõtete kohta. Lisaks on riskihinnangus vaja määratleda väiksema ja suurema rahapesu ja terrorismi rahastamise riskiga valdkonnad, riskiisu ja riskijuhtimise mudeli, kuidas rahapesu riski tuvastada ja maandada. Vastavuskontrolli teostaja teeb ühingusisest kontrollide nende sisemiste ja RahaPTS-st tulenevate täitmise osas sõltumatut.

RahaPTS-i §17 alusel on kohustuslik määrata üks juhatus liige, kes vastutaks rahapesu tõkestamise toimimise eest äriühingus ning teostaks omapoolset järelevalvet rahapesu tõkestamise valdkonnas teostatavate ülesannete üle. Valdkonna vastutava juhatuse liikme teeb eriliseks see, et tal ongi

vastutus tagada iga RahaPTS-s sätestatud kohustuste täitmine ja kontrollida tegevuste toimimist. Autori hinnangul on vastavuskontrolli teostajal, kes täidab ka kontaktisiku rolli, piiratud otsustusõigus, millel puudub seos äriliste otsuste tegemistega ja juriidilise isiku tahte kujundamisega, mis on erinev juhtivtöötajast, mille alla klassifitseeruks vaid juhatuse liige. Autor ei nõustu RahaPTS §3 lg 15 alusel käsitlusega, kus kõrgema juhtkonna alla kuulub ka tavatöötaja, kuna selline formuleering ei suhestu klassikalise ÄS-is sätestatud juhtkonna (juhatuse, nõukogu) kontseptsiooniga, ei taga piisavat õigusselgust ning ei lisa seaduse sisule väärtust juurde.

Rahapesu tõkestamise nõuete rikkumisel tahetakse alati leida üles süüdlane, kelle peale näpuga näidata ja teha nii öelda näidispoomine, kuid tihtipeale ei ole süüdlase leidmine nii lihtne – kõik oleneb rikkumisel tuvastatud asjaoludest. Rahapesu tõkestamise nõuete rikkumiste korral võivad realiseeruda mitmed tõsised haldusõiguslikud või karistusõiguslikud tagajärjed. KarS § 14 lg 1 alusel vastutab juriidiline isik süütegude eest, mis on toime pandud tema organi, selle liikme juhtivtöötaja või pädeva esindaja poolt juriidilise isiku huvides. Õigusvastane tegu peab olema toime pandud juriidilise isiku huvides. IV rahapesu tõkestamise direktiivi alusel tuleks juriidilise isikuga koos karistada ka tema juhtivorgani liiget, juhtivtöötajat, pädevat esindajat ja ka tavatöötajat vastavalt KarS § 14 lg 2 alusel, et vältida süütegude toime panemist vaid juriidilise isiku nimel. Eesti seadusandja lähenemise puhul omistatakse üldiselt vastutus juhatusele, kui aset on võtnud sügavad, pikaajalised ja teadlikud rikkumised rahapesu tõkestamise normide rikkumise korral. Selline lähenemine on tulnud nõudest, kus juhatuse vastutusvaldkonnas on tagada, et sisemised kontrollid oleksid toimivad ja ei ohustaks äriühingut. RahaPTS-st tulenevate kohustuste täitmise rikkumise osas nähakse valdavalt ette juhatuse liikme ja töötaja vastutust, mille kaudu saab füüsilist isikut väärteo menetluses karistada kui ka juriidilist isikut, kui juriidilise isiku nimel on teo toime pannud organ, organi liige, juhtivtöötaja või pädev esindaja.

Finantsjärelevalve asutustel on õigus kaalutlusõiguse alusel otsustada, milliste meetmete kasutamine võib rahapesu tõkestamise nõudeid rikkuva äriühingu puhul olla kõige mõistlikum. Finantsinspektsioon on varasemalt kasutanud pigem haldusmeetmeid turuosalise käitumise reguleerimiseks, kuna kohaldatavate meetmete valik on suurem. Töös väljatoodud näidete põhjal on nii öelda ebaühtlane praktika finantsjärelevalveasutuse poolt ilmselt kõige suurem tegur, mis turuosalistes rahapesu tõkestamise valdkonnas hirmu tekitab.

Lähtudes töö eesmärgist võib järeldada, et rahapesu tõkestamise nõuete rikkumise korral omistatakse haldusmeetmete kasutamise puhul vastutus investeerimisühingu juhatusele, kellel on rahapesu tõkestamise koordineerimiseks organisatsioonilised kohustused ning valdkonna eest vastutavale juhatuse liikmele, kes peab teostama omapoolset sisemist järelevalvet, et veenduda RahaPTS-st tulenevate kohustuste täitmise osas. Väärteo korras on võimalike vastutavate isikute hulk suurem, milles saab vastutada juriidiline isik kui ka füüsilised isikud (siinkohal ka tavatöötaja kui ta ei tegutsenud juriidilise isiku nimel). Kontaktisikut (võib olla vastavuskontrolli teostaja) seostatakse vaid väärteoga, mis käsitleb teatamiskohustuse rikkumist, millest on informeeritud teatises kajastatud isikut. Autori hinnangul on RahaPTS-st puudu norm, mis kohustaks juriidilist isikut, kontaktisikut või vastavuskontrolli teostajat ning juhatuse liiget või ka siseaudiitorit läbi viima sisemist kontrolli rahapesu tõkestamise nõuete täitmise osas. Enamus RahaPTS-is väljatoodud hooldusmeetmete kohaldamise väärtegede eest vastutab autori hinnangul tegelikult vaid esimese kaitseliini töötaja, kuid tema tegevus ei pruugi kaasa tuua juriidilise isiku vastutust, kui ta ei tegutsenud juriidilise isiku nimel ega täitnud kellegi poolt antud korraldust. Väärteomenetluses võib tekkida raskusi juriidilise isiku vastutusele võtmisega, kui teo on toime pannud töötaja, kuna KarS § 14-s puudub töötaja kohta säte, mille kaudu saaks tuletada juriidilise isiku vastutust. Kui töötaja täitis rikkumisel kellegi korraldust, võib selle tõendamine osutuda ääretult nüansirohkeks.

Autori hinnangul on RahaPTS-st puudu ka rikkumine, mis käsitleks rahapesu riskidega mitte seonduva teabe esitamist juhatusele, mille eest vastutus peaks olema ettenähtud üldisele vastavuskontrolli teostajale, tavatöötajale kui ka rahapesu tõkestamisega kontaktisiku positsiooni hoidva vastavuskontrolli teostajal, kuna selle kohustuse rikkumise puhul ei pruugi juhatusele jõudagi muidu teave olulistest kohtadest, mis vajavad nende erilist tähelepanu (kuigi valdkonna eest vastutaval isikul on ka omapoolne järelevalve kohustus).

Sarnaselt teiste EL liikmesriikidele, soovitakse Eestis taastada haldustrahvide kasutus, millega on võimalik turuosalist karistada kuni 20 miljonise haldusliku trahviga. Antud muudatus tegelikult soosib rohkem vastutuse rõhumist juriidilisele isikule rahapesu tõkestamise nõuete rikkumisel, kuid selliselt muutuks Finantsinspeksioon karistavat funktsiooni täitvaks haldusorganiks segades karistusõiguslikke põhimõtteid rikkuja karistamisega läbi haldusmenetluse. Peamine meede, mida haldusõiguslikult turuosalise puhul on ettekirjutuse tegemine ja sunniraha kui mõjutusvahendi

kasutamine. Läbi haldussunni ja sunniraha määratlemise on Finantsinspeksioonil võimalus teha ettekirjutus nii füüsilisele isikule kui ka juriidilisele isikule. Autori hinnangul oleks füüsilisest isikule ettekirjutuse aadresserimine võimalik vaid juhtimisülesandeid täitvale vastutavale juhatuse liikmele. Lisaks on raskete rahapesu tõkestamise rikkumiste puhul võimalik kohaldada haldusmeedet, mis keelab ajutiselt kas juhtimisülesandeid täitva isiku tegutsemise äriühingus või mõne muu töötaja tegutsemise, kes on rikkumise eest vastutav.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et nii kontrollfunktsioonil kui ka juhtimisfunktsioonil on täita olulised organisatsioonilised nõuded. Mõlemad funktsioonid on vajalikud, et tuvastada ja juhtida riske, kus üks funktsioon ei saa ega tohikski teist funktsiooni asendada. Vastavuskontrolli teostaja on sõltumatu kontrollfunktsiooni teostaja, kes kontrollib teenuse osutamise seotud nõuete täitmist ning nõustab juhtkonda riskide maandamise osas. Juhatusel on kohustus kehtestada investeerimisühingus aga põhimõtted, millega pannakse paika juriidilise isiku tegevus rahapesu tõkestamisel. Rahapesu tõkestamise valdkonna eest vastutaval juhatuse liikmel on kohustus teostada omapoolset järelevalvet, veendumaks, et RahaPTS-ist tulenevaid nõudeid täidetakse. RahaPTS-is sätestatud väärtegade osas võiks teha teatud korrekture, mis hõlmaks füüsilise isiku vastutust ka kontaktisikule, vastavuskontrolli teostajale ja juhatuse liikmele valdkonnas kohustuste täitmise kontrollimata jätmise osas. Siiski puudub Eestis piisavalt finantsturu osaliste rahapesu tõkestamise nõuete vastu eksimise ja sealse vastutusega seonduvat kohtupraktikat, millest võivad tulevikus tuleneda uued järeldused vastutusega seotud küsimustes.

Liability of investment firms' Compliance Officer and Management Board for the prevention of money laundering in the Estonian judicial area

Battling the money laundering risk has developed into a global issue that must be addressed by different obligated persons. The financial sector is the most exposed to money laundering risk thus it is expected especially from them to handle the clients with appropriate due diligence measures. With the globalization of financial services and the aftermath of the financial crisis, the obligations arising from EU regulations such as Directive 2014/65 (Markets in Financial Instruments Directive MIFID II) and Directive 2015/849 (IV Anti Money Laundering Directive) have expanded that now provide more detailed and complex guidelines to ensure an investment firms' compliance with standards within the financial markets. The main goal in the given thesis was to identify responsible person when an investment firms breaches the obligations from the Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act (RahaPTS).

The analysis has proven that there is no black and white answer to this as this would require a case based analysis at all times. The liability is linked with many factors in the regulatory complexity that must be identified first- whether a person acted in the interest of the company and whether the legislation has a misdemeanor listed for the breach, including if the person who is responsible for the breach would create responsibility with its acts also to the company. In the sense of having internal control on the fulfilment of obligations, the company should also determine what kind of Compliance Officer type is the investment firm opting for - whether its an employee who is mostly associated with leading the internal compliance function by monitoring the obligations associated with the offering of the investment service and acting as an advisor for the investment firm and (including the money laundering prevention topic) or the investment firm has linked two positions into a dual role where the Compliance Officer is also determined to act as a contact person (money laundering reporting officer) in relations with the Financial Intelligence Unit which is a common industry practice. ESMA guidelines on the compliance function from 2012 clearly state that the compliance function should not be involved with topics where controls are performed as this can creates a conflict of interest and may drift back from the separation of management and compliance functions. Historically, personal penalties against Compliance Officers were virtually nonexistent until the FCA (Financial Conduct Authority) started opposing fines on Compliance Officers within the United Kingdom on a personal liability level in cases where they have failed to act with

sufficient skill and care on their position. However, this is due to regulatory differences where the Compliance Officer/MLRO has more powers and authority to guide the legal entity's will on a higher level.

In the sense of anti-money laundering, the Management Board is obligated to develop a risk assessment and business strategies where potential money laundering risk is exposed. Based on the risk assessment, the Management Board must approve the procedural rules for mitigating the risks described in the risk assessment. Even if a Compliance Officer is assessing the coherence of the activity with obligations arising from the legislation and internal rules, there must also be a Management Board member who is overall responsible for managing the anti-money laundering framework within the company. The Management Board member has obligations to supervise the fulfilment of the all anti-money laundering related obligations that are set in legislation. The position of the Compliance Officer is often misunderstood with expectations from the Management Board not only to detect risks but also to directly manage them. However, it is the sole obligation of the Management Board to take on business decisions about how the risks will be mitigated or whether the risks will be tolerated.

In Estonia, the liability of the legal entity is derived from a physical person who has committed a breach under the RahaPTS. There is also a possibility to prosecute the person individually who is liable for the breach. RahaPTS list of breaches includes only few that could be allocated under the responsible Management Board member according to RahaPTS. Most of them, the liability in actual practice would be in the hands of the regular employee working in the money laundering prevention unit. Compliance Officer as a contact person for FIU is recognized liable when the person has not fulfilled the obligation to report suspicious transactions to the FIU or in cases where the person has tipped off the person about whom the suspicious report was made about. There is no provision for liability for not performing internal controls for the fulfilment of obligations by RahaPTS. In the Estonian court system, there haven't been cases where personal liability would have been imposed on a Compliance Officer. Usually, the Estonian Financial Supervision Authority uses administrative means to influence the market participant to take some action regards the shortages with performing obligations for the prevention of money laundering. According to MIFID II and IV AML Directive, risk and compliance must be owned by the Management Board with more activity on their part for corporate governance reasons.

Kasutatud allikad

Kasutatud kirjandus

1. D.Cox. Handbook of Anti-Money Laundering. Hoboken (N.J.): Wiley, 2014.
2. D.Southwell. Organiseeritud kuritegevuse ajalugu. Tallinn: Varrak, 2007.
3. D. Siclari. The new anti-money laundering law. First perspectives on the 4th European Union Directive, New York: Palgrave Pivot, 2016.
4. Guy Stessens. Money laundering. A new International law enforcement model, Cambridge: Cambridge university press, 2000.
5. J. Sootak, P. Pikamäe (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 4. trükk. Tallinn: Juura, 2015.
6. K.Aavik. Tegevusloa kehtetuks tunnistamine: kas haldussund või karistus? Juridica IV/2011.
7. K.Saare jt. Ühinguõigus. Tallinn: Juura, 2015.
8. K.Madisson, U.Volens jt. Juhatuse vastutus. Advokaadibüroo Sorainen. Tallinn: Äripäev, 2014.
9. M.Kallion. Pangandusõiguse valitud loengud. Tallinn: Kivnurme 2011.
10. M.Kairjak. Faktilise ühingujuhi karistusõiguslik vastutus. Juridica VII/2011.
11. M. Kairjak. Krediitiasutuste tegevusega seotud süüteod Juridica V/2008.
12. M.Virks. Faktiline juhatuse liige ja tema vastutus äriühingu ees. Juridica 6/2017.
13. N. Moloney. EU Securities and Financial Markets Regulation. Third edition. Oxford: University Press, 2014.
14. R.Kiris jt. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2017.
15. J.Sootak, Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura, 2010.
16. J. Sootak. Karistusõiguse revisjon kuriteo-, väärteo- ja haldusõiguse piirimail. Juridica IV/2013.
17. P.Pikamäe. Kes on juriidilise isiku pädev esindaja karistusseadustiku § 14 mõttes? Juridica I/2010.
18. R.Antonine. Confidentiality in off-shore financial law. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2014.
19. R.Parlour. International Guide to Money Laundering. Law and practice. London: Butterworths, 1995.
20. S.M.Bainbridge. Corporate Governance after the financial crisis. OUP USA: 2012.

21. V.Zoppei. Anti-Money Laundering Law. Socio Legal Perspectives on the effectiveness of German Practices. Asser Press, 2016.

Kasutatud õigusaktid

22. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21.04.2004 direktiiv 2004/39/EÜ finantsinstrumentide turgude kohta. – Euroopa Liidu Teataja L 145/1, 30.04.2004.
23. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 15.05.2014 direktiiv 2014/65/EL finantsinstrumentide turgude kohta. – Euroopa Liidu Teataja L 145/349, 12.06.2014.
24. Komisjoni 25.04.2016 delegeeritud määrus 2017/565/EL, millega täiendatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2014/65/EL seoses investeerimisühingute suhtes kohaldatavate organisatsiooniliste nõuete. – Euroopa Liidu Teataja L 87/1, 31.03.2017.
25. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21.04.2004 direktiiv 2004/39/EÜ finantsinstrumentide turgude kohta. – Euroopa Liidu Teataja L 145/1, 30.04.2004
26. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiiv 2015/849/EÜ rahapesu või terrorismi rahastamise tõkestamise kohta. - Euroopa Liidu Teataja L 141/73, 05.06.2015.
27. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26.10.2005 direktiiv 2005/60/EÜ rahandussüsteemi rahapesu ja terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise vältimise kohta. – Euroopa Liidu Teataja L 209, 25.11.2005.
28. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 04.12.2001 direktiiv 2001/97/EC finantsüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamise kohta. – Euroopa Liidu Teataja L 344/76, 28.12.2001. ’
29. Komisjoni 27.04.2016 delegeeritud määrus 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus).- Euroopa Liidu Teataja L 119/1, 04.05.2016.
30. Nõukogu 10. juuni 1991 direktiiv 91/308/EMÜ rahandussüsteemi rahapesu eesmärgil kasutamise vältimise kohta. – Euroopa Liidu Teataja L 166/77, 28.6.1991.
31. Euroopa Liidu toimimise leping, 07.06.2016.– Euroopa Liidu Teataja C 202, 07.06.2016.
32. Finantsinspektsiooni seadus.- RT I 2001, 48, 267 ... RT I, 31.12.2017, 3.
33. Krediidiasutuste seadus RT I 1995, 4, 36.
34. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. – RT I 2008, 2, 21...RT I, 17.11.2017, 38.

35. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. - RT I 2002, 35, 216...RT I, 20.04.2017, 21.
36. Väärtpaberituru seadus. - RT I 2001, 89, 532...RT I, 07.04.2017, 4.
37. Äriseadustik. - RT I 1995, 26, 355...RT I, 17.11.2017, 22.

Kasutatud kohtupraktika

38. RKKKo 06.05.2005, 3-1-1-137-04.
39. RKHKo 22.04.2015, 3-3-1-72-14.
40. RKKKo 18.12.2014, 3-1-1-90-14.
41. RKKKo 28.10.2004 3-1-1-83-04.
42. RKKKo 17.11.2017 4-16-5811/27.
43. RKKKo 18.12.2014, 3-1-1-90-14.
44. RKÜKo 12. 05.2015, 3-2-1-82-14.
45. TlnRnk 09.06.2009, 3-08-118.
46. TlnRnk 19.05.2016, 2-14-11759.
47. EK 07.11.2009, C 267/10, Euroopa Komisjon vs Kreeka Vabariik.
48. EIK 04.03.2014, 18640/10, Grande Stevens vs. Itaalia.

Muud materjalid

49. ALCO. Response to the ESMA Consultation paper on “Guidelines on certain aspects of the MiFID compliance function requirements”. Arvutivõrgus: <https://www.esma.europa.eu/press-news/consultations/guidelines-certain-aspects-mifid-compliance-function-requirements> 15.02.2018.
50. Bank of England. Report of the Board of Banking Supervision inquiry into the circumstances of the collapse of Barings Bank, 1995. Arvutivõrgus: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/235622/0673.pdf, 22.01.2018.
51. Bank for International Settlements. M Ibrahim: The challenges of corporate governance in the financial services sector. Arvutivõrgus: <http://www.bis.org/review/r140821d.htm> 28.02.2018.
52. Basel Committee.. History of Basel Committee.
Arvutivõrgus: <https://www.bis.org/bcbs/history.htm>, 12.04.2017.
53. Basel Committee. Corporate governance principles for banks. 2015.
Arvutivõrgus: <http://www.bis.org/bcbs/publ/d328.pdf>, 20.02.2018.

54. Basel Committee. Prevention of criminal use of the banking system for the purpose of money-laundering. Statement of principles. 1988. Arvutivõrgus
<http://www.bis.org/publ/bcbasc137.pdf> 27.03.2018.
55. Deloitte. Senior Manager Regime. Individual accountability and reasonable steps, 2016.
<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/financial-services/deloitte-uk-senior-manager-regime.pdf> 04.04.2018.
56. COSO. An approach to internal control framework, 2015. Arvutivõrgus:
<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ng/Documents/audit/Financial%20Reporting/ng-coso-an-approach-to-internal-control-framework.pdf> 09.01.2018.
57. COSO. Framework & Sox Compliance. 2013.
Arvutivõrgus: https://www.coso.org/documents/COSO%20McNallyTransition%20Article-Final%20COSO%20Version%20Proof_5-31-13.pdf 12.02.2018.
58. Eesti Finantssektori Töötajate Liit. Arvutivõrgus: <http://efl.ee/>, 22.04.2017.
59. Eesti Pank, Finantsstabiilsuse ülevaade, 1/2017.
Arvutivõrgus:<https://www.eestipank.ee/publikatsioon/finantsstabiilsuseulevaade/2017/finantsstabiilsuse-ulevaade-12017> 26.02.2018.
60. EBA. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise riskipõhise lähenemisviisi põhimõtete ja riskipõhise järelevalve läbiviimise etappide kohta, 2017.
Arvutivõrgus: https://esas-joint-committee.europa.eu/Publications/Guidelines/Joint%20Guidelines%20on%20risk-based%20supervision_ET%20%28ESAs%202016%2072%29.pdf 14.02.2018.
61. EBA. Suunised riskitegurite kohta, 2018. Arvutivõrgus:
https://www.fi.ee/public/pp_nr_10_Guidelines_on_Risk_Factors_ET_04-01-2018.pdf 10.02.2018.
62. EBA. Suunised sisejuhtimise kohta, 2018. Arvutivõrgus:
https://www.eba.europa.eu/documents/10180/2164689/Guidelines+on+Internal+Governance+%28EBA-GL-2017-11%29_ET.pdf/5c758f17-adab-4337-a6b1-e719469bd307 01.04.2018.
63. EBA. Riskipõhise järelevalve suunised, 07.04.2017. Arvutivõrgus: https://esas-joint-committee.europa.eu/Publications/Guidelines/Joint%20Guidelines%20on%20risk-based%20supervision_ET%20%28ESAs%202016%2072%29.pdf, 15.02.2018
64. ESMA. Peer review on certain aspects of the compliance function under MIFID, 2017.

- Arvutivõrgus: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma42-111-4285_peer_review_on_certain_aspects_of_the_compliance_function_under_mi-fid_i.pdf
14.01.2018.
65. Euroopa Liidu Komisjoni teatis. Sanktsioonide tõhustamine finantsteenuste sektoris, 2010. Arvutivõrgus:[http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2010/1497/COM_SEC\(2010\)1497_ET.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2010/1497/COM_SEC(2010)1497_ET.pdf) 18.03.2018.
66. European Data Protection Supervisor. Guidelines on processing personal information within a whistleblowing procedure, 2016. Arvutivõrgus: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/16-07-18_whistleblowing_guidelines_en.pdf
17.02.2016.
67. ESMA. Whistleblowers Corner. Arvutivõrgus: <https://www.esma.europa.eu/whistleblowers-corner> 28.03.2018.
68. ESMA. Suunised finantsinstrumentide turgude direktiivis (MiFID) sätestatud vastavuskontrolli funktsiooni käsitlevate nõuete teatud aspektide kohta, 2012. Arvutivõrgus: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/2015/11/2012-388_et.pdf, 27.02.2018, lk 3.
69. European Central Bank. The globalisation of financial markets. O. Issing, 2000. Arvutivõrgus: https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2000/html/sp000912_2.en.html, 25.01.2018.
70. ESMA. MIFID II/MIFIR consultation paper, 2014. Arvutivõrgus: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/2015/11/2014-549_-_consultation_paper_mifid_ii_-_mifir.pdf
71. Eesti Pank, Finantsstabiilsuse ülevaade, 1/2017, lk 25. Arvutivõrgus: <https://www.eestipank.ee/publikatsioon/finantsstabiilsuse-ulevaade/2017/finantsstabiilsuse-ulevaade-12017> 26.02.2018.
72. FCA. 2016 Fines. Arvutivõrgus: <https://www.fca.org.uk/news/news-stories/2016-fines>
24.03.2018.
73. FCA. Standard Bank PLC fined £7.6m for failures in its anti-money laundering controls, 2014. Arvutivõrgus :<https://www.fca.org.uk/news/press-releases/standard-bank-plc-fined-%C2%A376m-failures-its-anti-money-laundering-controls>, 04.04.2017
74. FCA. Supervision Chapter 10A Approved Persons. Arvutivõrgus: <https://www.handbook.fca.org.uk/handbook/SUP/10A.pdf>, 29.03.2018.
75. FCA. SYSC 6.1 Compliance. Arvutivõrgus:

- <https://www.handbook.fca.org.uk/handbook/SYSC/6/1.html> 03.01.2018.
76. Finantsinspektsiooni 2017 aasta aruanne. Arvutivõrgus:
https://www.fi.ee/public/Aastaruanne_2017.pdf 04.04.2018
77. Finantsinspektsioon. Versobank AS-i tegevusluba tunnistati kehtetuks.
<https://www.fi.ee/index.php?id=22610&year=2018> 26.03.2018.
78. Finantsinspektsioon. Soovituslik juhend Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmed krediidi- ja finantseerimisasutustes, 2013. Arvutivõrgus:
http://www.fi.ee/failid/Soovituslik_juhend_Rahapesu_tokestamine.pdf 16.01.2018
79. Finantsinspektsioon. Nõuded operatsiooniriski juhtimise korraldamiseks, lk 2. Arvutivõrgus:
https://www.fi.ee/public/pp_nr_06.2_20180202_Nouded_operatsiooniriski_juhtimise_korraldamiseks.pdf 15.04.2018
80. International center for asset recovery, 2017. Basel AML Index.
Arvutivõrgus: <https://index.baselgovernance.org/map> 24.03.2018.
81. International Compliance Association. What is Compliance? Arvutivõrgus: <https://www.int-comp.org/careers/a-career-in-compliance/what-is-compliance/>, 22.01.2018.
82. J. Titcomb. Barings: the collapse that erased 232 years of history, 2015. Arvutivõrgus:
<http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/banksandfinance/11427501/Barings-the-collapse-that-erased-232-years-of-history.html>, 22.01.2018.
83. J. McNally. COSO Framework & SOX Compliance, 2013. Arvutivõrgus:
https://www.coso.org/documents/COSO%20McNallyTransition%20Article-Final%20COSO%20Version%20Proof_5-31-13.pdf, 17.02.2018.
84. J. Tabuena. Fitting a square peg in a round hole. Corporate secretary, 2009. Arvutivõrgus:
<https://www.corporatesecretary.com/articles/compliance/28472/fitting-square-peg-round-hole> 22.03.2018.
85. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri SE 554.
86. Karistusseadustiku revisjoni arvamuste tabel, 2013. Arvutivõrgus:
https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/arvamuste_tabel_3.12.2013.pdf 16.02.2018.
87. Latvian Financial and Capital Markets Commission. FCMC enters into an administrative agreement with Swedbank AS, a fine imposed on the bank, 2016. Arvutivõrgus:
<http://www.fktk.lv/en/media-room/press-releases/6037-fcmc-enters-into-an-administrative-agreement-with-swedbank-as-a-fine-imposed-on-the->

- bank.html?highlight=WyJzd2VkYmFuayIsIidzd2VkYmFuayciLCJzd2VkYmFuayciLCInc3dlZGJhbmsiXQ== 26.03.2018.
88. MONEYVAL. Report on forth assessment visit. Anti Money laundering and combating the financing of terrorism, 2014. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/report-on-fourth-assessment-visit-anti-money-laundering-and-combating-/168071601f> 16.01.2018
 89. Postimees. Adamson: Me ei väärinud nii räiget karistust. Arvutivõrgus: https://majandus24.postimees.ee/4451289/adamson-me-ei-vaarinud-nii-raiget-karistust#cxrecs_s 28.03.2018.
 90. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu seletuskiri 459 SE.
 91. RAB. Ülevaade rahapesu tõkestamisest Eestis 1999 – 2005. Arvutivõrgus: <https://www2.politsei.ee/dotAsset/27959.pdf>. 12.01.2018.
 92. RAB. Aastaraamat 2009. Arvutivõrgus: <https://www2.politsei.ee/dotAsset/54458.pdf>, 02.03.2018.
 93. S.Kütt. Sunniraha rakendamise menetlus, 2015. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/siret_kutt._sunniraha_rakendamise_menetlus.pdf 16.02.2018.
 94. Siseaudiitorite Instituut. Mõjusa riskijuhtimise ja kontrolli kolm kaitseliini, lk 6. Arvutivõrgus: <https://na.theiia.org/standards-guidance/Public%20Documents/PP-The-Three-Lines-of-Defense-in-Effective-Risk-Management-and-Control-Estonian.pdf> 18.01.2018.
 95. United Nations Office on Drugs and Crime. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/globalization.html> 27.01.2018.
 96. Väärtpaberituru seaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 507 SE.

Kasutatud lühendid

AML – rahapesu tõkestamine, ingl k *Anti Money Laundering*

COSO – Komisjoni Sponsororganisatsioonide Komitee, ingl k *Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission*.

EIK – Euroopa Inimõiguste Kohus

EK – Euroopa Kohus

ESMA – Euroopa Väärtpaberiturujärelevalve, ingl k *European Securities Markets Authority*

EBA – Euroopa Pangandusjärelevalve, ingl k *European Banking Authority*

FATF – rahapesuvastane tööriühm, ingl k ingl k *Financial Action Task Force*

FCA – Ühendkuningriikide finantsjärelevalve teostaja, ingl k *Financial Conduct Authority*

KarS – Karistusseadustik

KYC – tunne oma klienti põhimõte, ingl *know you customer*

MIFID – finantsteenuste direktiiv, ingl k *Markets in Financial Instruments Directive*

MONEYVAL - Euroopa Nõukogu rahapesu tõkestamise meetmeid hindav ekspertkomitee, ingl k *Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism*

RAB – Rahapesu andmebüroo

RahaPTS – Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus

RKHKo - Riigikohtu halduskolleegium

RKKKo - Riigikohtu kriminaalkolleegium

RKÜK – Riigikohtu üldkogu

TlnRnk – Tallinn Ringkonnakohus

TsÜS - Tsiviilseadustiku üldosa seadus

VPTS – Väärtpaberituru seadus

ÄS – Äriseadustik

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kaitel Pikknurm,

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose "Investeeringisühtingu vastavuskontrolli teostaja ja juhatuse vastutus rahapesu tõkestamisel Eesti õigusruumis", mille juhendaja on PhD Marko Kairjak,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 23.04.2018